

J Á N O S A L F R É D

AZ ISMERETLEN
GYERMEK

A HELYES GYERMEKNEVELÉS KÉZIKÖNYVE

P A N T H E O N K I A D Á S

*Copyright by Pantheon
Budapest 1943.*

Felelős kiadó: Tiringier Istvása
MárkuS nyomda Budapest, V., Bank-utca 5. Felelős vezető: Lángh Károly

E L ŐSZÓ

Húsvét vasárnapján, a templomban láttam azt a kis jelenetet, amely ennek a könyvnek megírására készített.

Két 10—11 éves kisfiú térdelt az áldoztató rács előtt. Éppen akkor kezdődött a nagymise, amikor megpillantottam őket. Imádkoztak. Olyan igazi, őszinte áhítatba mélyedtek, amilyenre csak szentek és gyermekek képesek. Jól esett nézni őket ebben a gyűlölködő, hitetlen világban.

Szigorú arcú öregasszony közeledett az oltár felé. Láttá, hogy nincs már hely; odalépett a két gyerekhez, és egyiküknek fejét megkopogtatta csontos ujjával. Majd, amikor a kisfiú hátranézett, erélyesen intett neki, hogy menjen onnét, engedje át neki a helyét.

Nem telt bele két perc: mind a két gyerek helyén fontoskodó felnőttek térdeltek a rácsnál. A fiúcskák hátrább állottak vörösén, megszegyenülten, keserű, fájdalmas arckifejezéssel. Eszembe jutottak Jézus szavai: „Engedjétek hozzám a kisdedeket...”

Nehéz gyermeknek lenni. De csak addig nehéz, amíg gyermekek vagyunk. Mert felnőtt korunkra elfelejtjük azt a sok gondot, fájdalmat, keserűséget és szégyent, amellyel gyermekéveink telítve voltak. Visszakívánjuk a gyermekkort, mert azt hisszük: a gyermekek gondjai semmiségek a mi mázsás súlyú problémáink mellett. „Ő, boldog gyermekkor” — emlegetjük, és a magunk mindennapi gondjai között nem tudjuk elképzelni, hogy a gyermek életének apró kellemetlenségei éppen olyan súlyosak, ha a gyermek mértékével mérjük azokat. Pedig *nem* olyan irigylésreméltó dolog gyermeknek lenni. A gyermek tudja ezt, és irigyli a felnőtteket, mert hiszen a felnőttek fennhatósága alatt él, és kényre-kedvre ki van nekik szolgáltatva. Akaratát gúzsba kötik, életét parancsok szabályozzák. A felnőttek szabják meg, hogy mit egyék és mi a szórakozása. És ő, akarva-nem akarva, en-

gedelmeskedik. Ennek így kell lenni, mert másképp nem lehet, de ha igazságosak akarunk lenni, akkor ismerjük el: a gyermekség olyan szükséges rossz, amelyen mindenkinek túl kell esnie, de nem mindig az élet legszebb időszaka.

Hogy minél több gyermeknek legyen nyugodt és boldog az élet első néhány esztendeje, azért írtam ezt a könyvet.

Gondolatmenetem nem az életkor szerint halad, és nem is a fontosság sorrendjében. A gyermeknevelésben nincs fontos és kevésbé fontos: ott minden apró véték keservesen megbosszulja magát. Anyagomat a tárgyi összefüggés magasabb szempontjai szerint igyekeztem sorbarendezni.

I. fejezet

AZ EMBER ÉS A GYERMEK

Nem is olyan régen, alig egy évszázaddal ezelőtt, a szülők és nevelők nagy része egyaránt hitt abban, hogy a gyermek éppen olyan ember, mint a felnőtt, csak éppen hogy kisebb, gyöngébb, tudatlanabb annál. Aki olvasta Dickens felejthetetlen Copperfield Dávidját, tudhatja, milyen volt az akkori nevelés. A gyermeket felnőtt-mértékkel mérték, és ha nem tudott mindjárt olyan tökéletes lenni, amilyennek a szülők vagy nevelők képzeltek önmagukat, rossznak, megátalkodottnak bélyegezték, és keservesen büntették „hibái” miatt. Nem egy pedagógiai felfogás azt tanította, hogy a gyermek rossz, amikor megszületik, le kell nyesegetni vadhajításait: erőszakkal el kell nyomni bűnös tulajdonságait és kívánságait, hogy kifogástalan felnőttet lehessen *nevelni* belőle. Ma már, hál' Istennek, túl vagyunk ezen az állásponton: tudjuk, hogy a gyermek sem nem jó, sem nem rossz, amikor megszületik, csak éppen valami más, mint a felnőtt ember: egyszerűen gyermek. Igazán jó *nevelő* csak az lehet, aki tudja ezt az igazságot, aki nem vár felnőtt-erényeket a gyermektől, aki meg tudja érteni annak gyermeki megnyilatkozásait, akinek van türelme ahhoz, hogy jóakarattal, megértéssel és szeretettel emberré formálja a tőlünk oly sok mindenben és annyira különböző gyermeket.

A gyermeket testi és lelki tulajdonságai egyaránt elválasztják a felnőttektől. Ilyen testi különbség elsősorban az alkati gyengeség, amely lehetetlenné teszi, hogy felnőttnek való megerőltetést kívánjunk tőle. Testi méretei ia egészen mások, mint a mieink, és bizony nem túlságosan kellemes helyzet számára, hogy többnyire nem az ő méreteihez szabott környezetben kell élnie. Hiszen, hogy egyebet ne említsünk, milyen furcsa volna szá-

munkra, ha hirtelenében olyan kicsire zsugorodnának össze, mint akármelyik kisgyermek, és ilyen termettel kellene mostani lakásunkban élni. Szobánk így akkora, mint egykori iskolánk tornaterme, de most nem bordásfalak, mászórudak és egyéb tornaszerek vannak benne, hanem rettenetes nagy, óriásoknak való bútorok. Méternyi magas székek, fejünk búbjával egyenlő magasságú asztal, csaknem négy méter magas szekrények. Ebben a kényelmetlen, idegen, barátságtalan és ijesztő lakásban kellene élnünk. Mert a gyermek ilyen lakásban él, ha csak nincs külön szobája, neki való apró bútorokkal. Ez azonban, sajnos, aránylag kevés család otthonában valósítható meg, így a gyermekek túlnyomó nagy többsége felnőttekhez szabott környezetben nevelkedik fel. Ez már magában elegendő ahhoz, hogy a gyermekben az elnyomottáig, alacsonyrendűség érzését keltse. Már pedig a gyermek önérzetének kifejlesztése egyik legfontosabb feladata a korszerű nevelésnek.

A gyermek gyöngéje, és ez többnyire nagyon fáj neki. Általában is igen nagyra becsüli az erős embereket, és bizony nem egyszer tekint az uszodában csodálattal egy-egy dagadó izmú felnőttre. De a testi erő hiányát főként olyankor érzi, amikor kikap a felnőttektől, és nem mer visszaütni. Ez így kissé furcsán hangzik, mert hiszen ügyebár főbenjáró vétek, ha a gyermek kezét mer emelni az őt bántalmazó felnőttre, legyen az akár szülő, akár más személy. Ez így van, és jól van így. De ez megint egy jogcím arra, hogy elnyomottnak, megaláztatottnak érezze magát. Mert hiszen a felnőttnek szabad elégtételt venni az őt ért tetteleges bántalmazásért, a gyermeknek ehhez nincs joga. Ne higyjük, hogy önérzetének nem fáj éppen úgy az ütés, mint nekünk, felnőtteknek. Ez az eltompult állapot csak olyan gyermekeknél jelentkezik, akiket az örökös verés minden önérzetüktől megfosztott. Ki ne ismerné a vastagbőrűnek csúfolt gyermektípust, akit az apja nadrágszíjjal ver és doronggal püföl, még sincs az erélyes nevelési rendszernek semmi hatása, legföljebb annyi, hogy minél durvájában bántalmazzák a gyereket, annál súlyosabb bűncselekményekkel válaszol, míg végül is esetleg elzüllik, bűnöző lesz vagy a kábítószerek rabjává válik. A gyermeknek igenis van önérzete, amelyre a szülőknek és nevelőknek féltő gonddal kell

vigyázni, nehogy oktalan nevelési eljárással egyszersmindkorra megsemmisítsék azt.

Lelki tulajdonságai még jobban elválasztják a gyermeket a felnőttől. Születésekor egyáltalában nem indul társas lénynek. Rendkívül önző, és semmit sem akar tudni arról, hogy saját érdekeit önkéntesen alárendelje a mások érdekeinek. Nem ismeri a tulajdon jogát: minden lelkiismereti furdalás nélkül veszi el a neki tetsző dolgokat, sőt habozás nélkül hajlandó erőszakhoz nyúlni, ha más, nála gyöngébb gyermek holmija tetszik meg neki. Az igaz és a nem igaz közötti különbségről fogalma sincs, így aztán gyakran nem mond igazat. Emellett kegyetlen is: nagy élvezettel kínozza az állatokat, tépegeti ki a legyek vagy más rovarok szárnyát és lábait. Gyönyörrel segédkezik a csirkék levágásában. Vidéken egész évre való örömet nyújt számára a disznóölés, mégpedig elsősorban nem az azzal kapcsolatos étkezési gyönyörűségek, hanem a nagy, erős állat kivégzésének izgalmas érdekessége miatt.

A gyermek lobbanékony, hirtelen haragú: könnyen és meggondolatlanul cselekszik, a gorombaság és tisztelenség hamar kicsúszik a száján. Nem egy anya panaszkodik sírva, hogy gyermeke a halálát kívánta. Nos, ennek a kívánságnak bizonyára lesz valami olyan oka, amely felnőtt-szemmel nézve jelentéktelennek látszik, de a gyermek értékrendszerében döntő fontosságú. A gyermek nem gondolkozik azon, hogy számára milyen elviselhetetlen veszteséget jelentene a jó szülő halála, csak annyit érez, hogy valaki útjában van, akadályozza valamiben, parancsol neki. Ilyenkor aztán kiszalad a száján: „Halj meg!”. Két percre rá hangos zokogással bánja meg, amit mondott, mert eszébe villan: mi lenne, ha kívánsága, mint a mesében, azonnal valósággá válnék. Amilyen hamar ragadtatja el magát, olyan hamar békül meg ismét. Nem tehet, róla, ilyen a természete.

A gyermekből hiányzik a kitartás. Nagy hévvel és becsvággyal kezd bele ebbe vagy abba a munkába, hogy egy-két nap, esetleg már néhány óra múlva örökre abba hagyja. Ne hibáztassuk ezért, és ne gondoljuk, hogy csak a mi gyereünk ilyen. Ez a gyermekévek jellemző sajátossága, és talán szükséges is az életre nevelődés érdekében. Érdeklődése eleinte sokoldalú; egészséges gyermeknél

csak a későbbi években nyilvánulnak meg a különleges hajlandóságok. Kezdetben minden érdeklí, és minden nagyon érdeklí. Egészen természetes, hogy érdeklődése aztán igen gyorsan csökken, hogy hamarosan ellenkező dolgok felé forduljon. így lesznek kegyvesztetté az értékes játékok, a bogárgyűjtemény, a bélyegalbum, esetleg a fényképezőgép. Ne szomorkodjunk rajta: ilyen a gyermek! Hiányzik belőle a felelősségérzet is. Tettei nem tudatosak; kezdetben inkább az első évek idomításának eredményei, és csak lassan, fokozatosan alakul ki benne az a jellemvonás, amelyet mi tudatos felelősségvállalásnak szoktunk nevezni. A befőttes dézsmáló ötéves gyermeket még nem-igen lehet megtanítani arra, hogy lopni nemcsak azért nem szabad, mert utána megverik az embert. Rousseau tizenöt éves korra teszi a felelősségérzet kialakulásának idejét. Ma már ezt is szabadabban határozzák meg, mivel ez is, mint minden testi és szellemi tulajdonság, teljesen az egyén kialakulásának, fejlődésének ütemétől függ. Vannak gyermekek, akikben már igen korán kifejlődik a kötelességérzet; ezek az úgynevezett kisöregesek. Piciny gyermekkorukban felnőttesen viselkednek, és többnyire nem túlságosan szeretik őket. Pedig az esetek legnagyobb részében ezek később is értékes, komoly, hasznavehető emberekké válnak. Mások viszont soha életükben nem szerzik meg a szükséges felelősségérzetet. Ezekből válnak a társadalom ellenségei: a bűnözők, szélhámosok, hazaárulók és politikai kalandorok. A felelősségérzet kialakulásának ideje körülbelül két esztendővel azután mutatkozik, hogy a gyermek az élettani, nemi érettséget elérte. Ez fiúknál és lányoknál egyaránt a tizenharmadik év körül következik be, és fiúknál az első éjjeli magömlés, lányoknál az első menstruáció alakjában jelentkezik. A tapasztalat azt mutatja, hogy az olyan gyermek, aki hamarabb lett élettanilag érett, az többnyire lelki fejlődésben is megelőzi kortársait.

A gyermekevek időszakát a szülőknek és nevelőknek kell lehetőleg minél könnyebbé tenni a gyermek számára. Mint látjuk, van elég lehetőség a hibás nevelésre, hiszen semmi mást sem kell tennünk, mint hogy a gyermek imént vázolt tulajdonságait ne vegyük figyelembe, és nevelési eljárásunk máris rossz, gyermekünk pedig boldogtalan, elégedetlen, szerencsétlen lehet. De ha nem

könnyű a gyermeki lélek megértése sem, még nehezebb úgy nevelni, hogy a kívánt eszményi célokat megközelítsük. Van a nevelésnek néhány olyan alapelve, amelyeket feltétlenül meg kell beszélnünk, mielőtt a nevelési eljárás aprólékos részletezésébe belefoghatnánk.

Az első és legfontosabb elv: „Ne felejtsd el a magad gyermekkorát!”. Ez így, leírva, elég egyszerűen, mondhatni együgyűen hangzik, hiszen minden ember életében igen sok emléket hagy a gyermekkor, és még a késő öregkorban is előcsillan egy-egy kedves esemény a rég elmúlt időkből, hogy megaranyozza a fáradt napokat. De — és itt a nagy bökkenő — csodálatosképpen azonnal elfelejtjük ezeket a derűs időket, mihelyt arra kerül a sor, hogy saját gyermekünk életének hasonló epizódjait megértjük, és azokat ne felnőtt-szemmel, hanem a gyermek tekintetével nézzük. Rossznak és vásottnak bélyegezzük gyermekünket, ha ezt vagy azt cselekszi, és nem jut eszünkbe, hogy ugyanezért már minket is akasztófával fenyegettek jó szüleink, és — íme — mindedig elkerültük ezt a csúf halált. Tehát: próbáljunk a gyermek eszével gondolkozni, ha az ő megnyilatkozásainak bírálatára kerül sor. Emlékezzünk vissza a magunk gyermekkorára, és ne utasítsuk vissza esetleg felháborodottan az e lapokon következő tanácsok egyikét vagy másikat, még akkor se, ha felnőtt-szemmel ezek visszásnak, esetleg illetlennek vagy érthetetlennek tetszenek. Próbáljunk mi magunk is gyermekké lenni akkor, amikor gyermekkel foglalkozunk; azt hiába akarjuk, hogy a gyermek alkalmazza hozzánk az ő gondolatvilágát, nekünk kell az övéhez alkalmazkodnunk. Ez annál könnyebben fog menni, mivel minden felnőtt volt egyszer gyermek, de egyetlen gyermeknek sem volt még alkalma felnőttek gondolkodásmódját kitapasztalni. Gondolkozzunk gyermek-módra, ha gyermekről van szó — mi sem könnyebb ennél, csak nem szabad elfelejtenünk a magunk gyermekkorát.

Életének első éveit kivétel nélkül minden ember elfelejti. Vájjon miért? Talán azért, mert nagyon együgyű, ostobácska volt még ebben az időben? Talán mert emlékezete nem volt még annyira fejlett, mint későbbi korában? Igen, ez valószínűnek látszik. De nem mindent felejtünk el, ami az első években rögződött meg tudatunkban. Anyanyelvünket is akkoriban sajátítottuk el, a világ dol-

gait is akkor ismertük meg legnagyobbbész, és ezekre mindmáig kitűnően emlékezünk. Az első időszak *története*, *eseményei* azonban úgyszólván maradék nélkül kiesnek az emlékezetünkéből. A lélektan ma már tudja ennek az okát. A kisgyermek az első években tölti életének legnehezebb, legterheesebb időszakát. A magzat az anyaméhben kitűnően érzi magát, hiszen életének *minden* feltétele a legkedvezőbbben alakul. Egyenletes melegben van, tápláléka folytonosan érkezik, éhséget, szomjúságot nem keli szenvednie, emésztésének termékeit akkor üríti ki, amikor neki tetszik. Fények, hangok nem zavarják, lágy magzatvíz veszi körül, semmi sem háborítja békéélelét. És akkor jön az; első nagy megrázkódtatás: a születés. Nemcsak az anya szenved: a csecsemő is kínok árán jön a *világra*. *Csak* valamikor *hitték* azt, hogy a fejlett méhmagzatnak semmi értelme és gondolkozóképesége sincs. Ma már tudjuk, hogy nagyon is megszenvedi a születést és az utána következő időszakot. Hiszen már a néhány órás csecsemőt is lehet szoktatni, nevelni; nagyon furcsa volna azt hinni, hogy értelme éppen a-születés pillanatában keletkezett, és addig sehol sem volt.

Az első hónapok és évek nagyon sok kellemetlenséggel járnak a csecsemő számára. Az eszményi kényelemből kikerül a kényelmetlen világba: lélegzenie, táplálkozni *kell*, hideget-meleget, ízt, fényt, hangokat, szagokat érez; étkezését szigorú időrendhez kötik, a magzatvíz simogató puhasága helyett többé-kevésbé durva vászon- és szövetholmik veszik körül, idővel meg *kell* tanulnia emésztését szabályozni és így tovább: csupa kellemetlen, terhes feladat. Az egészen kis gyermek élete sem áll egyébből, mint csupa szoktatásból és tilalomból, ez pedig szintén nem túlságosan kellemes dolog. Pedig kellemetlen dolgokra nem szívesen emlékezik vissza az ember: *ezért* van az, hogy ez az időszak végül is elsüllyed a tudattalan mélységekbe, és csak a lélektani kutatás tudja onnét előcsalogatni néha.

Éppen azért, mert korai gyermekségünk időszakára nem tudunk visszaemlékezni, hajlandók vagyunk azt hinni, hogy a kis gyermek még nem is értelmes lény, hogy azzal azt lehet csinálni, amit éppen akarunk. Közismert rossz szokása sok szülőnek, hogy a gyermeknek felelőtlenül

ígérgetnek mindenfélét, neki nem való dolgokról beszélgetnek előtte, aztán roppantul csodálkoznak, ha számonkéri később az ígéretet, vagy kellemetlen helyzetet teremt a bizalmas titkok kifecsegésével.

A nevelés első alapelve tehát: ne felejtsd el a magad gyermekkorát, légy ismét gyermekké, ha gyermekkel van dolgod. Vedd tudomásul: a gyermek értelmes és akarattal rendelkező lény, akinek sajátos gondolkodásmódjára és *különleges* adottságaira *figyelemmel* kell *lenniük* azoknak, akik vele akarnak foglalkozni. Közismert tény, hogy mennyire félszeggé válik a felnőttek legnagyobb része, ha gyermekkel kell beszélgetnie. Egyebet sem tud kérdezni tőle, mint néhány hiábavalóságot: hogy hívnak, hány éves vagy, miért nem mosod meg a szemed, kit szeretsz jobban: apukát vagy anyukát. Ennek az az oka, hogy a felnőttek el sem tudják képzelni, milyen a gyermek gondolat- és érzelmvilága. A legtöbb gyermek sokkal okosabb, mint szülei hiszik; meglepő, mennyi mindenről tud beszélgetni társai körében, míg felnőttek társaságában meg sem tud szólalni. Ez a könyv jórészt azért íródott, hogy bemutassa egymásnak a két egymás mellett élő, de egymás számára merőben idegen emberfajtat: a felnőttet és a gyermeket. A következő fejezetek elolvasása után talán könnyebb lesz megtartani ezt az első nevelési alapelvet, mint eddig.

Hogy mennyire terhes a gyermeknek a túlzott becsvággyal üzőtt nevelés, azt a papa-mama játékban figyelhetjük meg legjobban. A szülőket játszó kicsikék egyebet sem tesznek, mint a jobb sorsra érdemes gyermeket exercíroztatják: szidják, rángatják, ütlegelik, mintha csak rajta állnának bosszút az „elszenvedett” nevelésért. Szomorú valóság, hogy némely szülő bizony nem tesz *egyebet*, mint a gyermek, amikor papás-mamást játszik: saját gyermekein bosszulja meg mindazt, amit neki kiskorában el kellett tűrnie. Érdekes, hogy az egészen helyesen nevelt gyermekek egyáltalában nem játsszák a papa-mama játékot, mert egyszerűen nem érzik, hogy szüleik nevelik őket. Igen: a helyes nevelésnek olyannak kell lennie, hogy abból minél kevesebbet lehessen észrevenni. Olyan az — bocsánat a hasonlatért — mint a hashajtó: annál jobb, minél enyhébben, észrevétlenebbül dolgozik, minél kevesebb fájdalmat okoz.

A másik fontos tétel: „Sose hazudj gyermekednek!”. Nem a rosszszándékú, tudatos hazugságról lesz itt szó, hiszen ilyesmire alig vetemedik szülő a gyermekével való kapcsolatban. Azokról az apró füllentésekről kell leszoknunk, amelyekről úgy látszik, mintha könnyebbé tennék a felnőtt és a gyermek kapcsolatát, pedig a valóságban csak egyre szélesebbre tágítják az űrt e két emberfajta közt. Mindig az igazat mondani a gyermeknek — legyen elég erről a kérdésről ennyi. Majd később még részletesebben fogunk beszélni a dologról.

Harmadik tételünk: „Ne magadnak neveld a gyermeket!”. Igen sok szülő panaszkodik azon, hogy felnőtt gyermeke elszakad tőle, más utakra tér, és szüleivel csak mellékesen törődik. Szomorú, de nem egyszer hallunk ilyesmit: „Ne menjen férjhez a lányom, ne házasodjék a fiam, inkább tegye könnyebbé az én életemet. Eleget küzdöttem érte, megérdemlem”. Mintha bizony az ember egyedüli életfeladata az lenne, hogy szüleinek jólétet teremtsen! Ne tévedjünk: megérdemlik, és erkölcsi törvény, hogy ha szükséges, minden erőnkkel támogatnunk kell őket. De azt a szeretetet és gondosságot, amellyel ők elhalmoztak bennünket, saját gyermekünknek kell továbbadnunk. Keserves csalódás lesz annak a szülőnek a sorsa, aki azt reméli, hogy mindent visszacap gyermekeitől. Nekünk, szülőknek mindig arra kell gondolnunk, hogy mi magunk sem adtuk vissza egész tartozásunkat a mi szüleinknek, hanem ezt a szeretet-tőkét tovább kölcsönözzük gyermekeinknek, hogy ők is adják tovább az övéiknek. Ez a dolgok rendje, és ez így van helyesen. Sokkal kevesebb csalódás éri a szülőket, ha erre kezdettől fogva számítanak. A gyermeket nem magunknak neveljük, hanem saját jövőendő családja, valamint az egész társadalom, de elsősorban önmaga számára. ”Éppen ezért a szülői tevékenységből az első naptól kezdve számúznunk kell azt a látszatot, hogy a gyermeknek nyújtott javakért majdan valamilyen ellenszolgáltatásra számítunk. Az a gyermek, akinek soha sem hányták szemére az érte hozott áldozatokat, sokkal hálásabb lesz, mint az, aki reggeltől napestig egyebet sem hall, mint: „Feláldozom érte az életemet, és semmi köszönet benne!”, Ne féljünk attól, hogy a gyermek nem veszi észre az érte hozott áldozatokat. Csodálatosan éleszemű kritikus ő, és legtöbbször min-

dent megfigyel, még azt is, amit nem kellene. Várjunk addig, amíg saját magától kezd hálás lenni a szülői áldozatokért. Erről a tárgyról is fogunk még később beszélgetni egy kicsit.

Az ember egyéniségét három tényező alakítja ki. Első az öröklött testi és lelki tulajdonságok együttese, második testi, szervezeti állapotunk, a harmadik pedig azoknak az akart és akaratlan hatásoknak összessége, melyeket a környezet tesz a benne élő emberre, A környezetnek a fejlődő emberre kifejtett tudatos és szándékos ráhatását nevelésnek nevezzük, és könyvünk főként ezzel foglalkozik.

II. fejezet

A NAGY ORVOSSÁG ÚR

Hermanns német utazó írja az Ippseway indiánus-törzsről, hogy a törzs varázslójának van egy titokzatos folyadék, amely minden betegség ellen jó, sőt arra is alkalmas, hogy a meddő anyát gyermekáldáshoz segítse, vagy lángralobbantsa a vonakodó szerelmes szívét. Ezt a főzetet az indiánok Nagy Orvosság Úr-nak nevezik, és szinte vallásos tiszteletben tartják. Hitük annyira erős ebben a rejtélyes folyadékban, hogy igen gyakran — meg is gyógyulnak tőle a legkülönbébb betegségekből.

Nekünk, szülőknek és nevelőknek is rendelkezésünkre áll egy ilyen Nagy Orvosság Úr, amellyel elejét vehetjük minden betegségnek, ha tanyát akar ütni a gyermeki lélekben. Ez a csodaszer a *megértés*.

Hiszen olyan egyszerű a dolog! Szinte csodálatos, hogy mégis milyen kevesen ismerik. Pedig ha minden gyermeket ezzel az orvossággal kezelnének, nem lenne veszekedés, nem volna szükség a verésre, egyszeriben ötödrészre csökkenne a rossz tanulók száma, megszűnnének a diáköngyilkosságok, bűncselekmények és csavargások, és bizony, egy-két évtized múltán a világ is sokkal, de sokkal boldogabb lenne! Mert nemcsak mi állítjuk, hanem a modern lélektan minden nagysága is, hogy a felnőtt korban annyi boldogtalanságot és szenvedést előidéző rossz tulajdonságok, bűnök és lelki betegségek túlnyomó részükben a helytelen nevelés igája alatt elvonszolt gyermekkorban rejtik gyökerüket.

A gyermek nem felelős személy, hiszen lelki tulajdonságainak egy részét szülőitől örökölte, más részét testi, egészségi állapotának köszönheti, míg harmadik harmadát környezete alakítja ki benne közvetlen vagy közvetett neveléssel. Magunkat és csakis magunkat hibáztat-

suk tehát, ha nevelési eljárásunk nem jár a kívánt eredménnyel.

Nevelni kétféleképpen lehet: elfojtással és helyes lélektani munkával. Az előbbi módszer testi vagy lelki erőszakon alapul, és arra törekszik, hogy a gyermeknek az első fejesetben ismertetett társadalomellenes tulajdonságait elfojtsa, vagyis ne engedje megnyilvánulásból eljutni. Emellett olyan tulajdonságokat akar a gyermekben kifejleszteni, amelyek esetleg öröklötten nincsenek meg benne, de amelyekre a társadalmi élet egyensúlya szempontjából igen nagy szüksége van. Természetes, hogy az ilyen nevelésnek nem az a célja, hogy önmagát fölöslegessé tegye; vagyis hogy nevelési eljárása végén a felserdült gyermeket arra a fokra juttassa, amelyen az már saját elhatározásából teszi a jót és kerüli a rosszat.

Az efajta nevelés divatozott évezredekben keresztül, egészen a legutóbbi évtizedekig. Eredményei kielégítőek, sőt alkalomadtán nagyszerűek voltak, hiszen általában sikerült célját elérnie: a társadalomellenes gyermekből olyan felnőttest alakított, aki hasznos tagja volt a társadalomnak. Igaz, hogy legtöbbször nem érte el az eszményi nevelési fokot: a felnőttek túlnyomó nagy része nem azért teszi a jót és kerüli a rosszat, mert azt így látja helyesnek, hanem egyszerűen azért, mert tudja, hogy másképpen nem érvényesül a társadalomban: anyagi és szellemi javaktól fosztja meg magát, sőt igen nagy kellemetlenségeknak teszi ki életét.

Az elfojtásos nevelés nagy erőpocsékolással jár nevelőnél és neveltnél egyaránt. Hiszen ha a társadalomellenes tényezőket el akarjuk fojtani, akkor egyrészt meglehetősen nagy erőt kell kifejtenünk magára az elfojtás munkájára, másrészt pedig teljesen kárba vész az a lelki energia, amely a társadalomellenes hajlamokban nyilvánul meg.

Ezenfelül maga az elfojtás módszere is természetellenes, mert ellenkezik a lélek ösztönös, természetes megnyilatkozási módjával. így igen gyakran lelki betegség, idegbaj, öngyilkosság jár nyomában, sőt az is megesik, hogy az elfojtott lelki energiák felszabadulnak a tökéletlenül adagolt elfojtó erő nyomása alól, és sexuális vagy egyéb bűncselekmények alakjában keresnek kielégülést.

A legutóbbi iskolaorvosi vizsgálatok azt mutatták, hogy az idegszakorvosi kezelésre szoruló gyermekek

száma éppen tízszer annyi, mint a fertőző tüdőbetegeké. Csak Budapesten ötezernél többre rúg évenként a gyenge idegzetű, ideges gyermekek száma. És ez a statisztika csak azokról a gyermekekről beszél, akiknek idegbetegsége már annyira előrehaladott, hogy a természeténél fogva általánosabb jellegű iskolaorvosi vizsgálat megállapíthatta azt. Hány száz, ezer és tízezer gyenge idegzetű, mondhatni „lelki gyengélkedő” gyermek kínlódik a családi környezetben, meg nem értetten, boldogtalanul!

1939-ben Budapesten, állami intézetekben és háza ápolásban több mint tízezer elmebetegét tartottak nyilván. Ez annyit jelent, hogy fővárosunkban minden századik ember elmebajos. Szomorú és nagyon elgondolkoztató szám ez. Ne felejtjük el, hogy az elmebetegség nem támadja meg hirtelen, váratlanul, robbanásszerűen a beteget, hanem a kitörés előtt már éveken, nem egyszer évtizedeken át lappang, és csiráit az öröklött terheltségen felül igen sokszor hordja a gyermekkorban szerzett idegrendszerbeli balesetekben. Mindezek az adatok az elfojtásra alapított nevelés gyengéit és hibáit mutatják meg rikító színekkel.

A helyes és igazán eredményes nevelés csakis az lehet, amely a gyermek természetes, veleszületett tulajdonságait és hajlandóságait nem igyekszik elnyomni és kívülről jövő, természetellenes hatásokkal pótolni, hanem azokat gondos és a gyermeki lélek ismeretén alapuló egyéni neveléssel jó irányba tereli, és a társadalom érdekében hasznosítja. Ezért kell hevesen és rendületlenül tiltakoznunk minden olyan nevelési rendszer ellen, amely nem egyéni, hanem tömegnevelésre törekszik, és a gyermek személyi adottságait nem veszi figyelembe. Ne tévedjünk: ne a cél, hanem a módszer legyen egyéni. A cél igenis az, hogy az egyén a társadalom, a nemzet, a világrend hasznos és beilleszkedő tagját neveljük. De mint ahogyan nincs két egyforma falevél, nincsen két egyforma ember sem, Minden gyermeknél más és más, a gyermek egyéniségéhez alkalmazkodó nevelést kell alkalmaznunk. Ne arra emlékezzünk, ahogyan minket neveltek. Nézzünk magunkba. és állapítsuk meg őszintén: boldogok vagyunk-e? Nem gondoljuk-e, hogy helyesebb lett volna, ha ezt vagy azt másként tesszük gyermek- és serdülő korunkban? Nem követtek-e el jó szüleink minden szerető és önfeláldozó

gondosságuk mellett is olyan hibákat, amelyeknek most mi érezzük következményeit? És ha mindent egybevetve úgy találjuk, hogy szüleink soha sem hibáztak a mi nevelésünkben, — akkor se kövessük vakon az ő módszereiket. Mert nem szabad elfelejtenünk, hogy a mi gyermekünk minden bizonnyal egészen más egyéniség, mint mi voltunk gyermekkorunkban, még akkor is, ha sok mindenben hasonlít hozzánk. Egy lóverseny-szakkönyv írja a versenylovak idomítójáról: „Ha nem tud gondolkozni s a lovak egyéniségét fölismerni, sohasem viszi följobb a középszerűségénél.” (Karlovszky Endre.) Sajnos, a gyermeknevelésben még ma sem vetünk olyan nagy súlyt az egyéniség kiismerésére, mint ez a könyv a lóidomításnál hangoztatta már több mint 30 évvel ezelőtt. Légió azoknak a szülőknek a száma, akikről a gyermek lélektani vizsgálata során derül ki, hogy sokszor 10—15 év alatt még csak halványan sem tudták megismerni saját gyermekük egyéniségét.

Mindebből két dolog következik. Először is az, hogy a gyermek egyéni nevelését elsősorban a családban kell elvégezni, mert az iskola, a rábízott gyermekek óriási száma miatt, erre nem-igen képes. Ebből természetesen folyik a másik követelmény: az, hogy a szülőknek bizonyos fokú gyermeklélektani és nevelési ismeretekre kellene szert tenniük, mielőtt gyermeket hoznak a világra.

Aki angóryanulat akar tenyészteni, bizonyára tanul valamit előzőleg ezeknek az állatoknak ápolásáról és neveléséről. De ugyan hány szülő olvasott el csak egyetlen szakkönyvet is, mielőtt a gyermeknevelésre vállalkozott? Nem Önnek szól ez, kedves Olvasó, aki, ime, érdeklődéssel vette kezébe könyvecskénket. Hanem annak a sok száz ezer és millió szülőnek, akik még ezt a csekélyke fáradságot is sajnálják, és így tudatlanul, hozzáértés híján nevelik gyermekeiket.

Azt mondtuk az előbb, hogy a korszerű nevelésnek arra kell törekednie, hogy a gyermek veleszületett társadalomellenes tulajdonságait ne elfojtani igyekezzék, hanem hasznosítsa azokat a társadalmi együttélés érdekében, az egész közösség hasznára. Ennek módját, legalább is főbb részleteiben, a következő fejezetekben meg fogja ismerni az olvasó, most csak egyetlen példában mutatunk be ilyesmit.

Közismert veleszületett szomorú tulajdonsága némely embernek a kegyetlenkedést hajlam, az úgynevezett szadizmus. Az ilyen ember mások sanyargatásában találja örömét: alárendeltjeit kínozza; akivel csak lehet, kegyetlenkedik, szereti a vért látni, állandó gyilkolási vágy gyötri, és bizony nem egyszer undorító kéjgyilkosságokra vetemedik. Az elfojtásra irányuló nevelés esetleg legyűrheti ezeket a hajlamokat, de egyszersmind szerencsétlenné teszi egész életére az illetőt, akinek folyton küzdenie kell szörnyű hajlamaival. Az elfojtás esetleg annyira erős lehet, hogy az illető maga nem is tud a lelke ismeretlen mélységeiben lefolyó küzdelmekről; ezt csak a szakértő pszichológus ismeri föl, amikor az illető, a tudatalatti küzdelem következtében kifejlődött ideges jelenségek magyarázatát kérve, hozzája fordul. Nagyon sok ilyen eset végződik öngyilkossággal vagy megőrüléssel. De akárhogy forduljon is a dolog: emberünkől sohasem lesz boldog és hasznos tagja a társadalomnak.

Egészen más azonban a helyzet akkor, ha ezt a veleszületett hajlandóságot korán felismerik, és megfelelő neveléssel helyes irányba terelik. Ebben az esetben igen egyszerű a dolog: emberünknek olyan pályát kell választania, amelyen kegyetlenkedő hajlandóságait a társadalom hasznára kiélheti. Az emberi együttélésben sok olyan hivatás van, amely gyilkolással vagy legalább is véres munkával jár együtt, és mégis nélkülözhetetlen, sőt gyakran nemes és szent célok szolgálatában áll. A mészáros, az állatpreparátor, a tímár, a halkereskedő és a vadász: nélkülözhetetlen és tiszteletreméltó foglalkozások, hogy ne is említsük a már kevesebb közbecsülésnek örvendő sintért és hóhért; a sebészorvos, a kórboncnok és az anatómus pedig számtalan életet menthet meg tudományos munkája által. Vagy, hogy egyebet ne mondjunk, milyen kitűnő megoldást találhat problémájára az a veleszületett gyűjtogatási kényszerben szenvedő ember (piromániás), aki vasöntő, kovács, fűtő vagy tűzoltó lesz, ahelyett, hogy gyűjtogatóvá vagy megfelelő elfojtás esetén elmebeteggé válnék.

Sok ilyen példát lehetne itt felsorolni, de hiszen ez nem célunk most ezekben a sorokban. Majd a következő fejezetekben részletesebben beszélgetünk a helyes nevelés kérdéseiről.

III. fejezet

AZ ÚJ EMBER

Amikor, az ember megszületik, egyszeriben, belesöp-
pen a társadalomba. Ráteszi kezét az orvos, a bába, az
anyakönyvvezető, a gyógyszerész, a szabó, és csak a jó
Isten tudja, hogy még hányféle foglalkozású ember. Csak
éppen egyet nem említettünk ezek közül, mégpedig a
nevelési tanácsadót, a pedagógust.

A pedagógus nem örvendett és nem örvend valami jó
hírnévnek széles e hazában. Száraz, unalmas, lélektelen
foglalkozásnak tartják a pedagógiát, és ilyen embernek a
művelőjét. Valami kis igazuk van is azoknak, akik így
vélekednek: az elfojtáson alapuló pedagógia valóban nem
valami lélekiemelő dolog. De mi ezekben a sorokban nem
ilyesmivel fogunk foglalkozni, ne rettenjünk meg tehát
attól az állítástól, hogy a pedagógus már a bölcsőben rá-
teszi kezét a pólyásbabára. Ebben különbözik a korszerű
nevelő-szakember a régi idők természettudományos alap
nélkül munkálkodó iskolamestereitől ,akik valami gyer-
meki naivitásban ringatózva, misztikus apai és anyai
nevelő-ösztönről álmodoztak, és megelégedtek azzal, hogy
csak akkor próbálják megkezdeni a gyermek emberré
formálását, amikor az már többé-kevésbé felserdülten,
az iskolai tömegtanítással kapcsolatban, a kezükbe került.
Mintha bizony hat éves korában mutatnék meg először
orvosnak a gyermeket! A késői törekvés persze nem si-
került, illetve, ha sikerült, nem azért sikerült, mert ők
foglalkoztak a gyermekkel. Az egészséges emberi ideg-
rendszer rendkívül szívós és ellenálló valami, így az az
ember, aki jó adottságokkal indul neki az életnek, gyak-
ran rengeteg káros befolyás ellenére is megtalálja a he-
lyes utat. Persze sok baj, fáradozás, csalódás, boldog-
talanság árán.

Ne tévedjünk! A káros lelki energiák hasznos átalakításán alapuló nevelést nem ma és nem tegnap találták fel először! Évszázadokkal, sőt évezredekkel ezelőtt is voltak már lángelmék, akik tudták és ismerték ezt az egyedül helyes elvet. De nem is kell olyan messzire mennünk. Bizonyára mindnyájan emlékszünk egy-két kiváló tanító- vagy tanáregyéniségre, olyanokra, akik ösztönös tehetséggel és igazi tudással megtalálták ezt az utat; akikre szívesen és boldogan emlékszünk vissza, mert rá tudtak bírni, hogy örömmel és könnyen teljesítsük társadalmi kötelességeinket. De hiába: a hivatalos tudomány egészen az utolsó esztendőig nem adott helyet ennek a felfogásnak, és mereven ragaszkodott az elfojtáson alapuló nevelési módszerhez, amint nem egy országban még ma is teszi.

De kissé eltérünk a tárgy tói. Ott hagyjuk abba, hogy ott van az ifjú házaspár otthonában a néhány napos, tehetetlen kis csecsemő, orvosi megállapítás szerint egészséges, kosztját megkapja rendszeren, csak éppen egy nagy hibája van: nem lehet aludni tőle, egész éjjel ordít.

Az első napokban többnyire nincs módjuk a szülőknek arra, hogy a gyermek nevelését tevékenyen befolyásolják. Városokban ugyanis a születések óriási többségükben intézetekben folynak le. Budapesten például 1941-ben a szüléseknek mindössze 3.2%-a történt magánlakásban. Örvendetes jelenség ez, mert így nagymértékben csökken az anya- és csecsemőhalandóság, bár kétségtelen, hogy a szülészeti intézetek túlszűfoltságot is ez okozza. Ezen azonban új és új ágyak felállításával lehet és kell segíteni. Óriási megnyugvás a szülőasszonynak is, hozzátartozóinak is, ha a nehéz pillanatokban biztos és állandó, mindenre felkészült orvosi segítséget érez maga körül.

A városi gyermekek túlnyomó része tehát intézetben pillantja meg a világot. Ezekben az intézetekben természetesen elsősorban a szülés súlyos sebesültjével, a2 anyával foglalkoznak, a gyermekkel kevésbé törődnek, mivel annak semmi baja sincs. A legfontosabb követelmény, hogy az anya minél hamarabb meggyógyuljon, és átvehesse csecsemőjének gondozását, nevelését. Az egy szobában alvó több anya nyugalmanak érdekében a legtöbb szülőintézetben az a — nem egészen helyes — szokás, hogy a csecsemők éjjel is kapnak szopni. Az éjjel

alvásra való — ez a legelső, amit meg kell értetni a csecsemővel. Nem kell félni, hogy éhen hal vagy lesóványodik; életének első napján egyáltalában nem kap semmit enni, még sem lesz tőle semmi baja. Igaz: az anyák nyugalma fontos. De ezt is meg lehetne könnyen oldani, ahogy azt némely helyen teszik is: a csecsemők külön szobában fekszenek, és csak szoptatáskor tolják oda keresztes ágyacskáikat az anya ágya mellé. Ezeken a helyeken nincs éjjel szoptatás, és a csecsemőket nem szabad meglátogatni. A közeli hozzátartozók számára kihozzák őket egy pillanatra megmutatni, ha éppen nem alusznak. Bölcs intézkedés ez, mert sok nagymama és nagynéni nem hajlandó sértődés nélkül engedelmeskedni, ha arra kérjük, hogy ne leheljen a gyerekre, ne fogdossa össze meg nem mosott kezével, és ne szorítsa oda baktériumoktól nyüzsgő ruházatához. Ma már, hála Istennek, egyre jobban terjednek a csecsemőgondozás alapvető ismeretei, de még jó ideig eltart, amíg minden nagymamához és nagynénihez elérkeznek. Még jó néhányszor fogjuk nyomatékosan ajánlani: ha elkerülhetetlen, inkább nyugodjunk bele a rokoni sértődésekbe, minthogy a gyermek érdekei csorbát szenvedjenek.

A gyógyintézetből hazatért anyának mindenekelőtt pihenésre, nyugalomra van szüksége. Ez csak úgy lehetséges, ha van valaki otthon, aki a csecsemőt mindennel ellátja. Erről, — legalább is erre a néhány napra — gondoskodni kell. A segítő személynek azonban — legyen az bárki — az ifjú anya óhaja szerint kell végeznie a csecsemőgondozást. Ennek módszere ugyanis évről-évre fejlődik, és a kórházban megmutatják a, szülőasszonynak a legkorszerűbb ápolási módokat. Megesik aztán, hogy a jószándékú segítő esetleg maga is több gyermek anyja, és amiatt duzzog, hogy as ő idejében bizony másképp csinálták. Ilyenkor kell a fiatal apa udvarias, de határozott fellépése, amely többnyire veszedelmek nélkül meg szokta oldani a helyzetet.

Mindennek elejét veszi természetesen, ha az ifjú mama már terhessége alatt beszerez egy-két jó, legújabb keletű szakkönyvet, és azt odaadja annak is, aki a segíetésre vállalkozott. Még ennél is jobb, ha mind a ketten végighallgatnak egy csecsemőgondozási tanfolyamot. Tandíjuk oly csekély ezeknek a tanfolyamoknak, hogy az a

gyermekáldás egyéb tetemes költségei mellett szóra sem érdemes.

Amidőn anya és gyermeke hazatér, a csecsemő általában 3 óránként kap enni, mégpedig reggel 7-kor, dél előtt 10-kor, délben 1-kor, délután 4-kor, 7-kor, és este 10-kor. Ez néhány hétig így is marad, csak jóval később kell rátérni a 4 óránkénti étkezésre.

Teljesen fölösleges az éjjeli szopás. Ha már nagyon sokáig ordítana éjszaka a csecsemő, kaphat egy kis langyos teát. Hamar rájön arra, hogy nem lakik jól tőle: két-három nap alatt el fogja hagyni az éjszakai sírást. Általában: le kell szoktatni arról, hogy fölöslegesen sírjon. Epés emberek ugyan azt szokták mondani, hogy a csecsemőnek mindig bőséges oka van a sírásra: az tudniillik, hogy egyáltalában a világra, jött. Ebben van némi igazság, de azért a csöpp emberkének mégsem kell többet sírni, mint amennyire éppen szüksége van. Ezért, ha huzamosabb ideig sír, nappal úgy, mint éjszaka, nézzük meg, nincs-e valami baja; tegyük tisztába, ha szükséges, de aztán hagyjuk békében. Nehogy ringatni kezdjük, az Istenért! Minden ringatási kísérletet, jöjjön az bárki részéről, azonnal, határozottan és ellentmondást nem tűrően intsünk le, saját nyugalomunk és gyermekünk lelki egészsége érdekében! Ha a gyermek hozzászokik, hogy elér valamit a sírással, ami neki kellemes, már kicsi pólyás korban zsarnokká válik, akitől nem lehet nyugodni. És nehogy időn kívül adjunk neki enni! Sohasem tudjuk majd rendszerhez szoktatni. Amikor a minden ok nélkül elkeseredetten bömbölő kisbabát nem vesszük ölbe, és nem engedjük a megszabott időn kívül táplálkozni, ahhoz szoktatjuk hozzá, hogy a világ dolgai nem mindig folynak az ő tetszése szerint. Amikor szabályos, ütemes élethez szoktatjuk, ezzel illesztjük bele először a nagy világrendbe: a társadalomba, amely minden egyes tagjától áldozatokat és alkalmazkodást követel. Ezért a szülőknek is meg kell kissé szenvedniök: nagyon sok gyermek azért lett síró, nyűgös, akaratos, később elkényeztetett, engedetlen, végül pedig *gyöngye* jellemű, mert szülei nem bírták hallgatni ok nélküli sírását, ölbe vették, babusgatták, később pedig ráhagytak mindent, és ezzel elkényeztették. Természetes, hogy a kis gyermek gyakran sír olyankor is, amikor valami baja van, s így a szülőknek először mindig

meg kell győződnie arról, hogy van-e valami oka a sírásra. Szünni nem akaró, állandó sírás esetén mindig forduljunk gyermekorvoshoz.

Az újszülött gyermek, különösen az első, rengeteg gondot, aggodalmat szerez szüleinek. Ekkor kezdődik mindkét szülő számára az önfegyelmelés nehéz iskolája, amely mindaddig folyik, amíg csak valamennyi gyermekünket szárnyára nem bocsátottuk. A kis jövevény bizony nehezen illeszkedik bele a számára szokatlan világrendbe, különösen azt nem akarja megszokni, hogy táplálékát, amelyhez a méhen belül folytonosan hozzá juthatott, most szigorúan megszabott időközökben kapja meg. A gyengébb idegrendszerű vagy tudatlanabb szülők nehezen tűrik a csecsemő éles ordítózását, és könnyen hajlanak arra, hogy teljesítsék követelődését. Ezzel aztán, ahelyett, hogy segítenének, csak rontanak a helyzeten. Az egészséges csecsemő, ha helyesen szoktatják, már 6—8 napos korától kezdve nyugodtan átalussza az éjszakát. De hosszú-hosszú hónapokig tönkreteszi szüleinek *nyugalmát*, ha ahhoz szokik, hogy csak sírnia kell, rögtön megszojtatják vagy legalábbis ölbeveszik. Az idegek annyira fontos nyugalmanak legbiztosabb alapja a rendszer, ez egyformán érvényes felnőtte, gyermekekre és csecsemőre, így, ha uraskodunk pillanatnyi idegességünkön, és ráneveljük az újszülöttet, hogy a világ dolgainak folyása független az ő hangoskodásától, nemcsak magunknak biztosítjuk a későbbi nyugalmat, hanem az ő idegzetét is megóvjuk a rendszertelenséggel járó izgalmaktól.

Az idegesebb természetű anyának könnyen elapad addig bőségesen ömlő teje, esetleg egyik óráról a másikra. Ez azután további idegizgalmak forrása, és csak rontja a helyzetet. Pedig a csecsemő még akkor sem hal éhen, ha 24 óráig semmit sem kap enni. Ilyen esetben ne kísérletezzünk orvos megkérdezése nélkül a mesterséges táplálással, hanem nyugtassuk meg az anyát, adjunk neki jó bőségesen enni; a kicsit meg csapjuk be egy kis teával. Ez az eljárás általában meglepő sikerre szokott vezetni. De semmiesetre se kotyvasszunk szomszédasszony-csodaszereket, amelyektől állítólag kiapadhatatlan tejforrássá változik az anyai kebel.

A szülők ideges viselkedése már az újszülöttre is átragadhat. Ezért óvjuk őt a túlhangos beszédétől, valamint

a nagyobb társaságtól is. Minden szülő megfigyelhette, hogy a fiatal csecsemő akkor sír legtöbbet, amikor vendégek vannak a háznál. Ennek egyszerű oka az, hogy a sok hangos beszéd, a fekvőhelyét körülnyüzgő és őt becézgető idegen arcok sokasága kimozdítja őt megszokott életrendjéből. Ezért, amennyire lehet, tartsuk távol a látogatókat az első hetekben. Ezt, persze, könnyű tanácsolni, de nehéz megfogadni. Hiszen éppen ilyenkor jönnek, áradnak, özönlének az ismerősök, barátok, rokonok tízével-húszával. Mindegyik virágot hoz a mamának és csörgőt a babának. A szülők szívesen és büszkén látják a vendégeket, sőt meg is haragszanak, ha egyik-másik nem jelentkezik. De ez csak az első egy-két napon tart. Mert aztán halálosan fáradtak estefelé; éjjel sem alsznak eleget, munka is rengeteg van a kis jövővényel. Különösen ha már az anya is fölkel és megszűnik a segítség. Este 7—8 órakor már ragad le a szemük, a vendégek pedig — elég tapintatlanul — nem egyszer 7, 9 tájban állítanak be azzal a csatakiáltással, hogy: „Úgy is tudjuk, hogy este 10-kor kap utoljára enni a baba!“. Ilyenkor bizony le kell mondani arról a két órai alvásról, amely pedig olyan jól esik az ifjú szülőknek, este $\frac{1}{2}$ 8-tól $\frac{1}{2}$ 10-ig. És másnap a papa ideges, a mamának pedig — elapadt a teje.

Ezen a téren mindenkinek egyéni felfogása döntsön. A kívánatos mindenesetre az, hogy a szülők kialhassák magukat, a gyereket pedig minél kevésbé zavarják. Én, első gyermekünk születésekor, elég jó megoldást találtam erre a nehéz kérdésre. Némi villanszerelési ismeretekkel rendelkezvén, egyszerű készüléket szerkesztettem, amelyet a villanycsengő nyomógombjával kötöttem össze. Ha este hozzájutottunk a korai lefekvéshez, és nem akartuk, hogy zavarjanak, bekapcsoltuk ezt a masinát. Amikor odakint megnyomta valaki a gombot, bent nem csilingelt semmi, hanem kint, éppen a nyomógomb alatt, kigyulladt egy névjegy-nagyságú felírás: „Lefeküdtünk!“. Senki sem akadt, aki ezen megsértődött volna, bár a mi rokonaink sem kevésbé sertődékenyek, mint a rokonok általánosságban. Mindezt azonban felelősség nélkül közlöm; lehet, hogy kedves olvasóim komoly sértődéseket aratnak ezzel a módszerrel.

Nem igaz a régi és ostoba babona, hogy az újszű-

lőtt nem lát és nem hall. Ezeket valóban nem cselekszi olyan értelemben, hogy tudná, mik azok az ingerek, amelyek fülét és szemét érik, de igenis érzékeli a fényt, mivel szemlencséje és ideghártyája ép; és tudomásul veszi a hang alakjában fülébe kerülő rezgéseket, mert dobhártyája hibátlan, és hallócsontocskái működésre képesek. Csak éppen nem reagál a fény- és hangingerekre úgy, mint a felnőttek, mivel még nem tudja, mi történik vele. Éppen ezért óvjuk a túlságosan heves fény- és hanghatásoktól. Vigyázzunk arra, hogy a nap vagy a lámpa fénye szemébe ne süssön, rádió ne bömbölgjön a közelében. Amikor gyerekkocsiban sétálni visszük, mindig gondoljuk meg, hogy egyenesen az égboltra szegezett szemmel utazik, tehát éppen ellenkező irányból kapja a fénysugarakat, mint mi. Ha nekünk nem süt is szemünkbe a nap, könnyen elkápráztathatja az ő érzékeny szemecskejét.

Most hadd legyünk egy kissé régimódiak. Újabban azt hangoztatják, hogy a gyermeknek hozzá kell szoknia a zajban és világosságban való alváshoz, mert különben később, ha egyszer-egyszer szokatlan körülmények közé kerül, lehetetlen lesz elaltatni.

Ez nem egészen igaz. Minden ember álma nyugodtabb, ha a fizikai ingereket lehetőleg kiküszöböljük környezetéből. Nagyon jól tudjuk, hogy a testi ingerekre az álmunka egész bonyolult történetekkel válaszol; hosszú évszázadokon át azt hitték, hogy az álom semmi más, mint a szervezet visszahatása ezekre a külső és belső testi ingerekre. Ma, amikor az álom lélektani jelentőségét és magyarázatát már ismerjük, nem mondjuk ezt, de igenis hangsúlyoznunk kell, hogy a nyugodt körülmények között történő alvás sokkal mélyebb, jobb, pihentetőbb, mint az, amelyben az alvónak állandóan küzdenie kell a fölriadás ellen. Éppen ezért ne szoktassuk hozzá a kisgyereket, hogy ordító emberek zshivájában, üvöltő rádió hangorkánjában, százwattos izzólámpa szemébe tűző sugárözönében aludjék. Gondoskodjunk igenis arról, hogy a környezet lehetőleg alkalmazkodjék a gyermek életrendjéhez. Amidőn a lefekvés ideje elérkezik, sötétítsünk be körülötte, és szűnjék meg minden hangoskodás. A nyugtalan álom rongálja az idegrendszer, a nyugodt álom üdít, gyógyít, pihentet. Minden véletlet kerülni kell a nevelésben — ezen a téren is érvényes ez az igazság.

Persze, arra se szoktassuk a gyermeket, hogy minden pissenésre fölbredjen, és aztán ne tudjon elaludni. Nem szükséges párnázott ajtók és légoltalmi elsötétítés védelme alá helyezni; elegendő, ha annyira gondoskodunk nyugalmáról, amennyire az átlagos felnőtt is megköveteli a magát.

Igen ám, — mondják most némelyek — de mi lesz a rendkívüli körülményekkel? Hát igen. Elismerjük, hogy vannak esetek, amikor hasznát vehetnők a zajban és világosságban aludni tudás művészetének. Nem egyszer irigyeljük a pompás hétalvókat, akik bármikor és bárhol tudnak aludni, ha éppen akarnak. Dehát az átlagember életében ritkán van szükség erre a tudományra! Ha megéppenséggel úgy alakulnak a dolgok, hogy hozzá kell szoknunk a rendkívüli teljesítményekhez, hát hozzászokhatunk felnőtt-korunkban is minden különös nehézség nélkül. Tanúink erre a harcteret járt katonák, akik tudtak aludni a puskaropogás hangja mellett is. Általában: sohase készítsük elő a gyermeket nagy gonddal olyasmire, amire a valószínűség törvényei szerint nem lesz túlságosan gyakran szüksége. Éppen elég nélkülözhetetlenül fontos elsajátítani valója van, ne terheljük agyon fölösleges dolgokkal.

Az újszülött az első időkben rengeteget alszik, majd később egyre kevesebbet. Mindenesetre úgy igyekezzünk szoktatni kezdettől fogva, hogy alvásának nagyobbik fele az éjjeli órákra essék. Így azután hozzátartozóit sem fogja zavarni sírásával.

Gyakori látvány a csecsemők és kisgyermekek nyakában madzagon lógó gumiszopóka: a cucli. Nem egyszer láttam már egy évesnél idősebb gyermeket, amint gondos körültekintéssel megkereste a nyakában csüngő csemegét, biztos mozdulattal szájába helyezte, és élvezettel szopogatta. Mire való ez?

Ne szoktassuk cuclira a gyermeket! Nem azért, mintha a szopogatást irigyelnők tőle; előbb-utóbb ugyanis az ujját fogja szopni. De azért, mert a cucli leesik a földre, légy beköpi, a nyál megerjed rajta, por lepi be, baktériumok telepednek meg rajta. Egyszerű és nem túlságosan bölcs fogás: a síró csecsemő száját betömni a

cuclival, hogy az evés illúzióját keltsük ezáltal. Kissé ellentmond második nevelési alapelvünknek, amely — ha még emlékszünk rá — azt mondja: „Sose hazudj gyermekednek!”.

IV. fejezet

AZ ELSŐ ÉLVEZETEK

Az idősebb csecsemő úgyszólván mindig rájön arra az élvezetre, hogy az ujját szopogassa. Az újszülött első élvezetforrása a száj: első örömeit e szervén át kapja. Természetes is ez, hiszen az anyaméhben sohasem érzett sem éhséget, sem szomjúságot, sem másféle szükségletet; tökéletesen boldog volt a maga igénytelenségében. Olyasféle volt az élete, amilyennek némely primitív vallás a paradicsomot képzeli.

De jött az első nagy megrázkódtatás: a születés és ezzel a szükségletek fellépése. Az első és leggyötrőbbek: az éhség és a szomjúság. Kielégítésük a szájon keresztül történik, így a csecsemő úgyszólván megszereti a száját; többi testrészei fölött előnyben részesíti, mondhatni ki-tünteteti. Persze nemcsak a száj külső részeit, hiszen annak igen kevés szerep jut a szopás műveletében, hanem az egész száját: a fogatlan ínyt, mely kisajtolja a finom anyatejet, a puha, meleg nyelvet, amelynek olyan jól esik, ha ráspriccel az édes folyadék; a szájpadrást, amely a nyelvet segíti az ízlelésben, meg a torkot, melynek égető szárazsága azonnal elmúlik, ha langyos tejecske éri. A csecsemő szopik, és örül, mosolyog. Minden csecsemő szopás közben mutatja első mosolyát.

Vájjon minek örül a csecsemő, ha enni kap? Ó, szomorú emberi sors — annak, hogy elmúlt az éhsége, szomjúsága. Legtöbb örömünk ilyen negatív természetű: annak örvendünk, hogy nincsen semmi baj.

A helyesen nevelt csecsemő hozzászokott, hogy sírással nem segíthet magán. Mit tegyen hát szegény, ha valami hiányérzete van vagy bántódása esik? Ahhoz az érzékszervéhez menekül, amely egyedül szerzett neki eddig komolyabb örömet: szájába vesz valamit, bizonyára

abban a határozatlan reményben, hogy amint valaminek a szájbavevése megszüntette az éhséget és szomjúságot, úgy fogja megszüntetni minden egyéb bánatát is. Kezecs-kéit már jóval előbb tudja meghatározott helyre irányítani, mielőtt még azokkal fogni tudna, így tehát, ha csak a cuclit szájába nem dugják, saját öklét veszi a szájába. Hamarosan észreveszi, hogy odabent jó melege van az ujjának; új érzések, benyomások érik: megint tanult valamit. Mivel pedig egész ökle nem fér be a szájába sokáig (gyakran már kezdetben sem), így azt az ujját használja fel erre a magától kifejlődött önvigasztalásra, amelyik fekvése szerint legjobban megfelel erre: a hüvelykujját. Ehhez a tapasztalathoz aztán hamarosan újak sorakoznak. A csecsemő megérzi, milyen kellemes az ujj szopógátása: a száj nyálkhartyái kellemes-langyosan rátapadnak a közékük férközött idegen testre, azt simogatják, nedves-melegen dédelgetik, csiklandozzák. A száj és a bőr váladékai együttesen olyan ízt keltenek, amely határozottan az anyatejére emlékeztet. És így tovább: előbb-utóbb elhomályosodik az ujszopás eredete, de maga a művelet megmarad mint pótkielégülés, most már önmagáért, vigasztalásul minden balesetért, amely a csecsemőt vagy kisgyermeket éri. Olyan vigasztalási forma ez, amelyet senkitől sem kell kérni, mindig késnél van. És ez igen nagy dolog a csecsmőnél, aki mindent mástól vár és kap, mégpedig nem akkor és úgy, amikor és ahogyan ő akarja. Ahhoz azonban, hogy az ujját szopja, és ezzel magának kellemes érzéseket szerezzen, nincs szüksége külső segítségre: függetlenítette önmagát a külső világtól. Figyeljük csak meg az idősebb csecsemőt, mint kapja be ujját, mihelyt valami baj vagy kellemetlenség éri! Idősebbik fiam még három hónapos sem volt; mihelyt a legcsekélyebb dolog nem úgy történt, ahogyan ő akarta, szájába kapta a hüvelykujját, és úgy motyogta sokszor egymásután: „Ijaj, ijaj, ijaj!”. Később aztán elhagyta ezt a furcsa jajgatást, de az ujját mindig bekapta, valahányszor elesett vagy egyéb, nem kívánatos dolog történt vele. Ennek a gyermekkori szokásnak az emléke még felnőtt korunkban is kísért nem egyszer. Hirtelen rémületünkben szájunkhoz kapjuk az ujjunkat, bár a belénk-nevelt irtózás már annyira erős, hogy szopogatni nem kezdjük el. Az ideges emberek körömrágása, valamint az

ujjuk bőrének leharapdálása is valami ilyen hajlandóságot árul el: „Szeretném az ujjamat szopni, már itt is van a szájam közelében, de nem szabad beljebb vinni!”

Amikor a felnőtt olyan természetű mozdulatokat tesz, mintha ujját akarná szopni: önkénytelenül gyerekek szeretné mutatni magát, mintegy azért, hogy kibújjon a kellemetlen eseménnyel járó felelősségvállalás alól: „Én még olyan kicsi vagyok, hogy az ujjacskámat szopom, engem nem szabad bántani!”.

Hogy az ujjszopás nem rossz dolog, arról a kételkedő még felnőtt korában is könnyen meggyőződhetik: próbálja meg egyszerű!

Az ujjszopásról nem szabad erőszakkal leszoktatni a gyermeket. A kisgyermeknek éppen elég baja van, hogy ezt a kis örömet meghagyjuk neki. Mert ha megfosztjuk tőle, valami más, esetleg károsabb kielégülést keres magának. Majd elhagyja magától, ha eljön az ideje. Minél többet beszélünk róla, annál nehezebben fog menni a dolog.

Persze, ez is egyénenkint változik. A legtöbb gyermek egészen fiatal korában abbahagyja az ujjszopást, míg mások sokkal tovább üzik. Volt már dolgom olyan fiúgyermekkel, aki tizenhárom éves korában vígan dudlizott az iskolában, óra alatt is. Társai Szopóka Palkónak csúfolták, tanárai hülyének gondolták, szülei kétségbeesetten mindent megpróbáltak, hogy csúf szokását abbahagyassák vele. Minden elképzelhető rondasággal bekenték az ujját, még egy népszerű gyermekgondozási könyv tanácsára kininnel is, mindhiába: a fiú lemosta az ujját, vagy le sem mosta, szopta tovább. És az volt a szerencse, hogy szopta, ahelyett, hogy súlyosabb lelki zavarok álltak volna elő nála. Mert amikor a valóságos lélektani okot sikerült kiderítenem, beláttam, hogy minden oka megvan az ujjszopogatásra. Engedjék meg, hogy az ügy kissé kényes és bonyolult hátterét előadjam.

A fiú idős szülők gyermeke volt; történetünk idején az apa már betöltötte az ötvenharmadik életévét, az anya pedig a negyvenötödiket. Mintha csak a saját fiatalságát akarta volna visszatartani: az anya jóformán csecsemőként nevelte kamaszodó fiát. A gyermek gyámoltalan, félszeg és ügyetlen volt, emellett a sok csúfolódás következtében alattomos, mogorva és társtalan. Bezárult kö-

rülötte a „krétakör”: legtöbb kellemetlenségét az idézte elő, hogy elkényeztették, a kellemetlenségek előtt viszont a kényeztetésekbe menekült. Anyja ezenfelül elkövette azt a megbocsáthatatlan hibát (nem volt sem iskolázott, sem túlságosan értelmes asszony), hogy egyszerűen nem rett tudomást a gyermek koráról, és olyan szexuális alapszínezetű dolgokat engedett meg neki, amelyeket sok anya vagy más, gyermekekkel foglalkozó személy megenged az egészen kis gyermeknek, noha ezt sem volna szabad cselekedniük. Az anya (mellékesen szólva: férjével már hosszú évek óta nem élt házaseset) gyakran maga mellé vette egyetlen gyermekét az ágyba, sőt rendszeresen „pólyásbabát” játszott vele: mezítelen testére fektette a szopós csecsemő' módjára dunyhába pólyázott fiút, és eltúrta, hogy az mellbimbóját szopogassa. Nem ez volt az egyetlen ilyesféle játékuk. Hozzá kell tennem, hogy mindezt abban a legszentebb meggyőződésben tette, hogy a gyermek még kicsi; annyira kicsi, hogy lelki fejlődésében semmi kárt sem okoz ez az ostoba játék. Az apa minderről semmit sem tudott; nem is érdekelt a gyermeknevelés.

A gyermek még nem onanizált, bár kora szerint már sem volt messze a nemi érettségtől. Anyjában már évek óta néha-néha felébredt a lelkiismeret, néhányszor már megtagadta a különös játék folytatását. De a fiú igen erélyesen követelte megszokott szórakozásait; végre is az anya azzal engedett neki, hogy „Jól van, de már nem sokáig, mert hamarosan nagy fiú leszel!”. Persze, ez a kijelentés szülte az ujjszopást: a fiú öntudatlanul evvel akarta mutatni, hogy ő még egészen kicsi. Emellett ébredő büntudatáért is kárpótlást keresett ebben a senkire nem szoruló élvezetben.

Mindezek alapján jegyezzük meg tehát: hiába szüntetjük meg az ujjszopást mint tünetet, ha lelki háttere megmarad. Az orvosra orvosi kérdésekben hallgassunk, de a nevelés problémáiban ahhoz értő szakembertől kérjünk tanácsot. Persze, vannak orvosok, akiknek a nevelési tanácsadás a szakmája, de ezeknek általában ideggyógyászati képesítésük is van. Köztük igen sok a kiváló szakember. Az igazság kedvéért meg kell jegyeznünk, hogy a neveléstudomány azóta ér el komoly eredményeket, amióta az orvosokkal szövetkezett, és megalapította

a „paedologia” nevű tudományt. „A nyugateurópai országok nevelési tanácsadói már évekkel ezelőtt felismerték, hogy a lélektan csak úgy érhet el komoly eredményeket, ha az egész embert vizsgálja, öröklött és szerzett testi és lelki tulajdonságaival, szellemi és társadalmi értékeivel, benyomásaival és megnyilvánulásával együtt. Paedológiának nevezték el ezt a nagyon széles munkaterületet, amely magában foglal mindent, ami a gyermekkel összefügg, magzat-állapotától kezdve egészen a serdülés befejeztéig, az iskolai és családi neveléstől kezdve a gyermekkönyveken és játékokon át egészen a gyermekszobákig, gyermekgyógyászatot, tanítást, gyermekkriminológiát, pályaválasztást, szociális gondozást, és így tovább.” (Dr. Schnell János.)

A csecsemő első élvezetforrása tehát a saját szája és ujjja. A gyermekkorban is azon az úton haladunk, amelyen felnőtt korunkban kell mennünk: az ember élvezetei mindenkor szükségletek kielégítésén alapulnak. Másszóval: előbb szenvedni, kell egy kicsit, hogy örülni tudjunk. Az újszülött még nem uralkodik emésztésén: elvégzi azt azonnal, mihelyt arra szükség mutatkozik. De csak hamar eljön az idő, amikor már ez nem lehetséges; amikor a gyermeket rászoktatják arra, hogy uralkodnia kell székletén és vizeletén. Először a végbél-zóna meghódítása következik: a büszke mama első diadala az edénykébe elvégzett széklet. Aránylag hosszú ideig tart most az az állapot, hogy a széklet már a társadalmi rend uralma alá került, de a vizelet még nem. Különösen fiúknál elég nehéz a vizelet megrendszabályozása, éppen az annak elvégzésére hivatott szerv elhelyezése miatt. Így azután a végbél is fontosságot kap a csecsemő életében: rájön arra, hogy a végbéllel kapcsolatos művelet is fölkelti a környezet érdeklődését. Ezen felül a székelés újfajta módja változatosságot, újságot jelent a csecsemő egyhangú életében: új játék, amelyet ismét önmagának, saját testének köszönhet. Ezáltal a végbél is belép az örömszerző, kedves testrészek sorába: a gyermek örül, ha visszatartott székletét elvégezheti, és örömforrásul a végbélet és annak környékét jelöli meg. A végbélhez azonban nem igen tud hozzáférközni, mivel nem látja, topográfiai helyérzéke pedig még nem fejlődött ki annyira, hogy látás nélkül is megtalálja kezével; illetve, ha véletlenül

rábukkan is, nem tudja azonosítani az örömszerző tájékkal így azt a megkönnyebbülést, amelyet a felnőtt ember is érez, székletének elhelyezése után, a csecsemő nem tudja mással azonosítani, mint azzal a valamivel, amit csakis akkor érzékel, amikor a székeléssel járó kellemes érzés éri: magával a széklettel. A szopogatásra alkalmas hüvelykujj és száj mellé tehát egy időre a bélsár sorakozik mint második számú kedvenc. Persze ez nekünk, civilizált embereknek, roppant utálatosnak tetszik. De akinek volt vagy van csecsemő gyermeke, nagyon jól tudja, mennyire nem undorodik az a bélsártól, hiszen ha felügyelet nélkül marad, hosszú ideig a legnagyobb kedvvel játszadozik vele, sőt igen gyakran meg is eszeget belőle többet-kevesebbet. Egyáltalában nem riasztja el az új játékszer szaga, mint ahogy mi is élvezettel fogyasztjuk el a pálpusztai sajtot vagy a kvarglinak becézett csemegét, holott ezeknek illata sem szalonképes.

És még egy szempont fedezhető fel ennél a tárgynál. A bélsár ismét olyan játékszer, amelyet a gyermek maga termelt, azt nem kellett senkitől sem kérnie. Büszke is erre a teljesítményére, mint ahogyan a második gyermekkorukat élő aggastyánok is székletük mennyiségével és minőségével dicsekszenek környezetüknek.

A gyermeknek, mint annyi mindenről, első élvezeteiről is le kell mondani a társadalmi berendezkedések és szokások kedvéért. Ne higyjük, hogy az emésztéssel kapcsolatos higiénia ősi eredetű szükséglete az emberiségnek. A természeti népek legnagyobb része például máig is ott végzi el vizeletét, székletét, ahol az éppen rájön. De hogy az ebben rejlő egészségi veszedelemet ők is sejtik valamiképpen, arra érdekesen utal az a vallási parancs, amely az óceáni szigetek bennszülötteit arra kötelezi, hogy mindenféle elhagyott váladékukat, „mumut”-jukat földdel gondosan takargassák le, mert máskülönben azzal emberek vagy rossz szellemek gonosz varázslatot végeznek, és megrontják a mumut tulajdonosát. A primitív ember tehát még akkor is magáénak érzi ürülékét, amikor azt már régen elhagyta. így van ezzel a kisgyerek is, aki bizonyára jogtalanság érzésével mond le emésztésének termékéről. Persze, nem szabad itt azt felhozni ellenvetésül, hogy hiszen a csecsemő sír, amikor piszkos. Dehogy azért sír! Azért kiabál, mert a vizelet és

a széklet csípi a bőrét. Tehát nem az anyag iránt van ellenvetése, hanem annak egyik tulajdonsága ellen, amelyet azonban még jó hosszú ideig nem tud magával az emésztési termékkel azonosítani.

Az ujjszopásnál is, a bélsárral űzött játéknál is két-féleképpen befolyásolhatjuk károsan a gyermek jövőbeli fejlődését: ha hagyjuk, hogy csinálja, és ha nem hagyjuk, hogy csinálja. Hadd magyarázzuk meg kissé bővebben ezt az ellentmondást.

Kezdjük az ujjszopással. Azért nem kívánatos jelenség, ha a nagyobb gyermek állandóan és erősen szopja az ujját, mivel ez arra mutat, hogy boldogtalan: környezetétől nem kapja meg azt a szeretetmennyiséget, amelyre szüksége van, így magába vonul, önmagánál talál kielégülést. Ha ezt az állapotot elfajulni hagyjuk, igen nagyot vétkezünk ellene. A teendő tehát: hozzászoktatni, hogy környezetétől megkapja azt a szeretetet és gyöngédséget, amelyre szüksége van. Ez persze nem szóval történik: hiába tarajuk a boldogtalan gyermeknek a legékesebb prédikációt arról, hogy mennyire boldognak kellene lennie annyi munka és gondosság mellett, amennyit szülei rápazarolnak. Ha ő nem érzi boldognak magát, semmit sem értünk el meggyőző érveinkkel. Ha aztán még hálátianságot is kezdünk emlegetni, akkor teljesen elrontottuk a dolgot. Ismertem valakit (ó, nagyon jól ismertem szegényt!), akinek igen boldogtalan volt a gyermekkor. De soha egyebet nem hallott, mint azt: „Mindened megvan, mit akarsz, te hálátlan?” Kedves olvasóm, ismered a mesét a boldogtalan királyfiról? Ilyen volt a mi ismerősünk is: valóban csinos ruhában járhatott, soha sem kellett éheznie, fűtött szobában lakhatott, csak éppen szeretetet nem kapott soha senkitől. És attól félek, hogy ezt a csúnya gyermekkort soha sem fogja egészen kiheverni. A mi gyermekeinknek ne jusson ez a sors osztályrészül, kedves olvasóm! A nagyobb gyermek ujjszopása mindig intő jel: kevés a szeretet. De vigyázzunk! A szeretet nemcsak nyalás-falásban, csókolgatásban, becézetésben nyilvánul meg. Ezt a gyermek bizonyos koron túl már maga sem kedveli. Hanem áll igenis abból, hogy olyan környezetet teremtünk a gyermeknek, ahol állandó derű veszi körül, ahol egyéniségét szabadon kifejlesztheti, ahol megtalálja a maga talaját, ahol nevelődhetik

anélkül, hogy erőszakkal akarnók nevelni. A gyermek az igazi szeretetet a szabadságban látja, ezt nyújtjuk neki észszerű mértékben, még akkor is, ha saját hajlamainkon, szeszélyeinken vagy eddigi felfogásunkon erőszakot kellene tennünk. Persze, a szabadság ne váljék anarchiává, mert az anarchiában elkényeztetett gyermekek nőnek fel, annál kellemetlenebb jelenség pedig kevés van a világon! Ha végiglapozod ezt a könyvet, kedves Olvasó, nagyjából sejteni fogod, hogyan kell helyesen adagolni a szabadságot gyermekednek. A többi aztán már jön magától.

Megállapítottuk tehát, miképpen árthatunk gyermekünknek, ha tétlenül nézzük el, hogy az ujját szopja; ha nem látunk ebben figyelmeztető jelet a magunk szeretetének bőségesebb és helyesebb adagolására. De azt sem tesszük jól, ha struccpolitikát űzünk, vagyis mindenáron a tünet megszüntetésére törekszünk tilalommal vagy valamilyen trükkel, ahelyett, hogy az okot akarnók elmulasztani. Mert ha valamilyen módon sikerülni fog a szóbanforgó tünetet kiküszöbölni, a gyermek egyszerűen iiásik tünetet vesz föl: körmét rágja, orrát piszkálja, fintorep:, kráskog, pislog, és így tovább, ezerféle változatban. A „leszoktatás” aztán kezdődik előlről, amíg csak föl nem nő a gyermek, vagy a szeretethiány más, súlyosabb idegrendszerbeli rendellenesség alakjában ki nem tör belőle. És hagyjuk a csúfolódást, valamint a tudákoskodó nagyképűsködést is, úgysem érünk vele semmit. Az imént említett jó ismerősünk a körmét rágta gyermekkorában» Lehetett talán hat esztendő. Anyja egy ízben, amidőn az ide-oda hányódó gyermek véletlenül éppen nála lakott, elhatározta, hogy leszoktatja a körömrágásról. Szembe ültette magával, és így szólt hozzá: „Édes fiam, légy őszinte édesanyádhoz! Mondd meg nekem, mi készítetted téged arra, hogy a körmödet rágd?” A hatéves gyermek persze úgy bámult rá, mint a borjú az új kapura. „Na igen — folytatja az anyja — mert úrigyereknél biztosan igen nagy okai vannak, ha ezt a csúnya szokást űzi. Ezt csak utcagyerekek szokták. Látszik rajtad, hogy nem nálam nevelkedtél.” A gyerek persze még évek múlva is rágta a körmét, de ezt az ostoba jelenetet sohasem tudta elfelejteni. Hát így nem szabad! *Szóval* sohasem szabad nevelni, csakis és egyedül cselekedettel. Tehát ne akarjuk

megszüntetni az ujjszopást, hanem bánjunk úgy a gyermekkel, hogy az magától megszűnjék.

Ó — lehetne mondani — ennyi beszéd ilyen jelentéktelen dologért, mint az ujjszopás! De jelentéktelen tünetek gyakran engednek súlyos bajokra következtetni.

A másik önálló élvezetforrásról, az örüléssel való játékról kevesebb a mondanivalónk. A csecsemő mindent megfogdos és a szájába vesz, amit csak előtalál. Így a különleges fontosság ismét csak abban van ennél a jelenségnél is, ami az előbbinél: olyasmivel játszik, ami a saját produktuma, aminek előállításában nem szorul senkire. Kárpótolnunk kell őt tehát ezen a téren is: bőven ellátni játékszerekkel, kielégítően foglalkoztatni az érdeklődő kis embert. Játékszeren természetesen nem csupán drága, boltban vett tárgyakat értünk, hanem bármit, ami kárt nem tehet a csecsemőben. Mert az minden el tud játszani, hiszen minden új számára, és a dolgokat egyáltalában nem ismeri.

Mint láttuk, az ujjszopás a szeretetigény, az örüléssel űzött játék pedig a mindenfelé megnyilvánuló érdeklődés jele. A csecsemő mindeme szükségleteit első élvezeteivel kapcsolatban saját testén tudja kielégíteni; hasonlóképpen válik idővel más vonatkozásban is a test és lélek egymás szoros és elválaszthatatlan társává.

Az a gyermek, aki nehezen szokik le az ujjszopásról és a koprophil játékról, azért teszi ezt, mert önmagánál keres vigasztalást a szeretethiány és a kielégítetlen tettvágy miatt. Természetes, hogy az ilyen gyermek, amint azt szexuális fejlődése lehetővé teszi, azonnal és mohón az újfajta önkielégítési módhoz: az onániához, népszerű néven az önfertőzéshez fordul, hogy azt hamarosan kicsapongó mértékben űzze. De addigra már kialakult benne az az önmagába forduló, önző, embergyűlölő jellemforma, aki felnőttkorában is *már* önmagát szereti, és mindent a maga számára akar megszerezni, minthogy gyermekkorában szomorúan kellett megállapítania, hogy mástól semmi jót sem várhat.

Nem hagyható figyelmen kívül azonban az sem, hogy nagy vonalakban minden ember magával hozza már születésekor azt a lelki alkatot, amely egész életén át kíséri fogja. A sovány, magas, éles arcélú ember mindig zárkózottabb, befelé fordultabb lesz, mint a kövérkés, puha-

húsú, kerekfejű. Éppen ezért különösen vigyáznunk kell a vézna, vékonycsontú, félénk és társtalan gyerekre: adjunk ennek még a megszokottnál is több szeretetet és gondosságot, mert az ilyen típus nagyon könnyen megboszuszolja magát környezetén: erősen hajlik a schizofrenia ítéven ismert tudathasadásos tébolyra.

A harmadik típus: az atlétikus testalkatú, hatalmasan fejlett izomzatú ember többnyire materialista, őt kevésbé érdeklik az olyan romantikus dolgok, mint a szeretet és később a szerelem: ő ellenállóbb minden idegrendszerbeli megpróbáltatással szemben. Nem igényel olyan kíméletet, mint a gyöngébb testűek; igaz, hogy ritkán képes olyan szellemi teljesítményekre, mint amazok. Nem tudni, melyik típushoz jobb tartozni: a szellem emberei többnyire a gyöngetestűek közül kerülnek ki, a kövérkések az élet nyugodt és megelégedett szemlélői, míg az izomeberek a tett emberei: a siker kergetői. Minden típusnak megvannak az előnyei és hátrányai. De hiszen semmi módunk sincs arra, hogy gyermekünk típusát megváltoztassuk, így csak arra szorítkozhatunk, hogy őt a lehető legtöbb szeretettel és hozzáértéssel neveljük.

V. fejezet

AZ ONÁNIA

„Testi-lelki megrendülés, jellemtelenség, kimerültség, életuntság, esetleg tüdővész, hátgerincsorvadás, Örültek háza... íme az erkölcstelenséggel bemocskolt ifjú évek esetleges, rettentő büntetése!” — írja egyik legnagyobb nevű ifjúsági írónk legelterjedtebb könyvében a „magunkká! folytatott nemi visszaélés”, az onánia következményeiről. De nemcsak jóindulatú nem-orvosok könyveiben találhatunk ilyen kitételeket. Krafft-Ebing, a sexuális alapon álló ideggyógyászat első művelőinek egyike írta 40 évvel ezelőtt „Psychopathia sexualis” című híres könyvében: „A normális nemi érzésből önként támadó ideális nemes érzések forrását semmi sem tudja inkább bepiszkítani, sőt bizonyos körülmények között undok pocsolnyává süllyeszteni, mint a kora ifjúságban űzött onánia.”

Légió azoknak a könyveknek a száma, amelyeket jószándékú emberek azért írtak, hogy a zsenge ifjúságot megkíméeljék a kellemetlenségektől, amelyeket fiatal korukban nekik okozott a magyarul „önfertőzés”-nek nevezett, úgyszólván kivétel nélkül minden ember serdülő éveiben előforduló onánia.

Nemrég egy igen jeles tanár-kollégám mint nevelési munkásságának legfontosabb célját jelölte meg, hogy a lelki vezetése alá kerülő ifjúságot megszabadítsa az onániától. Több más szakemberen kívül tőlem is gondolatokat kért nagy munkájához. Mert — mondotta — egészen elkeseredik az ember, ha egy-egy kedves ifjú szemébe néz, és eszébe jut, hogy milyen undok bűnnel szennyezi az be magát.

Önkéntelenül Rákosi Viktor novellája jutott eszembe, amelynek ifjú hőse kiábrándul szerelmeséből, midőn meglátja, hogy az jó étvággal fogyasztja a tormásvirslit.

Bizony, a pszichológusnak nem szabad azt hinnie, hogy testetlen csodalényekkel áll szemben, nem szabad bűnös és büntelen embert látnia ínaga előtt, hanem csakis egészségeset és beteget. Mint ahogyan az orvos hűvös tárgyilagossággal tud gyógyítani, úgy kell a lélekkutatónak arra törekednie, hogy elfogulatlanul nézzen szembe mindazokkal a dolgokkal, amelyek az ember élete során előfordulnak. És mivel minden szülőnek és nevelőnek egy kicsit pszichológussá kell válnia, ha eredményesen akar nevelni, ezért arra kérem kedves olvasóimat, hogy velem együtt, teljes pártatlansággal vizsgálják meg ezt a sokat vitatott kérdést.

Tehát először is meg kell állapítanunk, hogy nagy általánosságban mindenki onanizált gyermekkorában. Azok is, akik ezt eltemetik ifjú éveik egyéb kellemetlen emlékei közé, és hallgatnak róla, de azok is, akik másokat szeretnének megkímélni tőle, és — könyvet írnak ellene. Ha ez így van, — már pedig így van — akkor csupa jellemtelen, kimerült, életunt, esetleg tüdőbeteg, hátgerincsorvadásos vagy örült embernek kellene szaladgálni a világon, ha elfogadjuk az onánia szörnyű következményeiről szóló tanítást Hál' Istennek ez nem igaz; az onánia valójában éppen úgy hozzátartozik a gyermekkorhoz, mint annak többi, kellemetlen és gyakran illetlen megnyilvánulása. Igaz, hogy a túlságba hajtott onánia jár bizonyos kellemetlen következményekkel, és ezektől igyekeznünk kell megkímélni gyermekünket azáltal, hogy nem engedjük túlzássá fajulni azt, aminek meg kell maradnia hétköznapi keretei között. Hogy miképpen, arról is lesz szó a következőkben.

Az ember igen sok „rendellenessége” csak azért rendellenes, mert a többségnél másként van, mint nála. Ha süketen születik valaki, az csak azért nyomorék, mert a többi embernek ép füle van. A pigmentben *szegény* testű albino csak azért furcsa, mert a többi ember bőrében bőven fordul elő ez a festékanyag. Ha a legtöbb ember albino volna, akkor a sötétbőrű, feketehajú és szemű ember volna különös, aminthogy annak is tekint némely északi népnél, hol a túlnyomó többség világosbőrű szőke és kékszemű. Így az onániát is azért sorolták hosszú ideig a fejlődési rendellenességek közé, mert a legtöbb ember titokban tudta tartani a maga fiatalságát, és sikerrel hi-

tettes el embertársaival, hogy ő maga sohasem onanizált. Ma már, a kikérdezés módszerének fejlődése következtében, az emberek közlékenyebbek lettek az orvos és a pszichológus előtt, és most már tudjuk, hogy meg kell fordítanunk a helyzetet: nem az az általános, ha valaki mentes marad az onánia „bűnétől”, hanem az, ha átesik ezen a fejlődési szakaszon, mint a fogzáson vagy a járnai tanuláson.

Mindez persze nem annyit jelent, hogy mi magunk tanítsuk meg a gyermeket onanizálni, vagy hogy jótekonny támogatásunkkal elősegítsük e szórakozás üzését.

Onániának nevezzük az emberi lény minden olyan tevékenységét, amelyet nemi szervével kapcsolatban, önmagán, élvezetszerzés céljából végez.

Már az aprócska csecsemőnél is megfigyelhetjük, hogy hamarosan fölfedezi nemi szervét, és azzal játszik: azt babrálja, piszkálja. A nemi szervek ingerelhetősége nem a nemi érés időpontjában áll be, mint azt a közfelfogás tartja, hanem már kezdettől fogva fennáll ezeknek a szerveknek olyan eleinte egészen kis fokú érzékenysége, amely a többi testrésztől némileg megkülönbözteti azokat. Így tehát a csecsemő is onanizál, bár ez az onánia nagyban különbözik attól, amelyet a serdülő ember azután hosszabb ideig üzni szokott. Aránylag rövid ideig tart ez a felfedezés: a csecsemő megszokja a dolgot, hamarosan meg is unja, mivel ez a játék a szervi fejletlenség következtében nem szerez különösebb élvezetet számára, másrészt pedig annyi új és érdekes dolog kínálkozik a világ megismerése során, hogy ez a szórakozás hamarosan feledésbe megy. Mindenesetre nagyon hasznos, ha a csecsemőt nem hagyjuk túlságosan hosszú ideig egészen mezítelenül. Pici nadrágocskát akkor is adjunk rá, ha a meleg idő egyébként semmi ruhát sem tesz szükségessé. Ezt nem szabad azonban merev szabályként alkalmazni: pl. napfürdónél vagy hasonló alkalmakkor nyugodtan hagyhatjuk egy ideig ruhátlanul a picikét. Főként akkor veszélytelen a mezítelenség, ha a csecsemő el van foglalva, ha valami más szórakozás is kínálkozik számára, mint saját testének tanulmányozása. Így — bármennyire furcsának tűnik is ez föl — nyugodtan hagyhatjuk a gyerekecskéket mezítelenül akkor, ha többen vannak együtt, és egymással már játszani tudnak. Ekkor ugyanis — bár

egymás nemi szerveit észreveszik — annyi mindén érdekes alkalom kínálkozik a szórakozásra, hogy a sexuális alapszínezetű dolgokra nem kerül sor.

8—10 hónapos csecsemőnél is már aránylag sokszor látunk mély kék karikákat a beesett szemecskék alatt, a feltűnően sápadt arcon. Ez — bármilyen hihetetlennek látszik is — olykor (nem gyakran!) a túlkorán elkezdett és a szülők hanyagsága miatt erőteljesen üzött onánia következménye.

Persze, furcsa pici gyermekeknél sexualitásról beszélni, hiszen ők még nem érettek arra, hogy valóságos nemi ténykedést fejtsenek ki. De a szopós csecsemőre is azt mondjuk, hogy eszik, noha létfenntartó tevékenységét egészen másként viszi véghez, mint a felnőtt emberek, így nem vétkezünk nagyot, ha nemi jelenségnek nevezzük a csecsemő minden olyan megnyilatkozását, amely vagy a későbbi nemzés szerepére hivatott szervekkel van összefüggésben, vagy pedig azoktól függetlenül készíti elő a gyermeket a későbbi fajfenntartó szerepre.. Igen szűk látókörű felfogás volt az, amely azt tartotta, hogy a sexuális élet egyszerre, csapásszerűen születik meg akkor, amikor a kisfiúnak az első magömlés, a kislánynak pedig az első menstruáció tudtára adja, hogy élete új szakaszba lépett. A természetben nincs ugrászerű fejlődés; különösen nincs olyan rendkívüli fontosságú élettani kérdésben, amilyen az élet fenntartása és továbbvitele utódok nemzése által. Ezért vegyük csak tudomásul, hogy a gyermek születésétől fogva nemi és nemi jelleggel felruházott lény, akinek igen sok megnyilvánulása a nemi étellel függ össze. Ez a felnőttekétől igen sokban különbözik ugyan, de mégis megvan, mint ahogyan a nemi szervek is megvannak, bár még semmi hasznukat sem lehet venni. A gyermek angyal — ebben igaza van annak, aki az angyali mivoltot úgy érti, hogy nincsen semmi bűne: angyalian ártatlan. De nem angyal olyan értelemben, hogy eszik, iszik, anyagcseréje van, izzad, és még egész sereg olyan dolgot művel, amelyet a közfelfogás szerint az angyalok nem cselekszenek. Sokkal egyszerűbb és okosabb, ha nem kis angyalnak, hanem kis embernek tekintjük a gyermeket, mert akkor úgy is bábunk vele, ahogyan az emberekkel kell, és nem követünk el végzetes nevelési hibákat.

Az egymás előtti meztelenséget körülbelül három éves korban szüntessük meg. Addigra éppen elég alkalma volt a gyermeknek észrevenni azt, hogy vannak másnemű gyermekek, akiknek valamijük más, mint a saját maguké. Ennek okát hamarosan meg is fogják kérdezni. Ilyenkor nem szabad azt mondani a kisfiúnak, hogy a lánynak azért nincsen penis-e, mért azt levágták vagy elvitte a cica. Magától értetődik, hogy ilyen ostobasággal a kislányt sem szabad elkéséríteni. Meg kell neki mondani a valóságot: egyik ilyen, másik olyan.

Nagyon vigyázzunk arra, hogy a gyermek ne lásson felnőtteket meztelenül. Némely szülőnek meg van az a rossz szokása, hogy együtt, egy kádban fürdik a kisgyerekekkel. Sohase tegyünk ilyet. És ne mutatkozzunk meztelenül saját gyermekünk előtt se, még akkor se, ha velünk azonos nemen van. A felnőtteknek a gyermekétől eltérő nemi szerve, főként az erőteljes fanszörzet, fölöslegesen ébreszti fel a gyermek amúgyis elég erős kíváncsiságát. Szükségleteinket ne végezzük a gyermek előtt, és — ne vegyük be saját ágyunkba, bármilyen nehéz is ezt megállani.

A gyermek lehetőleg ne aludjék szüleivel egy szobában. Sem szüleinek meztelenségét, sem szükségleteik esetleges elvégzését, sem a házastársi közeledést nem szükséges látnia. Ne számítsunk arra, hogy alszik. Nem alszik, hanem mindent lát és mindent megjegyez! Csak esetleg évekkel vagy évtizedekkel később bukkannak elő az ilyen hálószo-ba- emlékek, de már mint ideges tünetek, vagy még ennél is súlyosabb jelenségek. Nemi érintkezést egyáltalában soha se végezzünk a jelenlétében, még akkor se, ha csak pólyás csecsemő. Még nem sikerült megállapítani, hogy milyen kortól kezdve dolgozza fel magában a gyermek a látottakat. Mindenesetre sokkal, de sokkal hamarabb, mintsem gondolnók. A 7—8 hónapos gyermeknek azután már egyáltalában nincs helye a szülők hálószo-bájában, Igaz, nagyon nehéz az ilyesmit ott megoldani, ahol kis lakásban több embernek kell elhelyezkednie. De ha legalább két helyiség van (pl. szo-ba-konyha), akkor mégis megoldható ez a kérdés. Egyszobás szükség-lakásokban persze gondolni sem lehet ilyesmire. Pedig ezeket sok-gyermekes családoknak adják ki, de az illetékeseknek nin-

csének neveléstani ismereteik. Legalább hálófülke feltétlenül kellene ide is.

Igen hasznos dolog, ha kezdettől fogva hálórúhában, pizsamában alszik a gyermek, amelynek nincsen elől nyílása. Ne ringassuk magunkat abban a hitben, hogy így nem találja meg nemi szervét, ha keresni kezdi, de legalább is nehezebben fér hozzá, mint egyébként, és kevésbé akad rá véletlenül.

Három-négy éves korban szokta a kisgyerek először megkérdezni, többnyire a családban vagy ismeretségi körben előforduló születéssel kapcsolatban, hogy miként is jön világra az ember. Valamikor vagy azt mondtuk neki, hogy a gólya hozza, vagy egyszerűen elütöttük a kérdést azzal, hogy ilyesmiről nem illik kérdezősködni. Mind a két eljárás nagyon hibás volt. Nem is említve, mennyire furcsa és visszás az asszony legmagasztosabb szerepének ilyen megcsúfolása a gólyamesével; a gyermekben túlzott érdeklődést kelt föl, ha valamiről azt hallja, hogy arról nem szabad beszélni. Ilyenkor aztán másokhoz fordul, és ott olyan formában ismeri meg a születés nagy és szent, de szennyes kezében gyakran bemocskolódo misztériumát, amely egyáltalában nem kívánatos. Ilyenkor persze aztán hiába hibáztatjuk a gyereket: csak a magunk tekintélyének ártunk vele. Említett ismerősünk tizenkét éves volt már, és anyja mindaddig elhárította a „Nagy kérdésire vonatkozó érdeklődését, abban a hitben, hogy ez sikerül is neki. A fiúcska atyja már régen meghalt, így hőszünk pajtásaitól tudott meg néhány zavaros dolgot a nemi életről. Abban az időben, amikor eseményünk lejátszódik, nagyjából tisztában volt már mindennel, mint ahogyan általában minden 8—10 esztendősz gyermek meglehetősen tájékozott ezekben a dolgokban.

Barátunk összeveszett egyik pajtásával, mert az illetlen célzást tett az ő édesanyjára. A mama, aki nem örült ennek az össze vészesnek (a szóbanforgó pajtás igen jó családból való fiú volt, akinek szüleitől a mama előnyöket remélt), mindenképpen próbálta megtudni az örök harag okát. Végre aztán fiatal barátunk hosszú faggatás után előadta az ügyet. Az anya erre, ahelyett, hogy lovagias helytállásáért megdicsérte volna fiát, rátámadt: „Hogy lehet, hogy te megértetted ezeket a dolgokat? Hol van az, aki ilyeneket mesélt neked, hadd kaparom ki a szemét?

Nincs már nekem fiam, nincs már nekem gyermekem!! Hol van az én édes kis ártatlan gyermekem?” Ennél rosszabbul el sem intézhette volna a dolgot.

A gólyamese egyike azoknak a hazugságoknak, amelyekről meg kell kímélnünk a gyermeket. Egyszerűen főlöszleges előadni, vagy ha már megismertetjük vele (májsoktól úgyis fogja hallani eleget), akkor csak úgy, hogy kezdettől fogva mese gyanánt állítjuk be, a tényleges valóság mellett. Mert lehet, hogy eleinte megelégszik a gólyamesével, sőt valószínűbbnek tartja, mint az igazságot. De hamarosan eljön az idő, amikor társai „felvilágosítják” — és ekkor keletkezik az első nagy és komoly szakadék szülő és gyermek között, feltéve természetesen azt az eszményi állapotot, hogy addig semmi ilyen nem keletkezett.

Dehát hogyan mondjuk meg a gyermeknek az igazat? Úgy-e, ahogyan boldogult apánk vagy anyánk bennünket magunkat „felvilágosított”, házasságunk előtt, amikor már többet tudtunk a nemi kérdésről, mint jó szüleink együttvéve? Nem túlságosan korai a 3—4 éves gyermekkel szexuális kérdésekről beszélgetni? Hogy lehet ezt nyelbeütni?

Először is: a gyermek kérdéseire kell válaszolnunk. Soha nem szabad nekünk magunknak keresni az alkalmat a nemi felvilágosításra, meg kell várnunk, amíg a gyermek maga jön elő ezzel a témával. Ez az, időpont természetesen minden gyermeknél más és más, de ritkán vagy soha sem marad el az öt éves kor betöltése utánra. Nem szabad sem többre, sem kevesebbre válaszolni, csakis annyira, amennyit a gyermek kérdez. Kár főlöszlegesen bonnyolítani a dolgokat. De mondjunk mindig igazat a gyermeknek, persze úgy, hogy ő is könnyen megérthesse. Példaképpen elmondok itt egy párbeszédet, amely tulajdonképpen több. Úgy értem ezt, hogy nem egyszerre játszódtott le, hanem több évi időközben, több részletben. De a kérdés folytonosan foglalkoztatta a kisgyereket, így nem követelek el túlságosan nagy hibát, ha egyfolytában adom elő.

Istvánka: Apuka, hova viszitek a virágot?

Apuka: Megyünk, szívem, Évi nénihez. Meglátogatjuk.

Istvánka: Évi néni beteg?

Apuka: Miért gondolod?

Istvánka: Évi néniék is akkor hoztak virágot, amikor anyu beteg volt.

Apuka: Van valami igazad. Évi néni tényleg kórházban fekszik, nem is szabad fölkelnie, de azért nem beteg. Kisbabája született.

Istvánka: És azért fekszik? Megcsípte a gólyát.

Apuka: Miféle gólya?

Istvánka: Mariska mondta, hogy nekik kisbabát hozott a gólya, megcsípte anyukáját, és az nagyon fájt, és azért feküdni kell az anyukájának. Minden anyukát megcsíp a gólya, amikor kisbabát hoz neki..

Apuka: Mariskával tréfált anyukája, amikor ezt mesélte neki. Te elhitted?

Istvánka: Nem nagyon, apu. De Mariska azt mondta, hogy erről nem szabad beszélni a nagyok előtt.

Apuka: Miért?

Istvánka: Csak. Nem tudom. Gondoltam, hogy majd megkérdeszem tőled, de aztán elfelejtettem .

Apuka: Hát most kérdezheted, ha érdekel.

Istvánka: Na jó. Hát akkor mér beteg Évi néni attól, h^ogy gyereke van? Honnan kapta ő a gyereket?

Apuka: Nem kapta senkitől. .

Istvánka: Hát akkor honnan van most neki?

Apuka: Volt már neki régebben is, csak még akkor nem láttuk.

Istvánka: Mér nem láttuk?

Apuka: A múltkor voltunk az állatkertben, ott láttunk egy állatot. Úgy hívták, hogy kenguru. Emlékszel még rá?

Istvánka: Jaj, persze, hogy emlékszem, apu. Olyan vicces volt a hasán, mint egy nagy zseb, és abban hordta a gyerekeit.

Apuka: És mit gondolsz, miért hordta az a gyerekeit a zsebben?

Istvánka: Mert nagyon pirinyók voltak. Olyan picurkák voltak, mint egy egér. És még nem tudtak volna egyedül megélni.

Apuka: Hát ember-gyereket láttál-e már, amikor még egészen kicsi?

Istvánka: A Mariska kisöccsét... Olyan kicsi volt és ráncos, és mindig csak ordított meg szopott.

Apuka: Hát vájjon, amikor még kisebb volt?

Istvánka: Volt még kisebb is?

Apuka: Persze, hogy volt. Akkora is volt, mint egy kismacska, de még kisebb is volt: akkora, mint ezek a halacskák itt az akváriumban.

Istvánka: Jé, akkor hogy tudott szopni?

Apuka: Egyáltalában nem tudott szopni, és nagyon fázott volna, ha itt kell élnie a világban. Egy óráig sem élhetett volna idekint.

Istvánka: Apu, ne mondd tovább, most már tudom. Az anyukák hasán van egy nagy zseb, mint a kengurunál, és abban él a kis gyerek, amíg nagyon pirinyó.

Apuka: Majdnem eltaláltad. A különbség csak annyi, hogy az anyukáknak nem kívül van az a zseb, mint a kengurunál, hanem belül a hasukban. Itt nő meg a kisgyerek olyan piciből, mint egy porszem, akkorára, hogy már tud szopni. Akkor aztán kijön.

Istvánka: És hogyan jön ki? Felvágják az anyu hasát?

Apuka: Nem kell fölvágni. Az anyukák hasán van egy kis nyílás, az olyankor kinyúlik, és aztán, mikor a kisgyerek kijött, megint egészen kicsi lesz.

Istvánka: És mért beteg akkor Évi néni?

Apuka: Mit gondolsz, könnyen ki tud jönni az a gyerek egy olyan kis lyukon, mint a tied, amelyiken a nagy-dolgot csinálod?

Istvánka: Jaj, nem hiszem. Ha egy kicsit nehezebben megy, én is mennyit erőlködök, és hogy fáj utána a popsim, pedig milyen kicsi az, ami nekem kijön! És nem szakad el az ott az anyukáknak?

Apuka: Bizony, gyakran megesik. Nagyon nehéz és fájdalmas dolog az az anyukáknak, amíg olyan sokáig a hasukban hordozzák a kisgyerekeket és aztán a világra hozzák. Még az is megtörténik, hogy meghalnak bele.

Istvánka: Most már tudom, hogy mér volt olyan nagy az Évi néni hasa. De mondd, apu, én is így születtem? Mariska is így született?

Apuka: Persze, hogy így. Mindenki így születik.

Istvánka: Akkor ezt mind el fogom mondani Mariskának.

Apuka: Nem kell okvetlenül elmondani. Mariskának mesét mondott anyukája, azt mondta, hogy a gólya néni

hozza a gyerekeket. Biztosan van valami oka rá. Talán azt hiszi, hogy Mariska még nem értené meg ezt, amit most megbeszéltünk. Sok anyuka, apuka van, akik mesét mondanak ilyenkor.

Istvánka: Miért?

Apuka: Úgy látszik, ők még nem tartják annyira okosnak a kisfiúkat vagy kislányukat, mint én téged. Majd elmondják az igazat, ha jónak látják.

Istvánka: De mondd, apu, hogyan kerül oda bele az anyuba az a kicsike gyerek, aki olyan pirinyó, mint a porszem? Az mindig ott volt?

Apuka: Ott is volt, meg nem is. Csak az egyik fele volt ott.

Istvánka: Mér? És hol volt a másik fele?

Apuka: Meg tudnád-e mondani nekem, hogy miért van szüksége minden gyereknek apukára és anyukára?

Istvánka: Hát... Anyuka itthon dolgozik, te meg pénzt keresel.

Apuka: Hát mit gondolsz, mi lenne a kis gyerekekből, ha nem lenne anyukájuk?

Istvánka: Nagyon rossz volna nekik, mert nem volna nekik, aki ápolná őket, meg enni adna nekik, meg mosdatná, fésülné őket. Meg is halnának, ha anyukájuk nem volna.

Apuka: Hát ha apukájuk nem volna?

Istvánka: Az is nagy baj volna, mert akkor nem volna, aki pénzt keresne, és az anyukák nem tudnának ruhát venni a kis gyerekeknek, meg nem tudnának mit főzni, mert a piacon és a boltban csak pénzért adnak mindent.

Apuka: Úgy-e, most már érted, hogy a gyerekeknek szükségük van apukára is, meg anyukára is?

Istvánka: Értem, apu.

Apuka: Így tehát a jó Isten úgy rendezte be a dolgot, hogy a férfiakban is fél-gyerekeket helyezett el, a nőkben is fél-gyerekeket. Ezekből csak úgy lesz egész gyerek, ha az apukák beteszik a maguk fél-gyerekét az anyukák hátsába; akkor ott a két fél-gyerekből egész gyerek lesz. Megparancsolta a jó Isten azt is, hogy csak akkor szabad ilymódon a két fél-gyerekből egész gyereket csinálni, ha a gyerek apja és anyja együtt marad, hogy gondoskodhassanak is róla.

Istvánba: Összeházasodnak, úgy-e? De mondd, apa, hol van nekem az a sok fél-gyerek? Nekem is van? Lehet azt látni?

Apuka: Neked még nincsenek ilyen kis fél-gyerekeid, mert még te magad is nagyon kicsi vagy. De ha majd megnősz, akkor benned is lesznek ilyen pici gyermek-magocskák. Ne hidd ám, hogy ezeket szabad szemmel látni lehet. Csak mikroszkóppal látjuk őket, olyan kicsinyek. Emlékszel még, amikor megmuttattam neked a mikroszkópot?

Istvánka: Hogyne! Megnéztük az ázalékokat.

Apuka: A múltkor kérdezted tőlem, hogy miért nincs a kislányoknak olyan, amilyennel te végzed a kisdolgotat.

Istvánka: Akkor azt mondtad, hogy azért, mert két-féle ember van: férfi és nő.

Apuka: Úgy van. A férfiaknak arra kell az a hosszú eső, hogy azon keresztül engedjék be a feleségük testébe a parányi kis fél-emberkét, hogy odabent találkozzék a másik felével, és megnövekedjék akkorára, hogy megszülethetik. A férfiak kis fél-emberkéi ott keletkeznek abbam a kis zacskóban, amilyen neked is van.

Istvánka: És apu, azon a kis lyukon töltik be a férfiak a pici kis embermagokat, ahol azután kijön a gyerek?

Apuka: Ott.

Istvánka: És az nem rossz? Amikor nekem beöntést adnak, akkor az nagyon rossz nekem.

Apuka: Ez nem olyan, mint a beöntés. Ha rossz volna, senkisésem csinálná, és akkor nem születnének gyerekek. Ezt a jó Isten nem akarja, mert akkor nem volnának emberek. Úgy intézte hát a dolgokat, hogy ez jó legyen. Így mindenki szívesen csinálja, és vállalja azt a sok gondot és bajt, amivel a gyerekek felnevelése jár.

Istvánka: Es ha én nagy leszek, akkor én is beleönthetem anyuba a kis embermagokat?

Apu: Anyu addig már öreg lesz, már nem lesznek benne kis félemberek. Azok csak fiatal férfiakban és asszonyokban vannak. De különben is: anyu az én feleségem. Te, majd ha felnősz, keresel magadnak szép fiatal feleséget

Istvánka: Segítség majd keresni, apu?

Apuka: Segítek. Nagyon szívesen.

Istvánka: Apu, soká lesz még karácsony?

Apuka: Még nagyon soká. Miért?

Istványa: Csináljatok nekem karácsonyra egy olyan kis testvérkét. Meg tudna nőni addig?

Apuka: Addig már nem. De ha annyira szeretnél kis testvért, kérd meg anyukát is, és akkor majd meglátjuk. Mi is akarunk még gyerekeket rajtad k;ívül. Karácsonyra már tudod, mit kapsz.

Istványa: Kerékpárt, úgy-e? De csak ha jó leszek?

Apuka: Majdnem mindig jó vagy. De remélem, nem azért, hogy megkapd a kerékpárt. Nem azért kell jónak lenni, hogy kapjunk valamit.

Istványa: Hanem mert a jó Isten szereti, ha jók vagyunk, úgy-e?

Ez a beszélgetés persze nem műkedvelő előadásra szánt dialog, hogy szórói-szóra lejátsszuk alkalomadtán. Mindig a helyzettől, valamint a szülő és a gyermek egyéniségétől függ, hogy miként adódik a dolog. Minél kevesebb fontoskodással hajtjuk végre az egészet, annál kevesebb gondot fog okozni gyermekünknek az egész kérdés. Láttuk az ujjszopásnál és az ürülékkel űzött játéknál, hogy mindezek csak akkor válnak az átlagosnál nagyobb jelentőségűvé, ha a gyerek szüleinek helytelen bánásmódja miatt keres önmagánál állandó kielégülést. Ugyanez a kialakulási útja az onániának is. A gyermek egész nevelése során igyekezzünk neki annyi szeretetet adni, amennyit csak lehetséges. De nem lehet eleget ismételni: szereteten nem nyalás-falást, becézést értünk.

Mihelyt a gyermek az első sexuális gerjedelmeket kezdi érezni, még akkor is érdeklődéssel fordul nemi szervei felé, ha azoknak valóságos szerepéről előzőleg valami csoda folytán semmit sem tudott meg. Fokozódik érdeklődése, ha tisztában van a dolgokkal, és tudja, hogy azok az érzések, amelyek egyre gyakrabban lepik meg, összefüggésben vannak a szereppel, amelyet a Teremtő neki is rendelt, és amelynek betöltésére már hosszú ideje kíváncsian várakozott. így természetesen babrálni kezdi nemzőservét, és csakhamar rájön az onánia módjára magától is, bár igen gyakran idősebb vagy fejlettebb pajtásai tanítják meg rá. Akármint legyen is: ez a serdülőkori onánia már nem azonos a kisgyermek játékával: ez már valóságos nemi élvezet, annak minden jellegzetes sajátosságával. Nagyban megkülönbözteti az előbbi fajta onániát

tól az is, hogy ez különböző sexuális tartalmú fantáziákkal áll kapcsolatban, amelyek a nemi szervek izgatása mellett a kéjérzetet és az ezzel járó kielégülést létrehozzák. Nemsokára már rendszeresen onanizál a fiatal fiú vagy leány.

A lányok onániájáról, a *tárgy* természeténél fogva, kevésbé vannak biztos értesüléseink, annyit azonban máris megállapított a tudomány, hogy legalább is azok a lányok, akik valamilyen oknál fogva ideggyógyászati, pszichológusi vagy nevelési tanácsadói rendelésre kerülnek, nagy részükben gyakorolták az onániát. Itt persze ne akarjunk okozati összefüggést felfedezni: nem okvetlenül az onánia hozza létre azokat a panaszokat, amelyek miatt az említett lányok a fent felsorolt intézményeket felkeresik, hiszen a fiúk közül sem csak a pszichológus kezén megfordulók onanizálnak. De az ideges tünetek kezelése során könnyebb olyan bensőséges bizalmat létrehozni, hogy ezt a különösen lányoknál halálos véteknek tartott cselekményt bevallják a páciensek. Egyéb jelenségekből nagyon valószínűnek látszik, hogy a lányok onániája csak oly százalékos mértékben marad a fiúkéi mögött, amelynyivel fiatalabb korban kezdik meg a nők a házasság keretén belüli normális sexuális életet, mint a férfiak. Ez körülbelül $\frac{1}{3}$ résznyi különbséget jelent.

Az onanizáló fiatal ember érzi, hogy valami olyat cselekszik, ami nem helyénvaló. Még a teljesen tudatlan és sexuális téren merőben tájékozatlan fiatalok is titokban űzik ezt a mesterkedést. Bizonyos idő múltán bűntudat fejlődik ki az ifjú lelkekben; a kevésbé tájékozottak nem egyszer azt hiszik, hogy ők találták ki ezt a cselekményt, hogy rajtuk kívül az egész világon senki sem űzi. De megszabadulni nem tudnak tőle, mert élvezetet jelent, mégpedig ismét olyan élvezetet, amely a külvilágtól függetleníti az ifjút. Egyre erősödő bűntudata elől fokozott onániába menekül; ha meg aztán valamiképpen kezébe kerül olyan könyv is, amely cselekedetének irtózatot következményeit festi le előtte, akkor igazán nincs menekvés: az ifjú ember élete csupa küzdelem, csupa harc, amely mindig vereséggel végződik. Még jobban rontja a helyzetet, ha a nevelés mesterségében járatlan szülő rájön gyermeke onanizálására, és, elfelejtve a maga gyermekkorát, ijesztgetésekkel, fenyegetésekkel, rábeszéléssel igyekszik arról leszoktatni. Az eredmény: a gyer-

mek kétségbeesve veszi tudomásul tettének iszonyú következményeit (érdekes, hogy egészen művelt szerzők mennyi ostoba képtelenséget tudnak erről összehordani); reményét veszti, kétségbeesik, munkáját elhanyagolja, de — tovább onanizál. És minél jobban küzd, annál rosszabb lesz. Hiába mossa tisztára lelkét azzal, hogy önmagának vagy másnak megfogadja, vagy akár meg is esküszik, hogy soha többé nem teszi. Mivel már százszor is feltette magában, hogy abbahagyja, s mind a százszor visszaesett, semmi reménye sincsen, hogy megszabaduljon tőle.” (Máday).

Érdekes és szellemes farkas-csapdát ír le Pogány Kázmér egy cikkében.

„Farkaskertnek hívják ezt a nagyon ravasz csapdát, mellyel csodálatosan biztos eredményeket érnek el. Ropant előnye, hogy egyszerre több állatot tudnak vele fogni. A farkaskert sűrűn és jó mélyen leásott cölöpök kettős köre. A belső körön semmiféle rés nincs, de a külső cölöpgyűrűn helyet hagynak egy befelé nyíló ajtónak. Az egész 3 ½ — 4 méter széles építményt már nyáron megcsinálják, csak az ajtót nem teszik még a helyére. Hogy a farkasokat a csapdához szoktassák, mindenféle csalétket helyeznek a két gyűrű közé. Az ordások természetesen odaóvakodnak, s amint a vészjósló emberszagot kicsit megszokták, csapatostól keresik fel a kis cölöpvárat. Ősz utoljában, amikor a farkasok a vedlést már befejezték, a vadászok beillesztik az ajtót, amely — mint mondtuk — mindig befelé nyílik.

A belső cölöpkör miatt az ajtót nem lehet egészen benyitni, azonkívül a két kör közti távolság olyan szűk, hogy a farkas épp csak elfér benne, de megfordulni nem tud, ha megveszekedik is. Amikor ez megvan, komoly csalétket — vinnyogó kis kutyát vagy rénszarvasborjacskát — tesznek a hozzáférhetetlen belső gyűrűbe. Az ártatlan állat vonítása vagy bögése a környék farkasának vérét felpezsdíti s csakhamar az első farkas beóálkodik a nyitott ajtón. Ebben a pillanatban sorsa már el is dőlt. Megfordulni nem tud, hátrálni eszébe se jut, ha pedig előrohan, az ajtót saját testével mindig elzárja. A farkas szagától megrémült csali kétségbesett bögése mind nagyobb bátorságot önt a kívülmaradt farkasokba, s így érthető, hogy mire a tunguz vadász megnézi a csapdát,

három-négy farkas száguld félőrülten körbe-körbe. Ekkor jön a puska vagy a bunkó, amely örökre megoldja a farkas minden táplálkozási problémáját.”

Amikor ezt a cikket elolvastam, önkéntelenül az onanizáló gyermek jutott eszembe, amint egyszer betéved bűnének csapdjába, a szeretet vágyától üzötten, a csábító csalétek: az élvezet hívására. És akkor már nincs másként kiút, csak ha az Irgalmas Szabadító: a szerető és megértő nevelő kinyitja az ajtót, és kiengedi szegény kis farkast, aki többnyire nagyon meg szokott szelidülni addigra. Az esetek igen nagy részében azonban, sajnos, bunkóval várja az ajtónál a vadász, és mindannyiszor ráhúz egyet fegyverével, amikor csak megindul a fény, a világosság, a szabadulás felé.

Nézzük most, mit mond a modern szakorvos az onániáról. „Megkülönböztetünk könnyű és súlyos onániát. Könnyűnek hívjuk akkor, ha ritkábban (hetenként 2—3-szor! A szerző.) fordul elő, és nem tart tovább néhány hónapnál, esetleg egy-két évnél. Súlyos az onánia, ha napoként fordul elő és hosszú éveken át tart. *A könnyű onániának az egészségre alig van káros hatása;* ennek (gyermek- és serdülő-korban) nem kell nagyobb jelentőséget tulajdonítanunk, bár az életmódra, foglalkoztatásra vonatkozó általános szabályokat itt is betartjuk.

A súlyos onániának már vannak káros testi és lelki hatásai. Testi szempontból kétféle hatásról lehet szó: 1. Megzavarhatja a vérmirigyek egyensúlyát; valószínűleg ilyen úton áll elő a lefogyás és vérszegénység, 2. gyengíti az idegrendszert. Bágyadtságot, feledékenységet, szórakozottságot okoz, az ösztönerőt, akaraterőt, aktivitást, kezdeményezőképeséget nagymértékben leszállítja, féllénné, visszavonulttá, magánossá teszi a gyermeket akkor is, ha a lelki tényezők nincsenek reá nagy hatással, Ezek a lelki tünetek tehát az idegrendszer kimerüléséből erednek, és tisztán működési (funkcionális) tünetek. Szervi idegrendszeri tüneteket (ideggyulladást, sorvadást, bénulást stb.) még soha sem sikerült kimutatni. A mesék országába való az az ijesztgetés, hogy az onanizáló gyermek gerincvelősorvadást kaphatna. A súlyosan onanizáló gyermeket idegorvosnak mutatjuk meg, aki a nemi szervet feltűnés nélkül, általános vizsgálat folyamán vizsgálja meg. Az idegorvos a gyermeket fel fogja világosí-

tani arról, hogy semmiféle betegségtől nem kell tartania, meg fogja nyugtatni, hogy ezt a rossz szokást nemsokára el fogja hagyni anélkül, hogy küzdene ellene, csupán a figyelmét igyekezzék más dolgok felé terelni, mozogjon sokat, legyen mindig valamilyen elfoglaltsága, ideje nagyobb részét töltse pajtásai között; legyen meggyőződve arról, hogy még semmi sincs elveszve. Hasonló felvilágosítást a gyermek szüleitől is kaphatna, de ezek ritkán lesznek elég elfogulatlanok ahhoz, hogy a gyermeket bűntudata alól felmentsék.

A súlyos onanistát neurotikusnak kell tekintenünk. Az onánia maga nem neurózis, hanem a neurózisnak csupán egy tünete. Ha tüneti kezelést végzünk, vagyis, ha az onániát valamilyen gyors eljárással, ú. n. trükkal szüntetjük meg, akkor a neurotikus gyermek más tünethez fog folyamodni, hogy önértékelését mindenképp biztosítsa.” (Marosi Máday István dr. ideg orvos, egyetemi magántanár.)

Ehhez nem sok hozzátenni valónk van, legfeljebb annyi, hogy azok a különben jószándékú könyvek és füzetek, amelyek a serdülő ifjúságot elrettentéssel és ijesztgetéssel akarják leszoktatni az onániáról, nemcsak hogy semmi valóságos eredményt nem fognak elérni, hanem megmérhetetlen kárt okoznak azzal, hogy a serdülő ifjúságot még jobban belekergetik az onániába, éppen bűntudatának fokozása által.

Ennek a könyvnek egyik célja az, hogy a szülők ne legyenek kénytelenek ideg orvoshoz vagy pszichológushoz fordulni gyermekük onániájának megszüntetése végett, hanem ezt a műveletet végezzék el házi kezelésben, azáltal, hogy egyszerűen — semmit sem tesznek az onánia ellen, de mindent megtesznek, hogy gyermekük boldog legyen. És akkor minden rendben lesz.

A túlzott onánia: neurotikus, vagyis ideges tünet. A serdülő gyermeknek éppen elég oka van arra, hogy neurotikussá legyen. Majd a későbbiekben szó kerül arra is, hogyan kell általában bánni a gyermekekkel, most egészen röviden néhány szót mondjunk arról, hogy mit tegyen a szülő, hogy gyermeke ne váljék túlzó onanistává.

Igen nagy kárt okozhatunk gyermekünk későbbi fejlődésében, ha már a korai csecsemőkorban nem vesszük figyelembe azokat a szabályokat, amelyeket a nemi érzé-

sek túlkorai felébresztésének elkerülése érdekében meg kell tartanunk. A csecsemő nem játékszer, ne ölelgessük, csókolgassuk, csiklandozzuk, túlságosan sokat. Fürdetésnél, tisztába tevésnél lehetőleg minél rövidebb ideig foglalkozunk a nemi tájakkal. Ne ültessük fel a gyermeket túlkorán, mert a fejletlen gerincoszlop túlságos megterhelése károsan befolyásolhatja a nemi fejlődést. A hintaló igen káros: a gátra gyakorolt huzamos nyomás kelleme- sen ingerli a gyermek nemi részeit, emellett más kedvezőt- len hatásokkal is jár. Mosdása, fürdése sohase történjék túlságosan forró vízben, és rövid ideig tartson.

Mondottuk, hogy már egészen kicsi gyermekkorától fogva rá kell szoktatni arra, hogy hálóöltönyben aludjék. Szoktassuk rá arra is feltűnés nélkül, hogy kezét alvás közben mindig a takarón kívül tartsa. Ezt azzal indokol- hatjuk meg (és nem hazudunk vele), hogy a vállnak ée karoknak egészségesebb a szabad levegőn lenni, mert így a test szellőzése kedvezőbb. Gondoskodjunk mindig az évszaknak megfelelő ruházatról, de ne kényeztessük el a gyermeket. Szokják hozzá a pontos fekvéshez és kelés- hez; ne engedjük, hogy akár szünidőben is az ágyban lustálkodjék. Tegyük meg mindent, hogy minél több sportot űzhessen. Ennek természetesen nem szabad ver- senyszerűen történni, sem az iskolai köteleességek rová- sára. A lehetőséghez képest gondoskodjunk minél több szórakozásról számára, de kerüljük a sexuális vonatko- zású vagy meztelenséget mutogató szórakozási lehetősé- geket. Mindezt nyugodtan, csöndben, anélkül, hogy a gyermek a célzatosságot észrevegye. Minél kevesebbet hagyjuk egyedül. De ne mi magunk ülünk a nyakára, azt se kívánjuk, hogy folytonosan velünk szórakozzék. A gyermek nem érzi jól magát felnőttek között; a ma- gához hasonlók társaságát keresi. Ha azt látjuk, hogy va- lami kedves foglalkozása, időtöltése van, ne akadályozzuk abban. Attól még senki sem lett jó tanuló, hogy állan- dóan a könyv mellé szíjazták. Vigyázzunk arra is, hogy meg ne bántsuk a fejlődő gyermek igen fejlett és igen érzékeny önértetét, hiúságát. Ezzel az eljárással egye- nesen az onánia karjaiba kergetjük. Intézzük úgy a dol- gokat, hogy hamarosan másneműek társaságába kerül- jön; ezzel nem elzüllését segítjük elő, hanem éppen ellen- kezőleg: a megszokott dolgok sohasem annyira ingerlők,

mint az újdonságok. Némely északi államban a férfiak és a nők meztelenül fürdenek a közös strandokon, erkölcsi színvonaluk pedig sokkal különb, mint nem egy álszeméremtől csöpögő népe. Igyekezünk megóvni attól, hogy félszeg maradjon; a félszeg ember nagyon sok bántalomnak van kitéve embertársai részéről, így a félszeg gyermekből igen könnyen válhatik onanista. Ugyanez okból ne féltjük a verekedésektől sem; ezekben edződik, ezekben lesz teljes értékű, árnyékától meg nem ijedő emberré. Ha testileg gyöngé, sportoltassuk sokat, menjünk vele hegyet mászni, toborozzunk pajtásokat, akikkel együtt erősödhetnek, fejlődhetnek. Mindezt azonban úgy, hogy a szándékoság lólába ki ne lógjon cselekedeteink mögül. Mert a gyermek mindent szívesen vesz, csak azt nem, amiről úgy látja, hogy kényszeríteni akarjuk rá. Ha szeret olvasni, hagyjuk meg ennél a kedvtelésénél, de egyrészt igyekezünk lehetővé tenni, hogy minél többet tartózkodjék vele a szabadban, másrészt óvatosan figyeljük meg olvasmányait, és szükség esetén lépünk ügyesen közbe. Ügyeljünk arra is, hogy minél kevesebbet olvasson ülve vagy fekvé. Szabad levegőn, sétálva olvasni: nincs ennél szebb dolog a betűt szerető ember számára. Azt mondják, hogy a járkálva olvasás árt a szemnek, ő, a szemmel kapcsolatban rengeteg babona van forgalomban. Jómagam elemista gyerek korom óta, amikor tehetem, még az utcán járva is olvasok. Tudom, hogy nem teszem helyesen, hiszen még főkapitányi rendeletet is megszegek vele, de egyrészt rendkívül unom az egyedül való gyaloglást, másrészt annyi az olvasni való, hogy úgysem fogom tudni századrészét sem elolvasni annak, amit szeretnék. A hosszú gyakorlat annyira kifejlesztette ezt a képességet, hogy sohasem megyek neki senkinek az utcán. Emellett sötét fővárosi bérház földszintjén nőttem föl, üdvari lakásban; kiégett apró villanykörték éjjel-nappali pislogó fénye mellett olvastam ki rengeteg könyvet; olvastam sötét hajnalon és borús alkonyatban, hogy a szemem szinte ráesett a betűre; olvastam zötyögő parasztszekéren és rázós autón, rengeteget olvastam a tűző napon káprázó szemmel; mint szenvedélyes fényképező igen sokat vakoskodtam a sötétkamra undorító vörös, majd a pánfilmek megszületése óta zöld sötétségében, és íme — nem hordok szemüveget, sőt 200 méterről el tudom olvasni a villamos

számítábláját. Más ismerőseim viszont, akik egész életükben egyebet sem tettek, mint a szemüket kímélték, akkora szemüveggel járnak, mint szegény boldogult Harold Lloyd. Valószínűleg születés dolga az egész szemrontási história.

Míndez a megelőzés tanához tartozik. De legyünk elkészülve arra, hogy teljesen egy gyermek sem kerül el az onániát; nekünk csak az a feladatunk, hogy megakadályozzuk annak a neurózisnak, idegbetegségnek a kifejlődését, amelynek egyik tünete a túlzó onánia. Ezt pedig azzal tehetjük, ha a gyermeknek mindent megadunk, amire szüksége van és amit a körülmények lehetővé tesznek. Hangsúlyozni kell előbbi mondatunknak azt a részét, hogy „amire szükség van”. Mert igen sok szülő ott téved, hogy mindent megad a gyermeknek, amit csak lehet, és ezzel elkényezteteti. Senkinek sem árt meg, ha nélkülöznie kell valamit. Tudjuk ezt mindannyian, mégis annyi az elkényeztetett gyermek. Hiszen igaz: nehéz megtagadni a szerető szülőnek a gyermekétől valamit, 'amit pedig meg tudna adni neki, ha éppen akarná. De lemondás nélkül nincs jellem; így okkal-móddal kell megválogatnunk azt is, amit adunk a gyermeknek, azt is, amit megtagadunk tőle. Mert azért nem szabad minden kívánságát visszautasítanunk sem; ezzel megint csak azt érzük el, hogy csalódik, szerencsétlennek érzi magát, és az onánia karjaiba menekül. Majd később, ahol a gyermek és a pénz kapcsolatát fogjuk megtárgyalni, látni fogjuk, hogyan szeresheti meg magának a gyermek azokat a dolgokat, amelyeket kíván, megfelelő ügyeskedéssel, a saját munkája árán. Ezzel a módszerrel kétféle hasznot is nyújtunk a gyermeknek: egyrészt elfoglaljuk, és így nincs ideje káros dolgokkal foglalkozni, másrészt pedig a munka szeretetére és nagyfokú élelmességre neveljük.

Meg keli jegyeznünk, hogy az onánia megkezdésének időpontja egyénenként roppant változik. Magam láttam eseteket, amikor a 7—8 éves gyermekek intenzív, kéjes fantáziákkal kísért onániát, folytattak, míg máskor 16—17 éves korban kezdődik az onanizálás. Ez igen sok tényezővel függ össze; testiekkel és lelkiekkel. Mindenesetre erősen befolyásolja a test hormonegyensúlya, és az ezzel összefüggő nemi fejlődés. Bár az is igaz, hogy maga a nemi élet is serkentően hat a sexuális fejlődésre.

Indiában, ahol a lányok 9—10 éves korukban férjhezmennek, gyakran találunk 12 éves anyákat, bár ezek egyéb tekintetben alig fejlettebbek a megfelelő korú európai leánygyermekéknél. Igaz, hogy az indiai lányok általában korábban kapják meg menstruációjukat, mint az európaiak, de nem annyival, hogy ez a 12 éves korban bekövetkező anyaságot egymagában indokoltá tenné. Persze, a természetet nem lehet kijátszani: ezek a fiatal anyák 40 éves korukban roskatag vénasszonyok.

Ha már észrevettük, hogy onanizál a gyermek, a világeért se mutassuk neki ezt a tapasztalatunkat. Hadd higgye ő azt, hogy semmit sem tudunk. De ha a viszony közöttünk és gyermekünk között annyira bensőséges és őszinte (mindenütt így kellene lennie), hogy az új problémát is bizalommal élénk teregeti, akkor ne nagyképeködjünk és ne ijesztgessük, mert azzal nem érünk el semmi eredményt, hanem legyünk segítségére a fentiek értelmében.

A legtöbb gyermek azonban még akkor sem fogja szüleit felkeresni ezzel a kérdéssel, ha egyébként egészen kifogástalan és helyes a viszony kettőjük között. Hiszen a szülő sem tárgyalja meg a saját szexuális életét (nagyon helyesen) a még oly bizalmas baráttá vált gyermekkel sem, nagyon természetes tehát, hogy ezt a problémát ő is a legteljesebb mértékben magánügyének érzi, legalább is szüleiével szemben. Könnyen lehetséges azonban, hogy barátaival behatóan megtárgyalja. Ismerek egy esetet, amikor 4—5 szegény kisdíák egymással szövetekezett (főként a mumus-könyvek hatására) azért, hogy együttesen talán majd le fogják tudni győzni a közös ellenséget: az „önfertőzés”-t. Persze, úgy jártak szegénykéék, mint az az aranycsináló, akinek receptjében benne volt, hogy csak úgy kap aranyat, ha munka közben nem gondol a nílusi lóra. Soha életében eszébe sem jutott volna a nílusi ló; azt sem tudta a szerencsétlen, hogy ilyen létezik, de most persze egyre csak arra kellett gondolnia, s így nem sikerült az aranycsinálás.

Ha azt látjuk, hogy a gyermek — esetleg jószándékú barátaival vagy más, mindig jóindulatú, de gyakran tudatlan személyek révén — az ijesztgető könyveket olvassa, szerezzünk be mi magunk olyan könyvet, amely észszerűen és tárgyilagosan foglalkozik ezzel a nehéz kérdés-

sel, és adjuk oda e szavakkal: „Láttam nálad ezt meg ezt a könyvet. Attól tartok, hogy ez kissé rikító színekkel ecseteli azt a problémát, amely mindnyájunknak súlyos gondja volt a te korodban. Itt van ez a könyv, olvasd el ezt is. Ha bármilyen fölvilágosításra van szükséged, keress föl bizalommal.” De ez aztán legyen elég. Ne varrjuk rá jó szolgálatainkat a gyerekekre: őszinteségét veszélyeztetjük ezzel. Általában: nem árt, ha problémájának fölfedezése után mindenképpen kezébe juttatunk egy-két ilyen könyvet. Címeiket itt nem ajánlunk, mert attól félünk: üzleti hírverésnek tűnne fel jóindulatú tanácsunk. De ezt a könyvet magát nyugodtan adhatjuk a 15—16 éves onanizáló ifjú kezébe: megleli benne a magátét, viszont semmi olyat sem talál benne, amit ne olvashatna el. őszinte barátja szól belőle, aki még nem felejtette el a maga gyermekkorát.

Az onánia, vagyis helyesebben a neurotikus tünetté vált túlzott onánia az elhibázott nevelés következménye. Külön gyógymódja nincs: magától megszűnik, mihelyt a nevelés is megszűnik a felnőttek önkénye lenni, hanem ehelyett a gyermeki lélekhez alkalmazkodó, észszerű eljárássá válik. Ezért gyógykezelésére, az imént idézett kitűnő orvosprofesszor szavain kívül, nem mondunk semmi különöset. Olvassák el figyelmesen az eddigieket, ínég az ezután következőket, és cselekedjenek ezek szerint.

A könnyű onánia ellen nem kell semmit sem tennünk, az hamarosan megszűnik magától. Többnyire az első szerelem szokta elfűjni, mint ahogy a tél jegét fűjja el a nap meleg sugara. Igaz, hogy az első szerelmi csalódás aztán visszahozza, de ebsont beforr, és hamarosan következik a másik „élet-halál szerelem”.

Dehát hogyan veheti észre a szülő, hogy gyermeke onanizái? Ez nem nehéz dolog. Arcszíne megváltozik, színe sápadtabb, szürkés lesz, szeme karikás. Reggel nehezen ébred, este sokáig motoszkál. Igen hosszú ideig tartózkodik az illemhelyen. Fehérneműjén, lepedőjén keményebb, fehér foltok fedezhetők fel. Kissé lefogy, étvágya ellenben óriásira növekszik. Gyakran találunk holmija között pornográf írásokat, könyveket, képeket. Egész lénye zártabbá változik, még a legőszintébb gyermek is

bizalmatlanná lesz. A büntudat határozottan észrevehető rajta.

Igen: ezek a tünetek megvannak, de nem veszedelmesek. Csak akkor lesz azzá a mögöttük lappangó fejlődési tünet, ha a tapasztalatlan szülők és nevelők vérengző ragadozóvá fejlesztik az egyébként ártalmatlan háziállatot.

VI. fejezet

OTTHON, CSALÁD, SZÜLŐ

Mi, felnőttek, szeretjük az otthonunkat, igyekszünk azt minél kellemesebbé, lakályosabbá tenni. Szólásmondássá vált, hogy csak az a boldog házasság, ahol sem anyóssal, sem apóssal, sem mással nem kell együtt lakni a házastársaknak, mert hiszen úgy élet csak az élet, ha a magunk tetszése szerint rendezhetjük be azt. Persze, mindenkinek sokat kell tűrni és nyelni az életben, de hát — „Kakas is úr a maga szemétjén”, „Bagoly is bíró a barlangjában” — és így tovább: még a legkisebb rangban lévő felnőtt is arra törekszik, hogy otthonában ő legyen az úr.

És a gyermek?

Őt bizony nem nagyon szokták megkérdezni, ha az Otthon kialakításának módjáról van szó. Az ő neve hallgass; neki mindenkihez és mindig alkalmazkodnia kell. Hiszen azért gyermek — hangzik a könnyű válasz.

Nem egészen így van a dolog. A gyermek valóban nem várhatja, hogy minden és mindenki körülötte forogjon, de azért teljes joggal megkövetelheti, hogy egyben-másban az ő igényeire is legyenek tekintettel a nagyok.

Itt van mindjárt a bútorok kérdése. A gyermekek túlnyomó része úgy nő fel, hogy levegőben lógó lábbal kénytelen ülni, mert a székeket nem az ő méreteire készítették, így neki le kell mondania arról a nemcsak kényelmi, hanem egészségi szempontból is fontos követelményről, hogy lába ülés alatt a padlón nyugodjék. Ha az asztalon akar valamit csinálni, fel kell térdelnie a székre, mert másképp nem éri azt el. Ha az ajtót akarja kinyitni, segítséget kell hívnia, mert nem éri el a kilincset. Adler a kisgyermek egész tehetetlenségét és a felnőttekkel szemben elfoglalt álláspontját a kilincs-problémával kap-

csolja össze. Mindezek a dolgok persze elkedvetlenítik, elveszik a bátorságát, félénk, mogorva, visszavonuló gyermekké, úgynevezett jó gyerekké teszik. Figyeljük meg, milyen vad, szótalán, visszahúzódó a legtöbb gyerek, ha idegen társaságba kerül. Azért ilyen, mert hozzá kellett szoknia, hogy az új dolgok ritkán hoznak jót és kellemeset a számára. De fordulhat a dolog az ellenkezőjére is: a kisgyermeket nem bátortalanítja el a vele szemben álló rengeteg nehézség, hanem dacossá, követelővé teszi. Egyik végllet sem helyes, mivel jövője szempontjából nem közömbös, hogy milyen alapjellemet vesz magára. A legújabb tudományos eredmények azt mutatják, hogy a gyermek öt éves korára már kész ember: egész életében azt a jellemszínezetet fogja megtartani, amelyet öt éves korában mutat. Már pedig ekkor testileg még igen kicsiny; még messze van attól, hogy a felnőttek bútorait kényelmesen használhassa.

Ezért ajánlatos, ha legalább is egy asztalkát, kis széket és egy alacsonyan fekvő polcot kap a kisgyerek, saját használatára. Mindez olyan jelentéktelen kiadással jár, hogy a legszegényebb családban is megvalósítható. Asztalnak végszükség esetén megfelel egy konyhaszék, úgynevezett „hokkedli” is; gyereknek való apró széket pedig igazán fillérékért vásárolhatunk a kosárfonónál. A polc sem jelent külön kiadást: házilag is könnyen előállítható.

De ne higyjük, hogy a gyermeknek mindegy, milyen holmit kap saját használatára. Mint ahogy nem mindegy az sem, hogy hogyan, milyen külsőségek közepett eszik, ugy nem mindegy a használatára szolgáló tárgyak külső formája sem. Igyekezünk a lehetőséghez képest csinos, de mindenesetre tiszta bútorkákat és egyéb használati tárgyakat beszerezni számára. Ezek feltétlenül lemoshatók legyenek: a gyerek, különösen amíg egészen kiest, mindent a szájába vesz, rágicsál, nyalogat. Politúrozott bútorok semmiesetre sem felelnek meg ennek a célnak.

Ha van rá lehetőség, rendezünk be külön gyermekszobát, még a magunk kényelmének rovására is. Két legyet ütünk így egy csapásra: a gyermeket is ifiemeljük a számára kényelmetlen környezetből, és a saját érdekeinket is szolgáljuk vele, mert hiszen nem kell külön ecsetelni, mit jelent egy kis gyermek a nagyok lakásában.

Vagy állandó és folytonos kártevések sorozatát, vagy bártortalan, megfélemlített, semmihez nyúlni nem merő gyermeket, ő is sokkal jobban érzi magát a felnőttektől elkülönítve, saját környezetében, mi sem tesszük ki lakásunkat a mindent megpróbáló kisgyerek pusztításainak. Tehát: ha csak lehet, gyerekszoba!

Az azonban egyáltalán nem helyénvaló, ha túlzott vigyázatosságból úgynevezett „gyógybútorokat” csináltunk ebbe a szobácskába: olyan berendezési tárgyakat, amelyeknek sem élük, sem sarkuk nincs, nehogy a kicsi beleverje fejét vagy lábacskáját. Kárán tanul az ember, és ezen, sajnos, minden gyermeknek keresztül kell esnie. Az a gyermek, aki a pompás, kerekre csiszolt bútorok között él, azonnal beleveri magát mindenbe, mihelyt kilép a gyermekszobából, mivel nem szoktatta hozzá önmagát az óvatossághoz. A gyermekkor nem öncél, hanem előkészület a későbbi felnőtt-évtizedekre. Ezért a gyermekszoba berendezése csak méreteiben különbözzék a felnőttek lakosztályaitól, de lehetőleg ne töltsük azt meg mindenféle csodalatos, a gyermek túlzott kényelmét szolgáló bútordarabbal. Közismert tapasztalat, hogy a gyermek csak annak tud igazán örülni, amivel a valóságot, a felnőttek életében meglévő dolgokat utánozhatja. A kipárnázott, ezerféle védő- és óvóberendezéssel ellátott gyermekszobában legföljebb rabnak fogja magát érezni, vagy — mert ez is könnyen megeshet — kényúrnak, aki Szüleinek féltő gondját és túlzottan megnyilvánuló szeretetét semmibe veszi, hanem azt magától értetődőnek tartja, és így erőteljesen követeli. És legfőképpen: a gyermek akarata, vagyis az a képessége, amely természeti Ösztöneinek helyes irányítására szolgál, akkor fejlődhet ki helyesen, ha saját, nem egyszer keserű és fájdalmas tapasztalatai árán tanulja meg, mit lehet és mit nem szabad az emberi társadalomban.

A nagyobbacska gyermek szívesen hozzányúl mindenhez, lerángatja a térítőket, kibontja a befőttes üvegeket, belekutat a fiókokba és felboncolja játékszereit. Ez a szokás a természetesen megnyilvánuló érdeklődés jelentkezése, és ezért nemhogy büntetnünk kellene a gyermeket, hanem elő kell segítenünk kutató tevékenységét, anélkül persze, hogy magunknak kárt okozzunk. A helyes nevelés itt is megtalálja a maga területét. A gyer-

meknek ugyanis meg kell tanulnia, hogy mindent azért mégsem lehet, mivel társadalomban élünk, és ami nekem jó, másnak esetleg káros lehet. A gyermek első társadalma a család, itt kell tehát kicsinyben megismerkednie a társadalmi törvényekkel. Így elsősorban ahhoz kell hozzászoktatnunk, hogy ha érdeklődik valami iránt, szüleit keresse fel érdeklődésével. Ezt igen könnyen el fogjuk érni, hiszen egyebet sem kell tennünk, mint hogy feléljük arra a sokezer kérdésre, amellyel az érdeklődő gyermek elhalmoz. Ez bizony s különösen a mai, gondokkal telt világban, nem könnyű feladat. Hiszen a szülőknek ezerféle gondjuk-bajuk között néha nagyon is nehezükre esik a gyermek nem egyszer elképesztő kérdéseire felelni. És valljuk csak be, gyakran olyat is kérdez a kicsi, amire úgy hirtelenében nem is tudunk válaszolni. De erőt kell vennünk magunkon, és mindig szeretettel és türelemmel kell meghallgatnunk kérdéseit. Mert gondoljuk csak meg, hogy ő egy-két év alatt rettenetes mennyiségű ismeretanyagot kénytelen elsajátítani; folyékonan meg kell tanulnia egy ismeretlen nyelvet: anyanyelvét, meg kell ismernie hétköznapi életünk ezernyi apró részletét, amelyek a mi számunkra már természetesnek, maguktól értetődőnek látszanak. Kihez forduljon kérdéseivel, ha szülei nem akarják meghallgatni? Ha pedig előfordul, ami bizony mindenkivei megesik, hogy olyat kérdez a gyerek, amire nem tudunk elfogadható ée könnyen érthető feleletet adni, ne térjünk ki azzal, hogy: „TJgyán, hagyj békén!”, hanem mondjuk azt: „Nem tudom, majd megkérdezzük olyasvalakitól, aki tudja”. Szülői tekintélyünkön ez — higyük el — egyáltalán nem fog csorbát ütni. De aztán tartsuk is meg a szavunkat. Általában: sohase ígérjünk a gyermeknek olyasmit, amiről mem tudjuk biztosan, hogy meg is fogjuk tartani.

Ha a gyermek megszokta, hogy szülei készséggel felelnek minden érdeklődésére, nem egyszer, csupa szórakozásból, teljesen fölösleges kérdéseket kezd föltenni. Ez az az időszak, amelytől minden szülő irtózik; amikor a a kicsi minden válasz után azt kérdi: „Miért?” A gyermek unatkozik ilyenkor, és ha gondoskodunk játékaról, szórakozásáról, társaságáról, azonnal abba fogja hagyni nyűgös kérdezősködéseit. Itt kell megjegyeznünk, hogy a „Mit csinál a szél, ha nem fúj?” jellegű fölösleges kérdé-

zösködésekkel nem egyszer olyan érdeklődést takar a gyermek, amelyre vonatkozólag szülei megtagadták a felvilágosítást. Legtöbbször a gyermek születésére vonatkozó érdeklődés lappang kérdései mögött.

Természetes, hogy a gyermeknek sok mindent kénytelenek vagyunk megtiltani már abban a korban is, amikor a tilalmak okát még nem képes megérteni. A nevelésnek ezt a korszakát a szoktatás, idomítás idejének nevezzük. Ebben az időszakban, de csakis ebben, megengedhető az erőszak, illetve ennek egyik fajtája, a harag nélkül és észszerűen alkalmazott testi fenytés. Később bővebben fogunk erről szólni.

A gyermek nagyon szereti a felnőtteket utánozni. Ezért rendkívüli mértékben kell vigyáznunk arra, (hogy mindig és mindenütt jó példát mutassunk neki. A helyesen gondolkodó és gyermekük érdekét szívükön viselő szülőknek voltaképpen két életük van. Egyiket akkor élék, amikor a gyermek nincs közöttük. Ilyenkor azt teszik, ami jól esik nekik. Beszélhetnek, cselekedhetnek tetszésük szerint. Ha azonban a gyermek is velük van, gondosan ügyelniök kell minden szavukra és cselekedetükre, mert a gyermek mindent lát, mindent figyel, mindent ért és mindent utánoz. Ebben a tekintetben sohasem lehetünk elég óvatosak. Már az egy éves gyermeknek is igen kifejtett megfigyelő és emlékező képessége van, amely, mint mondtuk, főként abban különbözik a felnőttektől, hogy az elraktározott emlékezeti kincset elsüllyeszti a tudat küszöbe alá, és a káros gyermekkori élmények csak később, a felnőtt-kor derekán bukkannak fel valamilyen ideges tünet alakjában. Két éves kortól kezdve aztán már jól emlékszik minden élményére a gyermek, mert újabb benyomásai legnagyobbreszt már megmaradnak tudatában, és nem süllyednek le a titokzatos, tudat alatti lelki világba. Ekkor aztán már a magunk érdekében is vigyáznunk kell arra, hogy mit beszélünk vagy teszünk a gyermek előtt, mert igen (kellemetlen helyzetbe hozhat bennünket később egy-egy akaratlan, jóindulatú elszólásával. Sok száz „Gyerekszáj” adoma bizonyítja ennek a tételnek igazságát.

Vigyázzunk, nehogy az állandó „Ne nyúlj hozzá” kiáltással félszeggé, ügyetlenné, gyámoltalanná neveljük gyermekünket. Általában igen sok szülő lebecsüli a gyer-

mek ügyességét és értelmét. Három éves kisgyerek már eredménnyel segíthet a ház körül, a 8—10 éves pedig egészen komoly termelő munkát végezhet egy-egy elromlott egyszerűbb háztartási cikk ügyes megjavításával, persze csak akkor, ha előzőleg megtanítottuk, hogyan kell azt végeznie.

Az első életévekben leghelyesebb, ha egész idejét a családdal tölti a gyermek. De három éves kora után még a jómódú szülők is helyesen teszik, ha óvodába adják. Az óvoda, mint játékos gyermektársadalom, kedvező átmenetül szolgál a család és az iskola között. Előkészíti a gyermeket a társadalmi életre, és így szociális nevelését nagyban elősegíti. Ezen felül szórakoztatja is, és így nem fogja unalmában agyongyötörni szüleit.

Az otthonnak kell arról gondoskodnia, hogy a gyermek idegrendszere teljes épségben maradjon mindaddig, amíg a serdülés befejezése után az élet szörnyű küzdelmeiben kell helytállania. A második fejezetben közöltünk egy statisztikát arról, hogy milyen rengeteg hazánkba (de természetesen mindenütt másutt is) az ideges gyermek. Az ilyen beteg gyermeknél majdnem mindenütt a szülőkben kell a baj okát keresni. Hiszen a gyöngye felépítésű idegrendszert is tőlük öröklő, és a családi környezetben érik leginkább azok a hatások, amelyek a veleszületetten gyöngye idegrendszerben betegségeket idéznek elő. Ezért nekünk, szülőknek, százszorosán és ezerszeresen kell uralkodnunk magunkon, ha a gyermek jelenlétében szólunk vagy cselekszünk. Hiszen mindannyian szeretjük és féltjük gyermekeinket, ne okozzuk tehát akaratlanul se rosszat nekik!

Persze az élet ezernyi gondja és baja között minden ember idegrendszere sokszoros túlterheléssel küzd, és bizonyára elsősorban ez az oka annak, hogy az idegbetegségek száma megsokszorozódott. Természetes, hogy mi, szülők és nevelők sem lehetünk kivételek az általános érvényű törvények alól, és bizony velünk is gyakran előfordul, hogy idegesek vagyunk akkor is, amikor a gyermekkel foglalkozunk, pedig ilyenkor van szükség a legtöbb önuralomra.

Az idegesség, sajnos, igen ragadós betegség. Magunk tapasztalhatjuk legjobban, mint ragad az ingerlékenység egyik családtagról a másikra, szinte észrevétlenül, meg-

magyarázhatatlanul, úgyszólván a levegőn keresztül, hogy azután rövidebb-hosszabb érzékenykedés, sértődöttség és csipkelődés után hangos családi botrányban robbanjon ki. Minden erő a legkisebb ellenállás irányában működik legerősebben, s így természetes, hogy a családi perpatvarok legtöbbet szenvedő áldozata a leggyöngébb fél: a gyermek. Minden szülőnek legegységesebb érdeke és leghőbb kívánsága, hogy minél életerősebb, egészségesebb és ellentállóbb felnőttet neveljen gyermekéből, így nem lesz talán érdektelen, ha kissé beszélgetünk az ideges gyermek és az ideges szülők kérdéséről.

Mindenekelőtt hangsúlyoznunk kell, hogy nem szülővédelmi könyvet írunk, hanem a gyermek felszabadítására törekszünk. Így minden, ami az ideges szülőkről mondatik, csakis a gyermek idegességének megelőzését szolgálja.

Minden gyermek bizonyos mennyiségű idegrendszerbeli terheltséggel jön a világra. Sajnos, azok az öröklődő elemek, amelyek a betegségeket és általában a rossz öröklési anyagot tartalmazzák, átütőképesebbek, mint a kedvező jellegűek. Ezért van az, hogy« lia egy családon belül sok házasság történik, az így születő utódokban az illető család minden rossz tulajdonsága összezsúfolódik, míg a jók kevésbé örökítődnek át. Alig van ember, akinek a családjában valaha valami ideg- vagy elmebetegség ne fordult volna elő; és egészen bizonyos, hogy igen sok emberben ott van az öröklött betegségek lappangó csirája. De a gyermeknél csak akkor lesz nagy valamely öröklött betegség előfordulásának valószínűsége, ha az illető bajt apai ágról is, anyai ágról is örökölte. A gyermek jövője érdekében tehát lehetőleg ne kössenek házasságot olyan emberek, akiknek felmenői között ugyanaz az örökletes betegség előfordul.

Öröklődő betegségek a következők: vakság, siketnemaság, szemhéj- és végtagbénulások, nyulajk, farkastorok, törpenövés, színvakság, vérzékenység, cukorbetegség, kóros elhízás, stb. A tüdőbajnál nem maga a betegség, csak az arra való hajlam öröklődik, mégis azok a személyek, akiknek atyai és anyai ági rokonai között tüdőbeteg voltak, igen nagy valószínűséggel maguk is megbetegszenek, öröklődő elmebajok: értelmi fogyatékoság, echisophrenia (tudathasadásos téboly), mániás-depreze-

sziós elmezavar, hisztéria, epilepszia, alkoholizmus, morfinizmus, bűnözésre-öngyilkosságra való hajlam.

Ha az öröklődő betegség csak az egyik szülőnél lép fel, az utódok 30—50%-ában jelentkezik a betegség, míg ha mindkét szülő beteg, akkor 60—70—100%-ban. Egészséges szülők gyermekei közül $\frac{1}{2}$ % az értelmi fogyatékos, míg ilyen beteg szülők gyermekei közül 80%.

A Mendel-féle örökösödési törvény szerint két beteg szülő gyermekei közül 25% teljesen ment marad az öröklődő betegségtől, 50% megbetegszik abban, míg a megmaradó 25% maga nem betegszik meg benne, de továbbadja utódaira.

Az a gyermek, akinek idegállománya születésénél fogva gyengébb, nagyobb kíméletre szorul, mint az, akinek ősei között, a kinyomozható időig semmiféle öröklődő idegbetegség nem fordult elő. De akármit van is, a gyermek idegrendszerét védeni kell, elsősorban azzal, ha mi magunk fegyelmezzük magunkat a gyermekkel való kapcsolatban.

A gyermek idegrendszerének óvása már a születés előtt megkezdődik. Régi, de nagyon bevált szabály az, hogy az áldott állapotú anyát óvni kell minden fölösleges izgalomtól. Nekünk, férjeknek ilyenkor fokozottabban kell uralkodnunk magunkon, és egyidőre félre kell tennünk azt a gyengeségünket, hogy a családi körben adjuk ki mindazt a mérget és bosszúságot, amely hivatásunkkal kapcsolatban felhalmozódik bennünk. Hiszen igaz, hogy valahol ki kell élnünk indulatainkat, mert különben sok bajt okoznak, de a leendő anya egyáltalában nem alkalmas médium erre a célra. A terhesség időszakában igyekezzünk megszabadítani az anyát minden anyagi gondtól, még ha ezzel fokozott terhet veszünk is vállunkra. Persze (és ez most a leendő anyáknak szól) a terhes asszony se igyekezzék azért túlságosan kihasználni kedvezőbb helyzetét.

A férjeknek arra is vigyázniuk kell, nehogy feleségük úgy lássa: neheztelni fognak, ha véletlenül fiú helyett kislány találna születni. Sohase emlegessük előtte, milyen terheket és gondokat fog jelenteni a születendő gyermek. Erélyesen, szükség esetén szigorúan riasszuk el közeléből a bizonyára jóindulatú, de mindenesetre tudatlan ismerősöket, akik, különösen az első gyermeknél,

a szülés nehézségeit és veszedelmeit festegetik nagy gyönyörűséggel. Ha ilyesmire kerülne szó, mindig csak a millió és millió anyára kell utalnunk, akik minden baj nélkül estek át ezen a súlyos, de mindennél szentebb kötelességteljesítésen.

Az újszülött idegrendszerének kíméléséről már volt szó. De a csecsemőkorból kikerülő gyermek is meglehetősen sok alkalmat szerez szüleinek az idegeskedésre. Amint lábraáll, azonnal el is esik, és öt lépést bizonyosan két-három puffanással fizet meg. Az ideges szülők ilyenkor azt hiszik, hogy valami szörnyű dolog történt, odarohannak hozzá, felkapják, dédelgetik: „Hol fáj, aranyom, hol ütötted meg? Jaj, nem szabad, nem szabad, ne menj egyedül, kapaszkodj anyukába, mert megint elesel!“. 4 csöppségnek egyáltalában nem fáj az esés, hiszen picinyke lévén, nem eshet nagyot, inkább valami érdekes, új élményt fedezett föl benne, de a legrosszabb esetben is csak megijedt kissé. Ha ilyenkor békében hagyják, szépen fölkel magától, és eszébe sem jut siránkozni. De ha szüleinek oktalan rémületét látja, bizonyára azonnal üvöltöni kezd. Emellett elültetjük benne azt a tulajdonságot, amelyet csak jóval később ismerne meg: a félelmet. Tehát vigyázzunk a gyerekre, de ne tegyük tönkre a féltésünkkel. Uralkodjunk idegrendszerünkön, mert különben a gyermek vallja kárát.

A tipegni kezdő apróság bizony hozzákap ehhez ahhoz; ha másért nem, azért mindenesetre, hogy ingadozó egyensúlyát kapaszkodással állítsa helyre. Ilyenkor aztán könnyen szalad le az asztalterítő, magával rántván a díszül rajta elhelyezett üveg- és porcellántárgyakat. Ez kétségtelenül baj és kár, de orvossága nem az idegeskedés, hanem egyszerűen az, ha az apróságot úgy helyezzük el, hogy szabad mozgása legyen, de kárt mégse okozhasson. Ha nincsen gyermekszoba, igen jó szolgálatot tesznek a járókák. De a járóka ne legyen ketrec, területének legalább 4 m²-nek kell lennie.

Minél többtől tiltjuk el a gyereket, annál ügyetlenebbé, félszegebbé, bátortalanabbá tesszük őt, és annál nagyobb mennyiséget halmozunk fel benne az anyyra nem kívánatos lelki salakból, a félelemből. Úgyis éppen elég dolog van, amitől feltétlenül el kell őt tiltanunk, ha társadalomképessé akarjuk nevelni, elégedjünk meg azon-

ban az okvetlenül szükséges tilalmakkal; uralkodjunk magunkon, és ne vegyük szerencsétlenségnek, ha gyermekünk kissé megüti térdét, vagy odakoccintja fejcskáját az asztal sarkához. Így lesz óvatossá, így tanul majd vigyázni, anélkül, hogy félszeggé és ügyetlenné is válnék egyszersmind.

Nem egy ideges szülő felsikolt, amikor gyermekét el-esni látja, odarohan hozzá, fölemeli, megnézi, nem tört-e csontja, azután nagy dühösen jól elveri. Első pillanatban azt hisszük, hogy csak a gyermeket akartuk ezzel nagyobb óvatosságra szoktatni, pedig — valljuk csak be őszintén — saját indokolatlan rémületünket vezettük le a legkisebb ellenállás irányában. Ezt nem szabad tenni. A verésről általánosságban később lesz szó, most csak annyit, hogy vagy megütötte magát a balesetnél, vagy nem. Ha igen, akkor úgysis elég neki az a fájdalom, amelyet elszenvedett, ha pedig nem történt baja, el sem tudja képzelni, miért kapott ki. Ezen a téren is szükség van a legnagyobb önuralomra.

A nevelés legfontosabb alapja a következetesség és a rendszer. A gyermek akkor fogja szüleinek lakását valóban otthonnak érezni, ha van valamilyen vezérfonal, valamilyen kialakult rend, amelyhez minden ott lakó — még a szülők is — következetesen ragaszkodik; ha a gyermek előre biztosan és határozottan tudja, mit szabad és mit nem szabad cselekednie. Mint ahogyan egy ország életében is anarchiába fullad az írott törvények elvetése, lágy válik lehetetlenné a helyes gyermeknevelés az olyan családi otthonban, ahol a szülők, vagy éppenséggel valamelyik szülő önkényétől vagy pillanatnyi szeszélyétől függ az, hogy a gyermek valamely cselekedetért dicséretet vagy büntetést kap. Az ilyen szülők között felnövekedő gyermek alattomos, hazug, gyáva, kétszínű és megkunyászkodó lesz; nem lesz önérzete, önbizalma, megszületik szívében a bizonytalanság és a félelem.

Éppen a rendszer az, amely ellen az ideges szülők a legtöbbet vétének. A szülőnek sohasem szabad a szeszélyesnek lenni, ha gyermekével áll szemben. Még felnőttnek is elviselhetetlen a szeszélyes gazda, pedig a felnőtt tud sorsán változtatni vagy legalább is tudja, miért viseli el feljebbvalóinak hangulati ingadozásait. A gyermek azonban teljesen tehetetlen ebben a tekintetben, és bizony

nagyon sok keserűséget szerez neki a szülők szeszélyest eége. Ha kissé utána nyomozunk a most már hál' Istennek egyre ritkuló diáköngyilkosságoknak, meg a még mindig elég sűrűn előforduló csavargásoknak, úgyszólván mindenütt előbukkan a háttérből egy-egy ideges, rendszertelen, szeszélyes, zsarnoki hajlamát kielégítő szülő vagy nevelő.

Ilyen szempontból legrosszabb sorsa van a kisgyerekeknek, mert hiszen ő van legjobban kiszolgáltatva a felnőttek kénye-kedvének. Magam voltam tanúja a most következő kis jelenetnek, de azt hiszem, olvasóim is láthattak ilyet eleget. Anyuka játszik a kicsivel, nagy örömben hemperegnek az ágyban. Egy ideig mindent szabad, azután a baba nagyot harap Anyuka arcába, anyuka felsikít és rácsap Babuka kezére. Babuka erre visszaüt, de rosszul teszi, mert most már végleg alaposan elverik. Babuka ordít, mint a sakál, Anyuka hirtelen megsajnálja, magához rántja, forrón öleli-csókolja, és így kiált: „Te édes, te aranyos, te drága! Ilyen rossz-Anyukád van ntked! Gyere, verd meg ezt a rossz anyádat!” Babuka vérszemet kap, most már tényleg haragszik is, és jó nagyot üt anyukára. Ezzel aztán kezdődik minden előlről. Nagy szerencse, hogy az ilyesmi aránylag nem sok családnál fordul elő, mert különben számát sem tudnók az Ideges, ingerlékeny, beteges, gátlásokkal teli és rosszal tanuló gyermekeknek.

A gyermek nyugalját csak úgy biztosíthatjuk, ha gondosan megóvjuk minden olyasmitól, ami nem való az érzékeny gyermeki idegrendszernek. így elsősorban a családi veszekedések, perpatvarok hallgatásától. Az ideges, ingerlékeny szülők hamar összekapnak, és ilyenkor bizony sok olyasmit hall a gyermek, ami nem az ő fülének voít szánva. Sok kiváló tanár és tanító tudja ezt, és ha a szülők gyermekeik rossz tanulmányi előmenetele miatt panaszkodnak, rendszerint megkérdezik őket a családi élet békéje felől. Ilyenkor aztán nagyon gyakran kiderül, hogy a gyermek egyebet sem hall otthon, mint folytonos perpatvart. Természetesen nem nyugodt, nem érzi jól magát otthon elkíváncozik hazulról, nem becsüli szüleit, és nem teljesíti úgy a kötelességét, ahogyan kellene. Még fokozza a bajt, ha az egyik szülő a másik ellen használja fel a gyermeket. Ennél rosszabb nevelési módszer aztán

el sem képzelhető. Ilyen esetben sokkal jobb, ha intézetbe adjuk a gyermeket, mert igaz ugyan, hogy az intézeti nevelésből hiányzik a családi melegség, de legalább megvan benne a nevelés másik fontos alapja: a rendszer, és ha a családi otthon úgyszólván felbomlóban van, az otthontartás többet árt a gyermeknek, mint használ.

Itt említjük meg azt is, hogy ha a körülmények úgy alakulnak, hogy a gyermeket nem lehet vagy nem ajánlatos otthon tartani, inkább nevelőintézetbe adjuk, mint rokonokhoz vagy idegen helyre „kosztba”. Az idegen család ugyanis igen ritkán nevelhet helyesen. Mert vagy túlzott eréllyel és szigorral tartja a gyermeket, vagy elkényezteti. De ha történetesen a legjobb módszerrel neveli is, a gyermek mindig érezni fogja, hogy nincs a szüleinél, így bármilyen intés vagy tilalom elkeseríti. A nevelőintézetben gyermekközösségben van; ott egészen más nevelési szempontok befolyásolják életét.

Elvben akkor se tartsuk otthon a gyermeket, ha haláleset vagy válás miatt „új papa” vagy „új mama” kerül a házhoz. A mostoha szülők ritkán tudnak helyesen bánni a gyermekkel; legtöbbször nemhogy szigorúak volnának hozzá, hanem egyenesen elkényeztetik, éppen azért, hogy ne vegye észre árvaságát. De van rá eset, hogy a mostoha szülő kitűnően felneveli a gyermeket. Ilyenkor persze mégis csak a családi otthon a legkedvezőbb légkör a nevelésre. De ne kívánjuk a gyermektől, hogy anyjának vagy apjának nevezze a mostohát. Várjuk meg, hogyan akarja ő szólítani. Ebben engedjünk neki teljes szabadságot.

Sohase büntessünk elhamarkodottan, pillanatnyi ingerültségünkől vagy rossz hangulatunktól vezetve. A gyermek nem tökéletes lény, hiszen ha az volna, nem lenne szüksége szüleine. Éppen ezért minden cselekedetét ebből a szempontból kell megítélni. Ha türelemmel ki tudjuk várni azt a 8—10 évet amíg egy frissen ültetett fa gyümölcsöt hoz, legyen türelmünk ahhoz is, hogy a gyermeket annak nézzük, ami: tökéletlen, de tökéletesíthető, ám roppant érzékeny és bonyolult lelki alkatú ember. Az ideges szülő elhamarkodott büntetése ahelyett, hogy javítana, nagyon sokat ronthat. Éppen ezért az ingerlékeny szülő sohase üsse meg gyermekét; egyszerűen

azért ne, mert az egyéb büntetési módok nem olyan visszacsinálhatatlanok, mint az ütés.

Persze ha csak az ebben a fejezetben felsorolt tanácsokat követjük, még nem tettünk meg mindent a gyermek idegrendszerének megóvására. Igyekezzünk egészében helyesen nevelni, akkor kiegyensúlyozott, boldog és huznavehető ember fog kikerülni kezünk alól.

VII. fejezet

MINDENNAPI GONDOK A GYERMEKSZOBÁBAN

Ne tanítsuk semmire a csecsemőt és a kisgyermeket, amit ő maga, segítség nélkül is el tud sajátítani. így ne tanítsuk ülni, állni, járni. A gyümölcsfa sem hoz előbb gyümölcsöt, mint ahogy a természet rendje akarja. De adjunk alkalmat arra, hogy magától megtanuljon morogni. Minél kevesebbet foglalkozunk vele, de tegyük lehetővé, hogy minél többet megfigyelhessen. Már a pólyás babának is ágyban a helye, mert a mély gyermekkocsiból semmit sem lát, csak a mennyezetet. Az ülni tudó baba már járókába kerüljön; ha pedig már föláll és mászkálni kezd, feltétlenül helyezzük „szabadlábra” olyan helyiségben, ahol minden törekeny holmit eltettünk az útjából.

A gyermek szeret játszani. Ez neki veleszületett joga, éppen úgy, mint a mindennapi kenyérre való igénye, vagy az a kiváltsága, hogy élete és magántulajdona tiszteletben tartassék. Éppen ezért ne akadályozzuk meg a játékban, ne kényszerítsük arra, hogy illedelmesen üldögéljen a szobában, mert a gyermek igazi foglalkozása a játék, az neveli az életre, fejleszti ügyessé és elevenné, az vezet le azokat az erőfölöslegeket, amelyek, ha nem talál-
nak idejekorán kielégülésre» idővel káros szenvedélyek forrásává lehetnek. A játék szükséges valami, nem hiába-
valóság: ez az élet iskolája a gyermek számára, és nem aabad komolytalannak, illetlennek vagy léhának bélyegezni, ha szereti a játékot. Mert — emlékezzünk csak vissza a magunk gyermekkorára — nekünk is jól esett a komolykodó játék, és csak akkor éreztük igazán jól magunkat, ha a felnőtteket utánozhattuk.

Játék közben szakad és piszkolódik a ruha. A gyermek nem ügyel és nem ügyelhet állandóan öltözetére, mert e-
áttal elveszíti a játék legfontosabb vonzóerejét: a bele-

ölést az önfeladtséget. Adjunk rá olyan ruhát, amelynek nem árt, ha elpiszkolja, melyet könnyű mosni és akkor sem nagy kár érte, ha történetesen el talál szakadni. Az új ruhát csak ünnepi alkalommal adjuk a kisgyerekre, mert nem tud rá vigyázni, és ha elfogja a játék heve, lelkiismeretfurdalás nélkül nekiáll csúszkálni a vadonatúj ruhában is. Igaz, hogy a gyermekszoba megtelik szeméttel játék közben, de még mindig jobb, ha naponként kétszer, háromszor kell rendezkedni, mintha a gyermek tehetetlen, félszeg és ügyetlen lesz azért, mert a saját szobájában mozdulnia sem szabad. De már hamarosan meg kell tanítani arra is, hogy maga hozza rendbe, amit szétdobált, maga söpörje össze a játék közben keletkezett szemetet, így ő is bátrabb lesz, mi is nyugodtabban hagyjuk működni tetszése szerint.

Nem nagy szerencsétlenség a borzas haj, a mocskos térd, a sebes kéz sem. Teljesen fölösleges „megdádázni” a szék sarkát, amelybe belevágta a fejét a kislány; hadd tanulja meg, hogy vannak kellemetlenségek, amelyekért önmaga felelős, amelyekért senkit és semmit sem lehet megmenni.

Ha vendégek jönnek, nézzék meg a gyermeket a maga környezetében: a gyerekszobában. Nincs kínosabb és szánalmasabb látvány, mint a kimosdatott és karácsonyi díszruhába öltöztetett gyermek, aki verseket szaval, dalocskákat énekel, esetleg medvebocsként táncol is egy kicsit, közben azonban végtelenül unatkozik és kínosan érzi magát. A gyereknek semmi helye a felnőttek társaságában, ott amúgy is csak félszeg és ügyetlen, és szégyent hoz önmagára és szüleine. De vigyázzunk arra is, hogy sohase szégyenítsük meg mások előtt. Ha a három éves kisfiú szájába veszi a kést, mindenki tudni fogja, hogy nem szabad rá haragudni ezért, hiszen még nem volt ideje illendőséget tanulni. Egészen fölösleges elszörnyedni: „De Pistike, hogy lehet ilyesmit csinálni?!”. Emlékezzünk vissza, milyen rosszul esett nekünk az ilyesmi gyermekkorunkban. A nevelés nem tartozik a nyilvánosság elé, azt négy szemközt kell elintézni. Különösen nem szabad olyasmért meg róni a gyermeket, amit azelőtt nem tanítottak meg neki. Többször említett ismerősünk 15 éves korában édesanyjával együtt vendégségben volt valahol, és amikor helytel kínálták, kedvesen megjegyezte: „én már csak anyuka

mellé szeretnék ülni!”. Anyuka éppen a díványon ült, és roppantul csodálkozva szólt: „De édes fiam, hogy jut ilyen eszedbe, hogy a díványra ülj?” A fiú határozottan emlékezett rá, hogy édesanyja soha az életben egyetlen szóval sem említette, hogy gyermeknek nem való a díványon üldögélni, míg az idősebbeknek csak szék jutott. Tizenötéves ifjú lévén, nagyon mélyen és nagyon alaposan szégyellte magát, ez az epizód egész életében emlékezetes maradt neki, és sok egyéb mellett ez is hozzájárult ahhoz, hogy nem tudta úgy szeretni édesanyját, ahogyan kellett volna.

Ha a kisgyerekek utcán megyünk, gondoljunk mindig arra, hogy ő éppen kétszer annyit lép, mint mi, tehát hamarabb elfárad, amellet a gyors menetütem túlságosan igénybeveszi érzékeny szívét és tüdejét. Gyakran látni szülőket, amint valósággal vonszolják maguk után a lépteit szaporázni alig győző apróságot. Csúnya és igen kegyetlen dolog ez, Emellet azt se felejtjük el, hogy a kisgyerekek meredeken fölfelé kell tartania karját, hogy lenyújtott kezünket elérje. Próbáljuk csak meg ezt néhány percen át, milyen kellemes! Lehetőleg ne vezessünk kisgyermeket kézenfogva. Ha sietős a dolgunk, hagyjuk otthon a kicsit!

Ne adjunk hat számmal nagyobb kabátot, lábszárközépig érő nadrágot a gyermekre azzal, hogy „Úgyis kinövi!”. Ne felejtjük el, mennyire fájt nekünk, amikor társaink csúfoltak a lötyögő ruha miatt. Tüvel, cérnával és egy kis ügyességgel könnyen segíthetünk a dolgon: felvarrhatjuk és megszűkíthetjük a túlságosan hosszú és bő darabokat. Később ki lehet engedni a hajtásokat, bár erre csak ritkán kerül sor, mert a ruhácska hamarabb tönkremegy, mielőtt erre szükség lehetne. Ne adjunk női reformnadrágot fiúgyermekre, még a legfiatalabb korban se! Volt már gyerek, aki emiatt agyonütötte édesanyját!

„Elvitte a cica” — mondják a picinek, ha nem akarnak neki odaadni valamit. A kicsi megnyugszik, és legfeljebb azt mondja: „Csúnya cica”. Ezzel az ügy a lovgiasság szabályai szerint véget ért volna, ha...

Ha ezáltal nem helyeztük volna át a magunk nevelési tényedését egy magasabb hatalom kezébe; elvéve ezzel intézkedésünknek a lényegét: azt, hogy a gyermek-

nek nem adunk kezébe valamit, aminek kézbebevésére semmi szükség sincsen. Így, ha a cicával vitetjük el a cuc-lit, amelyet már a kétéves gyermeknek nem nagyon illik szopogatni, magunkat akarjuk, megszabadítani a bögéss jelenettől, és egyszerűen túl akarunk esni a dolgon. Csak-hogy a gyermeknek be kell látni, hogy neki már nem szabad cucliznia (korábban sem lett volna szabad!); nem azért, mert a csúf cica elvette a szopókát, hanem mert ő maga már túlságosan nagy ehhez. És ha ezt még nem tudja belátni, akkor is rá kell szoktatni, hogy engedelmeskedjék szüleinek. A „cicás” piciből lesz az engedetlen kamasz.

Nagyon kell vigyázni a mesékkal is. A gyermek érezze, hogy a mesét nem akarjuk valóságként elhitetni vele; annak semmi értelme sem volna. Állandóan hangsúlyozni kell, hogy ezek csak szórakoztató elbeszélések, de nem igaz történetek, óvatosnak kell lenni a mesék kiválogatásával is. Szomorú tény, hogy azok a mesék, amelyekben mi nevelkedtünk, egyáltalában nem alkalmasak a gyermek nevelésére és szórakoztatására. A népmese nem gyermeknek való; különösen a németek és más északi népek gazdag és változatos képzelőerővel megszerkesztett izgalmas történetei. Tele vannak ezek olyan rémes dolgokkal, hogy nem csoda, ha lidérc nyomja tőlük éjjel a gyereket. Emberevő boszorkányok, hétfejű sárkányok, elátkozott királyfiak, vérengző óriások és más hasonló alakok tarkítják őket. Hagyjuk csak ezeket békében, és meséljünk derűs állatmeséket a ravasz Róka komáról, az együgyű Mackó úrról es az okos gólyáról. Ezekről rögtön látni fogja a gyermek, hogy szereplői állati mezbe öltöztetett emberek, jót fog nevetni rajtuk, és nem sikongat álmában.

Nyugdíjazzuk szépen a bubust is, aki mindig olyankor dörömbölt az ajtón, amikor rossz volt Pistike vagy Marika. Szomorú szegénységi bizonyítvány, ha természetfölötti hatalmak igénybevétele nélkül nem tudunk nevelni.

Ha a gyermek beteg, vigyük azonnal orvoshoz. Különösen a korai gyermekkorban fellépő fogbetegségekkel kapcsolatban követnek el sok könnyelműséget a szülők: azt hiszik, hogy a tejfogát kár orvosoltatni, ha elromlik, mivel úgysem marad benn a szájban. Ez nem igaz. Egyrészt a rossz fog igen sok betegségnek lehet okozója,

másrészt pedig azzal sem teszünk jót, ha kihúzatjuk, mert akkor a maradandó fogak rendetlenül fognak nőni.

De ne ijesszük soha a gyermeket az orvossal! Ne mondjuk, hogy ha rossz lesz, elvisszük a doktor bácsihoz, vagy elhívjuk őt. Ezzel csak azt fogjuk elérni, hogy ha tényleg szükség lesz a vizsgálatra vagy kezelésre, két-ségbeesetten fog tiltakozni ellene, megnehezítve, sőt nem egyszer lehetetlenné téve az esetleg életmentő orvosi beavatkozást.

Ha úgy találjuk, hogy a gyermek balkeze ügyesebb, ne igyekezzünk őt erőszakkal jobbkezessé nevelni, mert a balkezesség születési adottság. Persze, jó, ha jobbkézzel is megtanul írni, de ne szidjuk, ha nehezebb munkát bal-kézzel végez. Helytelen eljárásunkkal esetleg azt érzük el, hogy mindkét keze ügyetlen lesz, és így szükségtelenül fogyatékosági érzést ébresztünk fel benne. A balkezes-ség szokatlan jelenség ugyan, de csak azért, mert az em-beriség többsége ezidőszertig jobbkezes. Vannak vélemé-nyek, amelyek szerint valamikor fordítva állt a dolog.

Ha a gyermek valamilyen ténykedése izgalmat, boss-zúságot vagy kellemetlenséget okoz is nekünk, ne mutas-suk érzelmeinket! Ne sopánkodjunk, ne indulatoskodjunk, ne tüntessük föl mártírnak magunkat! A gyermek előtt csak a hűvösen tárgyilagos embernek van tekintélye!

„Ne követelj hálát gyermekedtől!”. Futólag már be-széltünk erről. Ez a jótanács a szülőknek szól, és nem a gyermekeknek. Mert ha hozzájuk intéznők, így hangza-nék: „Légy hálás szüleidnek!” A szülők iránti hála szükséges, s a szülők legtöbbször meg is érdemlik, meg is kapják gyermeküktől. Távol álljon tőlünk még a gon-dolata is annak, hogy ezt a hálát szükségtelennek vagy elmellozhatonek tüntessük fel. De a hálaérzés nem önálló valami, hanem meglehetősen magas erkölcsi fejlettség megnyilvánulása, és ezért a gyermektől bizonyos korig nem követelhetjük. Az üres köszönetek, melyeket a gyer-mek büntetés terhe mellett kénytelen elmondani, telje-sen értéktelenek, és csak megszégyenítőek szülőre, gyer-mekre egyaránt. Nagyon fontos kérdés ez, mert igen sok-szor a túlkorai hála követelésével veszítik el a szülők gyermekeik hálaérzetét egyszersmindenkorra. Hogy pe-dig ez milyen szomorú következményekkel járhat, arról aligha kell beszélni.

A szülőknek magától értetődő kötelességük, hogy gyermekükről gondoskodjanak, képességeiknek és helyzetüknek megfelelő mértékben, esetleg azon jóval felül is. Aki ezt nem cselekszi, rossz szülő, és nem érdemli meg az édesapa vagy édesanya tiszteletreméltó nevét. Ha azonban megteszi, gondoljon arra, hogy kötelességét teljesíti vele, és ne követeljen ezért különös hálat gyermekétől. Amilyen gyönyörű hivatás a szülői méltóság, olyan áldozattal teli, és bármilyen jól esik is a hála és a köszönet, le kell mondani róla mindaddig, amíg őszintén, szívből, önkéntesen meg nem kapjuk.

A gyermeknek nem kell azt mondani: „Köszönd meg szépen a ruhát, amit kaptál, Marika!”. Marikának legtöbbször kedvesebb a régi ruha, mint az új, mert abban szabadabban érzi magát, nem kell rá vigyáznia. Az új ruhát sokkal inkább a magunk és a társaság kedvéért vettük neki, mint az ő örömére. Amellett roppant megalázó a gyermekre nézve, ha állandóan érezni kénytelen a maga eltartott mivoltát. Várjunk addig, amíg saját maga kezdi megköszönni a dolgokat. Hamar eljön az is, és sokkal értékesebb, mint a lélektelen, megparancsolt köszönetes.

A gyermek magától értetődő kötelessége, hogy tehetetlen szüleiről öregségükre gondoskodjék. De ezt ne nagyon emlegetjük neki korábban. Majd megszólal ő magától, és azt mondja, látva édesanyjának vagy édesapjának rettenetes küzdelmeit: „Ha én nagy leszek, veszek két karosszéket, abba beleültetem apukát és anyukát, egész nap ülni fognak benne, és semmit sem csinálnak.” Viszont ha saját önfeláldozásunkat állandóan hangoztatjuk a gyermek előtt, és egy pillanatra sem hagyjuk elfelejteni, hogy ezért majd egyszer viszonzást kívánunk, értéktelen lesz az áldozat a gyermek szemében. Világért se említjük soha előtte, mennyivel könnyebb lenne az életünk, ha ő nem volna a világon. Arról ő tehet legkevésbé, hogy megszületett, és egyetlen ilyen nyilatkozatért örökre meggyűlölheti szüleit. Ne hányjuk föl neki, hogy iskolába járattuk, hogy házitanítót tartunk mellette, hogy zongorázni, hegedülni taníttatjuk. Nem ő kérte, nem ő akarta. Mi akartuk így az ő érdekében, és intézzük el a kérdést önmagunkkal. Olyan gyermek még nem született, alá jobban tanult volna azért, mert szemére hányták a

taníttatási költségeket. Hadd vegye észre magától a helyzetet, sokkal jobb lesz az ügy.

Hagyjuk ki a gyermeket a mindennapi gondok megbeszéléséből. Különösen egyedülálló anyák szokása, hogy sivár anyagi helyzetüket 8—10 éves gyermekükkel beszél meg. A gyermeket nem szabad elzárni a valóságtól, de annak túlságosan éles fénybe állítása is felesleges; a kisgyermek még úgy sem tud okos tanácsokat adni.

Ne tekintsük hálátlanságnak, ha a gyermek nem akarja sajátjának elfogadni a szülők tapasztalatait. Mindenki a saját kárán tanul, és csak akkor kell beavatkozni, ha valami nagy baj fenyegeti a fiatalokat. Ha a szülők közbelépésük tekintélyét nem semmisítették meg előzőleg azzal, hogy a gyermek minden mozdulatánál gáncsoskodtak, sokkal könnyebb dolguk lesz ilyen esetben.

A szülő ne kívánja, hogy a gyermeke a barátja vagy barátnője legyen, és idejének legnagyobb részét vele töltsse. A fiatalok nem érzik jól magukat az idősek társágában, és ezt a szülőknek meg kell érteni. Ne felejtse el a magad fiatalságát!

El kell hinni, hogy a gyermek, fölserdülése után, nem csak éppen úgy tud boldogulni, ahogyan a szülők akarják. Különösen a szerelem és a házasság kérdései, valamint a pályaválasztás problémája követel nagyon sok önfegyelmet és meggondoltságot a szülők részéről. Az anyagi jólét rendkívül sokat jelent az életben és a házasságban, de mégsem minden. Emlékezz a magad fiatalságára!

Ne vegyünk fel sajátos, gügyögő beszédmodort, ha gyermekkel társalgunk. Ő maga nevet ezen a legjobban. Beszéljünk vele komolyan és őszintén, ne alakoskodjunk, ne legyen minden mondatunk mögött ellenkező tartalmú hátsó gondolat. Legyünk meggyőződve arról, hogy a gyermek mindig sokkal értelmesebb, mint amilyennek hisszük.

A gyermeknek igen sok kínos percet okoz az, ha nem tudja, kinek miképen kell köszönnie. Erre tanítsuk meg minél előbb. Már a kis gyerek se mondja válogatás nélkül mindenkinek azt, hogy kezicsókolom. Férfinak egyáltalában ne köszönjön így, még apjának, rokonainak se! Ennek a köszönési módnak hazánkban semmi történelmi múltja sincs; különösen utálatos, ha férfinak mondják.

Hölgyekkel való érintkezésben viszont már annyira meghonosodott, hogy nem lehet elkerülni. Azt hiszem, mondani sem kell, hogy az „Alászolgája”, „Ajánlom magamat”, „Van szerencsém”, „Alázatos tisztelem”, stb. mennyire ellenszenves még felnőtt ember szájában is, hát még gyermekében! A szép magyar nyelv bővében van a találó köszöntési formáknak, használjuk azokat és tanítsuk meg rájuk gyermekünket! Semmi baj sem történik, ha „Jó reggelt, apám”, „Jó napot, bácsi”, „Jó estét, nagyapáival köszön a gyermek.

A rendre szoktatást elsősorban saját jó példánkkal tudjuk eredményesen megvalósítani. Minél kevesebb beszéd, minél több jóindulatú példamutatás — ezen a téré» is eredményt fog hozni!

Készüljünk el arra is, hogy gyermekünk valamilyen téren esetleg rendkívüli tehetséget árul el. Persze, ezen a területen inkább abban hibáznak a szülők, hogy csodát látnak a gyermek természetes, korának megfelelő értelmi megnyilatkozásaiban is. De vannak, akik az ellenkező végletbe esnek, és érdekes, hogy a komoly tehetségű gyermekek szülei igen gyakran tartoznak ebbe a csoportba. Többször említett ismerősünk (azóta jőnevű író lett belőle) már egészen kis, 7—8 éves gyermek korában igen tehetséges kis verseket írogatott. A versek valóban meghaladták a hasonló korú gyermekek átlagos képességeit, de hiszen tényleges tehetségről volt szó, amely később sikerrel ki is bontakozott. Anyja azonban csak sajnálkozó mosollyal fogadta a boldog büszkeséggel bemutatott költeményeket, és mindenáron azt akarta kivenni fiából, hogy honnét másolta le azokat. Így ment ez esztendőkön keresztül, és bizony minden a legjobb úton haladt afelé, hogy a fiúcska kedve egyszersmindenkorra elmenjen a« irogatástól. Szerencsére egy megértő tanár felkarolta az ernyedni kezdő tehetséget, és megfelelő biztatással hozzásegítette a fejlődéshez.

Mindezt nem azért mondtuk el, mintha még sohasem lett volna a világon idegen tollakkal ékeskedő gyermek. Elég gyakori jelenség ez, de legjobban úgy vehetjük el a kis bűnös kedvét a művészeti kalózkodástól, ha tárgyi bizonyítékok birtokában (négyszemközt!) jól rápirítunk. De addig, amíg a hazugságról határozottan meg nem győződünk, nincs jogunk feltételezni az ilyesmit.

Ha azután úgy találjuk, hogy különös szerencseképpen igazi tehetség lakozik gyermekünkben, ne hagyjuk azt elkallódní, hanem adjuk megfelelő támogató kézbe. Igen sok szülő okozott fájdalmas időket tehetséges gyermekének azzal, hogy eltiltotta a „szamárságok” művelésétől.

Persze: a művészetből nehéz megélni, így nem árt, ha emellett még reális életpályára is neveljük művészkedő gyermekünket. Ezt, megfelelő módon megmagyarázva, ő is meg fogja érteni, ügyelnünk kell azonban arra, hogy a választott életpálya valamilyen kapcsolatban legyen az ifjú felfedezett tehetségének irányával.

Ne bontsuk fel gyermekeink érkező leveleit, valamint azt se követeljük, hogy elküldés előtt jóváhagyás végett bemutassák azokat. Igyekezzünk más módját találni az ellenőrzésnek; ez a mód nagyon megalázó és önértetromboló.

Nemcsak ezek a mindennapi gondok fordulnak elő a gyermekszobában, hanem ezekhez hasonló ezer és ezer probléma, melyeket lehetetlen itt felsorolnunk. De egészen bizonyos, hogy a helyes szülői érzék (az itt elmondottaktól és elmondandóktól támogatva) meg fogja találni a megfelelő utat, valahányszor válaszütra kerül a gyermek.

VIII. fejezet

CSALÁD ÉS ISKOLA

Nekünk, akik nyilvános iskolák nyilvános osztályaiba jártunk, mindig valami különös, félig irigyelt, félig megbámult személyiség volt a magántanuló. A magántanuló, aki év közben néha-néha megjelent egy-egy órán, előkelően hátrahúzódott valamelyik üres padba, és onnét figyelte a természettani kísérleteket. Azután megint eltűnt hosszú időre, és csak a vizsgák idején bukkant fel újra, többnyire szülei kíséretében. A magántanuló nem verekedett a tízpercekben, sokszor csak jnagázva szólította osztálytársait, és mindig kitűnő szabású ruhákat viselt Hyen volt a magántanuló, és még ma is nem egyszer találkozunk olyan véleményekkel, amelyek azt igyekeznek bizonyítani, hogy ez a középiskolai tanulmányok eszményi módja, és csak az anyagi eszközök korlátozott volta kényszeríti a szülőket arra, hogy nyilvános iskolába járassák gyermeküket. Beszélgessünk hát egy kicsit erről a sokat vitatott kérdésről is.

A gyermek nevelése két részre oszlik: az iskolai és a családi nevelésre. Nem véletlen, hogy ebben a sorrendben említjük a nevelésnek ezt a két ágát, mert való igaz, hogy ebből a szempontból az iskola majdnem olyan fontos, mint a család. Ennek is megvan a maga magyarázata. Igaz, hogy az iskolában csak 5—6 órát tölt naponta a tanuló, ehhez az időhöz azonban hozzá kell venni azt az 1—1 ½ órát, melyet a közepes szorgalmú tanuló feladatainak megoldására szán. Hiszen tulajdonképpen ilyenkor is az iskolai leckékkel birkózik, csak éppen hogy nem a tanterem padjaiban, hanem otthon, szüleinek vagy gondviselőjének lakásán. Így az iskolai nevelés időtartamát nyugodtan tehetjük napi 7 órára, hiszen a feladatoknak is igen nagy nevelő hatásuk van. A 6—16 éves tanulónak

általában napi 10 órai alvásra van szüksége, ez már 17 óra, és a tulajdonképeni családi nevelésre mindössze 7 óra áll rendelkezésünkre. Igaz, hogy a szünidőkben teljesen a család rendelkezésére áll a tanuló, ezzel szemben viszont az iskolaév tartama alatt az iskola még egyéb címen is elég tetemes időmennyiséget vesz igénybe a gyermek életéből, még pedig önképzőkör, zenekör, énekkar, cserkészlet, különórák, stb. alakjában. Nyugodtan állíthatjuk tehát, hogy az iskolai nevelés időtartamban is azonos a családi neveléssel, minőségben pedig, sajnos, az esetek túlnyomó részében messze meghaladja azt. A szülők legnagyobb része soha semmiféle nevelési ismeretet nem sajátított el, könyveket nem olvasott erről a tárgyról, előadásokat nem hallgatott, és megingathatatlan meggyőződése, hogy a neveléstudomány fölösleges, hiszen az ő szülei sem tanultak neveléstant, és, ime, mégis emberré tudták nevelni. Ez kétségtelen, és elvitathatatlan az is, hogy a szülők majdnem minden esetben a gyermek Javát akarják elérni. Hogy ez nem mindig sikerül, az egyszerűen azon múlik, hogy nem ismerik az eszközöket, amelyeknek segítségével gyorsan, könnyen, saját és gyermekeik szenvedése nélkül érhetnék el nevelési céljaikat. A gyermeknek felnőtt- vagy ifjúkorában rengeteg bajon és szenvedésen kell keresztülmennie, amíg a leghatalmasabb nevelő: az élet iskoláját kijárja. Minden csapás, minden keserűség — ha csak nem elháríthatatlan külső magasabb erők vagy a vak véletlen hozták létre — az elhibázott vagy hiányos nevelésben hordja csiráját. Az élelmesség, a gyakorlati érzék, a tudományok, művészetek iránti hajlam — amellet, hogy született képességeink is nagyban befolyásolják — rendkívüli sikerrel irányítható a helyes neveléssel. Igaz, atyáink sem olvastak neveléstani könyveket, és belőlünk mégis ember lett, de talán különb emberré válhattunk volna, ha olvastak volna, és főleg, ha az olvasottakat helyes érzékkel a gyakorlatba is át tudták volna ültetni. Nagyon sok bajtól, kellemetlenségtől, megcsalástól és balsikertől óvjuk meg gyermekeinket, ha nem szégyelljük bevallani, hogy a nevelés éppen olyan ügyesség, mint akármelyik más, és azt is tanulni kell.

De még a legszakszerűbb otthoni nevelés mellett is szükség van az iskolaira. Mert a szülőknek bizony ezer

más gondja van, mint a nevelés, míg a jó iskolában szakértő nevelők minden erejükkel a helyes nevelésen munkálkodnak. Ma már nem csak a tanítás az iskola célja, sőt nem is elsősorban az. A nevelés ma már a fődolog, és ezt sokszor olyan eszközökkel érik el, amelyekről a kívülálló ember nem is sejti, hogy nevelő hatásuk van. Így pl. sokan haragszanak a nyelvek tanítására, mondván, hogy az iskolában nem lehet megtanulni valamely élő vagy holt nyelvet. Nem is ez az iskolai nyelvtanítás célja. Elsősorban a nyelv felépítését, szerkezetét, különleges sajátságait sajátítja el a tanuló, észreveszi, hogy a nyelvek nem tetszőlegesen összehordott szóhalmazok, hanem szigorú következetességgel felépült és a népielek sajátosságait pontosan követő rendszerek. Azután megismerkedünk az iskolában az idegen nemzetek nagy és értékes irodalmával is, legalább is szemelvényeket olvasunk belőlük, melyekhez különben a legtöbb ember soha életében nem juthatna hozzá. Csak harmadsorban fontos a nyelv gyakorlása, és a cél itt sem annyira a folyékony, mint inkább a hibátlan beszéd. Ebben a tekintetben az iskola nem akar befejezett egészet adni, csupán továbbfejlesztésre alkalmas alapot. A klasszikus nyelvek tanulása megismertet bennünket a latin és görög műveltség elemeivel, amelyeken egész európai kultúránk felépült. A mennyiségtan és a természettan-vegytan tanulmányozása Isten alkotó kedvének csodáihoz visz közelebb, és így tovább. Az anyagszerű tudás esetleg elpárolog, de megmarad az a nagy szellemi nevelő hatás, amelyet ezek a tantárgyak gyakorolnak az ifjú lélekre. Éppen ezért rendkívül helyes az egységes középiskola, amely egyesíti magában a régi gimnáziumok szellemi és a reáliskolák gyakorlati műveltségét. Az egyoldalúság mindig káros, és ebből a szempontból súlyosat vétkeznek a kultúra ellen azok, akik azt hangoztatják, hogy az iskolában csak olyan tárgyakat kell tanítani, amelyeknek a mindennapi életben hasznát lehet venni. Nem lehet eléggé hangsúlyozni, hogy a középiskola nem képesít semmire, sőt befejezett műveltséget sem ad, hanem csupán a főiskolai vagy egyéni továbbképzéshez szükséges alapot rakja le. Az érettségi nem az életre, hanem a további tanulásra való érettséget jelenti, legyen az a tanulás akár rendszeres szaktanulmány, vagy csak egyszerű önművelés.

A tantárgyaknak ezt a hatalmas értelem- és jellemformáló hatását a magántanuló csak igen megszűrve kapja. A puszta magolás ritkán vezet el a tanulás nevelési céljaihoz, már pedig a magántanuló legtöbbször úgy készül a vizsgálatra, hogy egyenlő részekre osztja be az anyagot, és egy-egy részt mindennap megtanul. Még a szakszerű vezetés mellett dolgozó magántanuló sem tehet másként, hiszen teljességgel lehetetlen, hogy olyan fáradtságos és aprólékos munkával vezessék rá a tudnivalókra, ahogyan azt az iskolában teszi a korszerű nevelési eszközökkel dolgozó tanár. Nem kaphatja ezt meg a magántanuló azért, mert ez egy igen képzett és gyakorlott, minden tantárgyban egyforma tökéletességgel jártas tanerőnek egész napi keserves munkájába kerülne, ezt pedig sem a szülők nem győzik pénzzel, sem a tanuló kitartásáéi. A társas munka ebből a szempontból sokkal előnyösebb, hiszen minden osztályban vannak tanulók, akiknek éppen az illető tárgyhoz van kitűnő hajlamuk, és bekapcsolásukkal sokkal könnyebben megy a munka.

Az iskolának ezenfelül olyan eszközei is vannak, amelyek a magántanulónak nem állnak rendelkezésére. A nagy falú térképeken sokkal jobban áttekinthető a földrajzi vagy történelmi anyag, mint a kis kézi atlaszokban. A természetrajzi szemléltető faliképeket sem pótolják a könyv apró, színtelen és gyakran kezdetleges ábrái, nem is beszélve a kitömött állatok és szárított növények szemléltető hatásáról. A füzetben megoldott számtani feladat meggyőző hatása és vonzóereje meg sem közelíti a táblára közös munkával felírt példamegoldás érdekességét. A természettani és vegytani kísérletek hozzáférhetetlenek a magántanulók számára, nem is említve az oktatófilmeket, amelyek ma már hatalmas segítő eszközei az iskolai oktatásnak. A magántanuló nem-igen ír dolgozatot, pedig az iskolai dolgozat — éppen nagy önállóságot megkövetelő mivoltában — igen jó nevelő és tanító eszköz. Nem-igen fejleszti rajzi készségét, és többnyire egyáltalán nem foglalkozik testgyakorlással, holott az sem utolsó szempont az ifjúság nevelésének szempontjából. Nem vesz részt az iskolai kirándulásokon, pedig ezeket sem puszta szórakoztatásból rendezik. Nem hallgatja az önképzőköri előadásokat, nem tevékenykedik az ifjúsági egyesületekben, és így tovább: ezer okot

lehetne felsorolni, melyek mind a magántanulás ellen szólnak.

De ezek helyett említsük csak a legfontosabbat. Az emberi élet társas viszonyok között folyik le, és bármennyire szeretnénk is olykor Robinson módjára elvonulni egy puszta szigetre az élet viharai elől, ez csak nagyon keveseknek sikerül, és kérdés, boldogítana-e, ha sikerülne. Nekünk hozzá kell idomulni a társadalomhoz; amelyben élünk, mert keserves csalódás lesz a részünk, ha azt várjuk, hogy a társadalom alakuljon hozzánk. Meg kell szoknunk, hogy az erősebb győzedelmeskedik a gyöngébb felett, és a gyöngének ravaszsgal kell védekeznie, hogy el ne pusztuljon. Készülnünk kell arra, hogy bármikor harcba bocsátkozzunk létünkért; meg kell tanulni, hogy csak nagyon kevés emberben lehet igazán megbízni, és hogy az adott szó szentsége sem mindig színarany, legalább is nem mindenkinél. Bármennyire szomorú is, a jótettért nem mindig várhatunk jót és hiába vetünk szorgalmasan, esetleg más arat helyettünk. Mindezekre föl kell vértetni a gyermeket, mielőtt kilépne az életbe. És sehol sem kaphat olyan erős vértetet az élet ártalmai ellen, mint éppen az iskolában. Panaszolni szokták, hogy az iskola nem nevel az életre. Ez nem igaz. Legföljebb nem *tanít* az életre, mert nem minden tantárgynak vesszük később hasznát. De nevelése határozottan az életre szól, és ennek az életre való nevelésnek mozzanatairól kell most néhány szót szólanunk.

Otthon, a családban sokkal kevesebb az életre való nevelés lehetősége, mint az iskolában vagy nevelőintézetben. A szülők igyekeznek minél jobban megkönnyíteni gyermekeik életét, és nem egy szülő minden áldozatot meghoz, csak azért, hogy gyermeke észre ne vegye: megváltoztak az idők, és már nem lehet annyira nyújtózkodni, mint azelőtt, mert jókora darabot lekanyarítottak a takaróból is. Helyesen van ez így, hiszen a zsenge gyermeki léleknek túlságosan nehéz teher volna a mindennapi élet ezernyi bajának ismerete. De mint ahogy a kis macska is játék közben tanulja meg az élelemszerzés fogásait, akként kell elsajátítania a gyermeknek is játék közben az élettel való küzdelmet. Az iskolába járó gyermek a saját viszonyainak és lelki alkatának legjobban

megfelelő társadalomban él: az iskola, közelebről az osztály társadalmában. Ez a társadalom jobb az ő számára, mint a felnőttek környezete, mivel itt magához hasonlók között telik el ideje, és nem kell a felnőttek világához alkalmazkodnia. A felnőttek csak ritkán értik meg a gyermekeket, mivel őket csak gyermeki ésszel lehet megérteni, és az a felnőtt, aki nem száll alá a gyermeki lélek színvonalára, soha sem fog tudni helyesen nevelni. Így az a gyermek, aki otthon nem részesül szakszerű nevelésben, és amellettnélkülözni kénytelen az iskola gyermek-közösségét, félénk, koraérett és zárkózott lesz, egyszersmind pedig túlságosan önállótlan és bátoratlan. Az iskolába járó gyermek lelkét többé-kevésbé megedzik azok a bántalmak és igazságtalanságok, amelyeket minden közösségben élő egyén kénytelen elszenvedni. Mindnyájan emberek vagyunk, a tanító és tanár is ember, természetes tehát, hogy ő is tévedhet és hibázhat. Amikor néha az ítélet az ártatlant sújtja, nem történik más, mint a való élet eseményeinek példája; saját bőrünkön tapasztalhatjuk napról-napra, hogy nem mindig csak azt bünteti az élet, aki vétkes is valamiben. Ilyenkor a szülők is jobban teszik, ha nem futnak felháborodottan az iskolába, hanem felhívják a gyermek figyelmét arra, hogy az igazságtalanságok eltérése később még nagyobb önuralmat és fegyelmezettséget fog követelni. Jó ehhez hozzászokni néha; éppen úgy, mint ahhoz, hogy az életben ma is uralkodó szerepe van az ököljognak, és a tekintély ma is az erősebb fél kiváltsága. Így van ez az iskolában is: a tízpercek párviadalaiban megedződik a test és a lélek; az ököl megtanulja az ütést, a lélek pedig az ütések elviselését. Az iskolában látja először a gyermek, hogy nem vagyunk mindnyájan egyforma képességgel megáldva; hogy az egyiknek sokkal többet kell dolgoznia azért az eredményért, amelyért a másiknak csak a kezét kell kinyújtania. Az iskolában tanultuk meg, hogy a valódi értékek mellett szert kell tenni az ügyeskedésre, óvatosságra is, mert ezeknek igen nagy hasznát vesszük későbbi pályafutásunkon. Jobb, ha fiatal korában játszva tanulja meg ezeket a gyermek, mintha később az élet annyiszor emlegetett iskolájában kell drága tandíjat fizetnie. A kék foltoktól valóban megóvhatjuk a magántanulót, de az elszenvedett

ütések nyomán új, ellenállóbb bőr keletkezik a testen, lelken egyaránt.

Igen ám — mondhatnák némelyek — de így keserű ellentét keletkezik a tanári katedráról prédikált erkölcsi elvek és a valóság, a gyakorlat között. A gyermek az órák alatt azt hallja, hogy a világot a szeretetnek, jognak, Önfeláldozásnak kell irányítania — a tízpercekben pedig éppen az ellenkezőjéről kénytelen meggyőződni. Igen — ez az igazság. De jól is van ez így. Mert, bármennyire szükséges is a testi-lelki felvértezetség, mégis csak jobb nyugalomban élni és zavartalanul dolgozni. A gyermeki lélekben tehát mint kívánatos, elérésre érdemes cél, megmaradnak a tanároktól hallott nemesebb elvek, ezek után fog törekedni, s ezáltal esetleg hozzájárul egy tisztultabb erkölcsi felfogású világrend megalapozásához. De amellett meg fogja állni helyét az életben, és ez szintén nem utolsó dolog a világ forgatagában.

Azt szokták mondani, hogy az iskolában fertőzéseknek van kitéve a tanuló. Ez igaz. De a fertőzés semmivel sem kisebb a villamosokban, színházakbán, moziban, sőt a nyílt utcán sem, mint a gondos egészségügyi felügyelet alatt álló iskolában, óvodában. Sokszor tapasztalunk olyat, hogy egyik-másik szülő nem engedi iskolába gyermekét járványos időben, viszont lelkifurdalás nélkül viszi látogatóba az influenzás rokonhoz. Az iskolába járó gyermek edzettebb, rugalmasabb, ellenállóbb, mint a magántanuló, akit néha túlságosan elkényeztetnek odahaza.

A testi hibában szenvedő tanulónak is jobb, ha nyilvános iskolába jár. Így megszokja azt a szomorú helyzetet, amelybe hibáján kívül született vagy került, hozzáedzódik a többiek idegenkedéséhez, esetleg gúnyához, de megtanulja azt is, hogy ez az érzés előbb-utóbb feloldódik embertársaiban, és a nyomorekót is becsülni tudják emberi értéke szerint. A testi hibás gyermek kisebbségi érzésének kifejlődését esetleg meg lehet akadályozni az otthoni neveléssel, de ezzel kiteszük annak, hogy sokkal később, súlyosabb körülmények között és nagyobb szenvedések árán jöjjön rá a saját sorsának szomorú voltára. Természetes, hogy ha testi hibája olyan fokú, hogy az iskolába járást gátolja, vagy teljesen lehetetlenné teszi, akkor, mint szükséges rosszat, mégis csak meg kell próbálni a magántanulást.

Az iskola az élet iskolája. Az ottani gyermektársadalom élete a valódi élet kicsinyített mása, és ha az iskolai vagy a magántanulás között kell választanunk, habozás nélkül törjünk pálcát a magántanulás fölött.

Természetes, hogy az eszményi állapot az lenne, ha az iskolai és a családi nevelés helyesen kiegészítené egymást, amint hogy az rendes körülmények között így is történik. A szülőknek nem szabad ellenséget látni az iskolában, az iskolának pedig törekednie kell arra, hogy helyes oktatással és útbaigazítással hasznos segítséget nyújtson a szülőknek a nevelés nagy és nehéz munkásságában. Egymással szoros együttműködésben kell haladnia a szülőknek és az iskolának, mivel minden nézeteltérésnek csak valamennyiünk életcélja: a gyermek vállalhatja kárát.

IX. fejezet

A GYERMEK HÉTKÖZNAPJA

A felnőtt ember életét a munka és a szórakozás irányítja. Sajnos, kevés az olyan ember, akinek sikerülne olyan munkakört találni, amellyel pénzt kereshet, és amely még szórakozás is számára. Igen szerencsések az ilyen emberek, de az átlagember csak azért végzi kenyérkereső munkáját, hogy magát és családját eltarthassa, míg a neki kedves foglalatосkodást csak szórakozásképpen űzi. Ebből a szempontból a gyermeknek sokkal nehezebb a sorsa, mint a felnőtt embereknek. A felnőtt ugyanis, ha már elvégezte napi munkáját, hátralévő idejét a rendelkezésre álló keretek között úgy rendezi be, ahogy az neki legjobban esik. A gyermek viszont még akkor is kénytelen másokhoz alkalmazkodni, amikor szabad idejét tölti el. Nekünk kell az ő kis életét berendeznünk, igyekezzünk ezt úgy cselekedni, hogy számára minél kellemesebb és egyben minél hasznosabb legyen.

A szülők legnagyobb része abban hibázik, hogy mindennapi életét nem alkalmazza a gyermek jelenlétéhez. Talán kissé furcsán hangzik ez, hiszen első pillantásra úgy tűnik, hogy fordítva kellene lennie: a gyermeket kellene hozzászoktatni ahhoz, hogy mint gyengébb, fiatalabb, alacsonyabb értelmiségű és a felnőttektől függő fél, Ő alkalmazkodjék szüleihez. Ez a felfogás részben helyes is, mivel a gyermeket korán hozzá kell szoktatni ahhoz, hogy lehetőleg minél kevésbé legyen terhére szüleinek. Ez azonban inkább idomítás dolga, mint a nevelése, és csak arra való, hogy a gyermekből ne váljék zsarnok, aM szüleinek minden idejét igénybe veszi, és azok magánéletét lehetetlenné teszi. Valójában azonban a szülőknek kell ismét gyermekekké válniuk, hogy nevelni tudjanak; nekik kell leereszkedni a gyermek lelki világába, hogy nevelési fáradozásuk eredményes lehessen.

A gyermek születésekor belekerül egy számára teljeen új, ismeretlen és idegen világba. Az egész nevelés tulajdonképpen semmi más, mint a kis idegen beleillesztése ebbe a szokatlan világrendbe. Ha a gyermek már érti és ismeri a társadalmi rendet, abba beleilleszkedett, és megtalálta benne a maga helyét és feladatait, akkor nevelésre nincs többé szükség.

A nevelés tekintélyen és szereteten alapul. Ennek a két tényezőnek összhangja dönti el, hogy helyes vagy helytelen a szülők nevelési ténykedése. Mindkét szülőnek egyöntetűen kell nevelni: úgyhogy a gyermek érezze a feléje sugárzó szeretetet, azt hasonlóval viszonzza, de amellet a bennük rejlő tiszteletreméltó tulajdonságok miatt tisztelje is szüleit.

A gyermek hétköznapja az ébredéssel kezdődik. A felkelés időpontját úgy kell megállapítanunk, hogy kapkodás nélkül, nyugodtan öltözködhessenek, kényelmesen, asztalnál ülve fogyaszthassa el reggelijét, és megfelelő időben indulhasson el az iskolába. Ehhez természetesen az szükséges, hogy idejében felkeltsék. Nem szabad roszszul értelmezett gyöngédségből az utolsó pillanatig aludni engedni; inkább korábban fektessük ágyba, hogy ne legyen álmos reggel.

Nagyon rossz hatással van a gyermekre, ha azt látja, hogy szülei továbbra is ágyban maradnak, őt csak a háztartási alkalmazott szolgálja ki, vagy — mert ez is előfordul — saját magának kell reggelijét elkészítenie. Ilyesmi csak akkor engedhető meg, ha a szülők komoly ok miatt, esetleg hivatásuknál fogva, csak későn térhetnek nyugovóra. Ezt azonban nyugodtan és értelmesen meg kell magyarázni. Ha az apa például csak 9 Órára megy hivatalba, akkor sem történik nagy baj, ha a gyermekkel egyszerre kel föl, az egész család együtt reggelizik, és a gyermek abban a tudatban hagyja el a szülői házat, hogy nemcsak őrá ró kellemetlen kötelességet a korai felkelés.

Ha a gyermek 8 órára megy iskolába, és fél 7-kor kel föl, akkor, megfelelő időben való elalvást feltételezve, bőségesen kialhatja magát. Éppen ezért hozzá kell szoktatni ahhoz, hogy ez az időpont nem hajnali óra, hanem a nap, az élet, a munka kezdete. Újabban kísérletek folynak a tanítás későbbi megkezdésével kapcsolatban; ezek

a kísérletek csaknem annyi idősek, amióta egyáltalában létezik iskolapolitika. Ezerszer megpróbált és ezerszer elejtett dolog ez; most sem fog egyéb sorsra jutni. Ha egy órával később kezdik és végzik a tanítást, megrövidül a délután, az értékes szabadidőből raboljuk el a reggel ajándékozott hatvan percet. Ha pedig a tanítási órákat kurtítjuk meg, a tanárnak nincs elegendő ideje a lelkiismeretes munkára. Csak a városi embernek, illetve gyermeknek olyan rettenetes a reggel 8 órai iskolakezdés; tanyai iskolába sokszor 5 órakor indulnak el gyalog a kisgyerekek, mégsem lesz semmi bajuk, noha természetesen ez sem kívánatos állapot. A megfelelő szoktatás igen sok nehézséget le tud győzni.

Mindezek alapján szünetidőben sem tanácsos lustálkodni hagyni a gyermeket, mivel a késői felkelés nemcsak az otthon megszokott rendjét borítja fel, hanem még kellemetlenné is teszi az iskolába járást azzal, hogy az a korai felkeléssel van összekötve, nem is beszélve arról, mennyi sexuális kísértést rejt magában az ágyban heverészás.

Természetes, hogy vasárnap, amikor az egész család lustálkodik egy kicsit, a gyermek is ágyban maradhat addig, ameddig szülei.

Itt kell megemlítenünk egy meglehetősen kényes kérdést: a vasárnapi istentisztelet kérdését. Először is, minden félreértés elkerülése végett, jegyezzük meg, hogy a nevelés egyik legfontosabb céljának tartjuk a vallási érzés kimélyítését: annak az őszinte istenhitnek a kialakítását, amely már nem hit, hanem biztos tudás, és megnyugvás a miénket messze felülmúló végtelen bölcsesség akaratóban. Ennek a nevelésnek egyik eszköze a hitfelekezet szerinti vallási előírások lehető pontos megtartása. Éppen ezért helyes, ha az iskola, a szülők esetleges hanyagságát pótolva, közös istentiszteleteket rendez tanulói számára. De nem tartjuk helyesnek azt, hogy ezeken az istentiszteleteken, családjától elszakítva, minden tanuló köteles legyen résztvenni. Aki csak egyszer figyelt meg ilyen közös istentiszteletet, annak alkalma lehetett látni, hogy bizony a tanulók egy része csak kényszerből és csak testben van ott a templomban, míg a lelke valahol másutt csatangol. Kényszerrel, névsorolvasással, igazolatlan órákkal még senkiből sem lett vallásos ember.

Valami más módot kellene találni erre a kérdésre; úgy megoldani a dolgot, hogy a tanuló családjával együtt vehessen részt a szent cselekményekben, mégpedig önként, saját lelkiismeretének parancsára. Amelyik tanulónál ez a lelkiismereti parancs még nem elég erős, ott megfelelő lelki neveléssel kellene eredményt elérni.

De térjünk vissza a gyermek hétköznapijára. Iskolai feladatot, tanulást sohase halasszunk reggelre. Ez csak kapkodást és tökéletlen munkát jelent. Nem igaz, hogy reggel frissebb az agy. Tanítók, tanárok jól tudják, hogy a napi tanítás első órája nem- olyan eredményes, mint a második vagy a harmadik.

A reggelit, mint általában minden étkezést, lehetőleg együttesen fogyassza el a család, Ezzel elérjük azt, hogy a gyermek nyugodtan eszik, nem féllábon ugrálva önti le kávéját, derűt és nyugalmat vesz magába, és így indul neki napi munkájának. Természetes, hogy ez csak akkor lesz lehetséges, ha a háziasszony is idejében elkészíti a reggelit. Igen nagy véték, ha a gyermek azért kénytelen rohanva érni az iskolába vagy elkésni onnét, mert későn kapott reggelit.

Nagyon korán rá lehet szoktatni a gyermeket arra, hogy cipőjét, ruháját maga takarítsa. Ez nemcsak könnyebbséget jelent az édesanyának, hanem a munka megbecsülésére is nevel.

Nagyon korán hozzászoktathatjuk ahhoz is, hogy kísérő nélkül, egyedül menjen az iskolába. Az iskolába kerülő gyermek már az első napok után egyedül járhat, természetesen csak akkor, ha az utcai közlekedés szabályaira gondosan és alaposan kioktattuk, és meggyőződünk róla, hogy ezeket valóban ismeri is. Ha azonban az iskola messze van, vagy túlságosan forgalmas közlekedési pontokon át lehet csak megközelíteni, akkor, legalább is az elemi iskola első két osztályában, nem árt a kísérő.

Az iskolai tanítás ideje alatt az iskola gondoskodik a gyerekekről. Jó, ha gyakran, legalább is havonta érdeklődünk tanulmányi előmenetele és magaviselete felől, még akkor is, ha nem kapunk erre külön felszólítást.

Az iskolából való hazatérés után rendszerint ebéd következik. Itt megint csak érvényesek az előbb mondottak: sokkal kevesebb bajunk lesz a gyermek táplálkozásával,

ha a napi étkezéseket az egész család kissé ünnepélyes, de mindenesetre derült és nyugodt hangulatú együtt-létévé tesszük. A nyugati nagy nemzeteknél általánosan elterjedt szokás az, hogy a családtagok ünnepi öltözetben ülnek az asztalhoz. És ez nem is olyan fölösleges dolog, amilyennek látszik. Az ember nemcsak testből áll, hanem lélekből is, és a lélek uralkodik a testen. A nyugodt, derűs hangulatban elköltött ebéd jobban táplálja a testet, mint a futtában, csak az éhség csillapítása végett elfogyasztott eledel. A gyermeknek különösen nagy szüksége van arra, hogy a lehetőség szerint csinosan, de természetesen fölösleges fényűzéstől mentesen tálaljuk ételét. Ettől derűs és nyugodt hangulatra tesz szert, és jobban is ízlik neki az étel, bármilyen egyszerű legyen is az.

Van egy közmondásunk, amely azt mondja, hogy halottakról vagy jót vagy semmit. Ugyanezt lehetne mondani ebben a formában is: „Étkezésnél vagy jót vagy semmit”. Nagyon sok gyomorbajt idéztek már elő az étkezés közben történő veszekedések, amelyek a gyomor idegeit fölösleges módon izgatják, és ezáltal megnehezítik az emésztést. Ha tehát a gyermek hazajön az iskolából, ne az legyen az első kérdésünk: „Kaptál-e négyest, hoztál-e intőt haza?” Az esetleges kedvezőtlen válaez seülőnek is, gyermeknek is elrontja az ebédjét.

Ha a gyermek válogatós, piszkál az ételben, semmi sem ízlik, keveset eszik, gyöngye, beteges, vérszegény íesz, először vizsgáltsuk meg orvossal. De ha szervi baja nincs, csak magunkat hibáztassuk. Mert a gyermeknek nem szabad azt tapasztalnia, hogy túlságosan törődnek az étkezésével, hogy mindennap kétszer-háromszor mérik, és hogy szinte sírva könyörögnek neki: „Pubika, egyél még egy kanállal anyuka kedvéért, egy kanállal apuka kedvéért, na még ezt a nagymama kedvéért, ezt meg a Mici cica kedvéért!”. Mihelyt a gyermek azt látja, hogy ezzel vagy azzal a ténykedésével hatni tud szüleire, abból rögtön fegyvert kovácsol, és minden igazi vagy vélt sérelemért ezzel áll bosszút. A gyermek, aki azt tapasztalja, hogy szüleit kétségbe tudja ejteni azzal, ha vonakodik az evéstől, zsarnokká válik, aki gyomra segítségével uralkodik szülein. Ha a gyermek egészséges, akkor fog is enni. Itt is, mint a nevelés minden egyéb területén, rendkívül fontos a rendszeresség. Ha a gyermek nem eszi meg az

ebédet, nem kell nagy esetet csinálni belőle. De ha félóra múlva éhes és enni kér, ne álljunk neki rántottát csinálni számára, hanem szoktassuk arra, hogy az étkezési időn kívül semmit sem szabad ennie. Ez a szoktatás persze csak akkor fog megfelelő eredménnyel járni, ha mi magunk járunk elő jó példával. Természetesen cukorral vagy csokoládéval se tömjük meg ebéd előtt, az ilyen csemege ebéd után való. Ha ebédnél meghagy valamit, ne adjuk újra oda uzsonnára és vacsorára is. Fontoljuk meg, hogy a természet igen sokszor megmutatja, mi hasznos és mi káros a szervezet egészségére, és ne kényszerítsünk senkit olyan ételek elfogyasztására, amelyeket utál. Attól még senki sem lett beteg, amit nem evett meg, annál többször az olyasmitól, amit undorral fogyasztott el. Kissé tekintettel kell lennünk a gyermek ízlésére is, anélkül persze, hogy rabszolga módjára alkalmazkodnánk az ő szeszélyeihez. Vannak háziasszonyok, akik gyakran főznek olyan ételeket, amelyeket a család minden tagja utál, még ők maguk is, csak azért, mert „Ezt is kell egyszer csinálni!”. Ez nevetséges álláspont, leggyakrabban semmi egyéb, mint a háziasszony bosszúja valami sérelem miatt. A főzés meglehetősen tág lehetőségeket nyújtó művészet, és a háziasszonynak bőséges alkalmja van arra, hogy egyéni leleményét érvényesítse. Ne féljünk az újításoktól ezen a téren se!

Ügyeljünk, hogy a terítés ízléses, csinos legyen. A viaszos vászon igen ügyes és hasznos dolog, de az étvágyat nem túlságosan serkenti. Egy-egy szál olcsó virág, csinos asztalnemű, többet fog használni, mint a korbács és a fenyegetés.

Az étkezésnél is igyekezzünk minél előbb önállóságra szoktatni a gyermeket. Tanítsuk meg korán az evőeszközök használatára; ültessük minél előbb a magunk asztalához. Önbizalmát ne nyomjuk el azáltal, hogy kiosztjuk adagját: engedjük, hogy ő vegyen magának. Hamarosan meg fogja tanulni, mennyit és hogyan kell kivenni. Ne adjunk neki a magunk tányérjáról, poharából, evőeszközével. A legtöbb gyermek nem szívesen eszik-iszik »zülei után. Ez egészségtelen is, csúnya is. Ne adjuk oda neki legjobb falatunkat. Ne szidjuk, hogy csúnyán eszik; sőséliden és derűsen mutassuk meg neki, hogyan kell, de

ne felejtjük el, hogy az étkezés az evés ideje és nem a tanulása.

Az egészen kis gyermeket is az asztalhoz ültethetjük, akkor is, ha még más koszton él, mint szülei. Jó, ha ugyanakkor kap enni, amikor a nagyok ebédelnek. Ilyenkor ne székre rakott párnákra ültessük, mert azokról lecsúszik, és nem ül kényelmesen. Testalkatának megfelelő magas széket szerezzünk be számára. Ne szoktassuk ellenben arra, hogy étkezés közben végezze el szükségleteit. Ez csúnya, ízléstelen, és előbb-utóbb oda vezet, hogy csak akkor fog székelni, ha közben enni kap valamit.

Ha a gyermek nagyobb mennyiségű csemegét kap ajándékba, ne hagyjuk az egészet felfalni, hanem az ajándékozáskor engedjünk többet enni, a maradékot pedig osszuk be étkezés utánra. De akkor aztán szigorúan csak ő, és még egyszer: csakis ő kapjon belőle, nehogy az legyen az érzése, hogy megfosztották tulajdonától. Ha akar, úgymint ad belőle önként testvéreinek vagy másoknak.

Az étkezés előtti és utáni rövid ima nagyon szép és kívánatos szokás. De, mint mondtuk, elég, ha csak Istennek köszöni meg a gyermek az eledelt, és ne követeljük tőle, hogy a szülőknek is kézcsókkal köszönje meg, hogy enni kapott. A gyermek érzi, hogy szülei kötelesek az ő ellátásáról gondoskodni, így köszönete nem lesz őszinte, és csak fölösleges megaláztatást jelent. Vendégségben azonban természetes ez a megköszönés (ha a felnőttek is megteszik), mivel a vendéglátó gazda csak szíveségből látja el vendégeit.

(„A gyermek hétköznapija” címmel a budapesti Rádióban is tartottam előadást. Ennek a fejezetnek anyaga nagyrészt már készen volt akkor, így a most leírt bekezdés is belekerült az előadásba. Utána több szemrehányó, sőt felháborodott levél érkezett a Stúdióba, hogy most már mindennek vége, hiszen a rádió is hálátlanságra tanítja a gyerekeket. Szomorú jelenség: a nem egészen tiszta lelkiismeretű ember ott is büntettet vél felfedezni, ahol annak nyoma sem található. A Rádió vezetősége szerencsére, igen bölcsen, nem vette figyelembe az együgyű felszólalásokat, és mint azelőtt, azóta is számos előadásomat tűzte műsorra.)

Ebéd után rövid szabad idő következék. A gyermek amúgy is fáradt a délelőtti iskolai munkától, kár azonnal

tanulásra fogni. De ne szoktassuk hozzá az ebéd utáni alváshoz se, mert ennek csak az lesz a következménye, hogy álomittasan ébred, nem lesz kedve a tanuláshoz, és este nem akar idejében lefeküdni.

Ebéd után egy órával kezdődjék a tanulás. A kisebb gyermeket, ritka kivételektől eltekintve, egészen tizen-négy-tizenöt éves koráig alaposan ellenőrizni kell a tanulásban. Nagyon jó, ha két-három osztálytárs kellő felügyelet mellett együtt dolgozik délután. Egyik ebben ügyesebb, másik abban, egyik erre emlékszik jobban, másik arra, és így sokkal jobban megy a lecke. Ilyenformán kevesebb a lehetősége annak is, hogy a tanuló eltagadja a leckét, csak azért, hogy kedvtelése után mehessen. Nagyon kell azonban vigyázni arra, hogy ezek a közös tanulások közös csevegéssé vagy közös játékká ne fajuljanak. A gondos felügyelet ezért helyénvaló, bár nem ajánlatos az sem, hogy örökké a nyakán ülünk a gyerekeknek. Ha valamilyen úton-módon megtudjuk, hogy a gyermek eltagadta iskolai feladatát, büntessük meg igen szigorúan már az első alkalommal, mivel a kötelesség elmulasztása igen nagy véték. Általában: ha vétkes a gyermek, korholjuk vagy büntessük azonnal, és ne fenyegetjük azzal, hogy mit fog kapni, ha legközelebb ismét ugyanezt követi el. Ezt úgyis elfelejti, és csak örül annak, hogy most megszabadult a büntetéstől.

A lecke-eltagadás egyik igen jól bevált ellenszere az intézeti módszer: az, hogy a tanuló a délután bizonyos időszakát mindenképpen iskolai munkájára fordítja, még akkor is, ha történetesen nincs újonnan feladott leckéje. Ilyenkor a régieket ismételteti. Ez a módszer is csak kellő ellenőrzés mellett vezethet eredményre.

A tanulók általában az írásbeli feladatokat szokták előbb elvégezni. Ez nem helyes, mivel a feladatok majdnem mindig az aznap elvégzett szóbeli anyaggal függenek össze, és így, ha a szükséges szöveget megtanulják, az írásbeli könnyebben is fog menni, és hasznosabb tanulságokat is eredményez.

Ha a szülők ismerik az iskolai tanítási anyagot, nagyon jól teszik, ha segítenek gyermekeiknek a tanulásban. A segítség azonban ne nádpálca és pofon legyen, hanem jóindulatú útbaigazítás. De ha nem biztosak a szülők a dolgukban, inkább hagyják magukra a gyerme-

ket, mert egy-egy baklövés könnyen árthat a szülői tekin-
télynek. Különösen arról ne feledkezzünk meg, hogy a
világ nagyot fordult azóta, amióta mi jártunk iskolába:
más lett a tanítási anyag, és gyökeresen megváltoztak a
módszerek is. A korszerű iskola a munka oroszlánrészét
délelőtt végzi el, és a lehető legkevesebbet hagyja ott-
honra.

Nagyon sok kellemetlenség származik abból, ha a
szülők nincsenek tájékozva az iskola munkájáról. Érde-
kes példa erre a zsinórirás esete. Ezt a korszerű és fel-
becsülhetetlen eredményekkel járó írástanítási módszert
nem régen vezették be nálunk, és bizony még ma is akad
szülő, aki áthúzogatja gyermekének kifogástalan írás-
munkáját azért, mert az szerinte csúnya. Pedig, ha az
illető szülő kissé tájékozódna az iskolában, megtud-
hatná, hogy a zsinórirás egyáltalában nem csúnya, leg-
följebb nem egyezik meg a régi idők szépírási eszményei-
vel, ezzel szemben szinte hihetetlen haladást eredményez
az írni-olvasni tanuló gyermeknél.

Nem árt, ha a szülők néha-néha elbeszélgetnek az
iskolába járó gyermek egy-egy osztálytársával is. Ilyen-
kor derülnek ki az apró bűnök, főleg pedig az eltagadott
leckék. Számítsunk azonban arra is, hogy ezek az osz-
tálytársak palástolói lehetnek az iskolai baleseteknek,
vagy éppen ellenkezőleg: gyermekes nagyzólással meg-
nagyítják azokat.

Vigyázzunk nagyon a házitanító alkalmazásánál.
Csak legvégső esetben folyamodjunk ehhez a segítséghez,
és csak olyan lelkiismeretes szakembert alkalmazzunk,
akiről föltehető az az önzetlen törekvés, hogy önmagát
minél hamarabb igyekszik fölőlegessé tenni.

A tanulás a gyermeknek minél több érzékszervét
foglalkoztassa. Leghelyesebb az irogatással kapcsolatos
hangos tanulás, mivel ennél a látás, hallás, a beszélő-
szervek mozgása és az írómozdulatok együttesen segí-
tik elő a tanultak beidegződését.

Tanulás után a játék következik. Ezen a téren en-
gedjük a lehető legnagyobb szabadságot a gyermeknek,
csupán két szempontot tartva szem előtt. Az első az,
hogy a játék a gyermek testi és lelki egészségében kárt
ne okozzon, a másik pedig, hogy lehetőleg télen-nyáron a
szabadban történjék.

Vannak gyermekek, akik szívesebben olvasnak, mint játszanak. Ebből a fajtából ugyan nagyon kevés van manapság, de még ezt a keveset is rá kell szorítani arra, hogy a napnak bizonyos szakát még a legrosszabb időben is a szabadban töltsse. Jó időben természetesen még a leckét is elvezethetik a szabadban.

Ami az uzsonnát illeti, itt se engedjük azt, hogy a gyermek játék közben, futtában kapja be étkezését. Jó, ha az egyes étkezések a nap határpontjait jelentik, és az étkezés előtti foglalkozást utána mással cseréli fel a gyermek. Így reggeli előtt öltözködik, ebédig iskolában van, uzsonnáig feladatait készíti el, vacsoráig szórakozik, utána pedig összeszedi másnapi fölszerelését, olvas vagy szüleivel beszélget, rádiót hallgat, esetleg kitisztítja ruháját és cipőjét, imádkozik és lefekszik.

A napi imádságok rövidek és szívből jövők legyenek. Kész imaszöveget csak az egészen kis gyermek imádkozzék; az értelmes középiskolás diák már a maga szavaival is tud imádkozni. Szép és igen erős nevelő hatású szokás az, ha a reggeli, déli és esti imát közösen végzi el a család; az esti imádság után beiktatva egy percnyi néma csöndet, amikor mindenki „napi mérleget” csinál: végiggondolja napját, és megvizsgálja: mit tett helyesen és mit helytelenül.

Éjszakára ne takarjuk be túlmelegen a gyermeket, és hálószobája lehetőleg ne legyen 16—18 foknál melegebb.

Az eddig elmondottak mind olyan gyermekekre vonatkoztak, akiknek szülei ráérnek arra, hogy gyermekük napi-rendjét maguk vezessék, irányítsák. Manapság azonban nagyon sokan vannak olyanok is, akiknél ez lehetetlen, mivel az apa is, az anya is kenyeret keres, és így a gyermek vagy teljesen magára marad, vagy háztartási alkalmazott „neveli”, a legjobb esetben nevelőnő kezébe kerül. Ezekben az esetekben bizony nagyon sok kellemetlenség és baj származik az elhibázott nevelésből. Nagyon ritka eset az, ha az ilyen gyermek egyenes úton halad célja felé; sokkal gyakoribb, hogy már gyermekkorában megsínyli ezeket a hiányosságokat, felnőtt korában pedig fájdalommal és szemrehányással gondol vissza szüleire, akik nem segítettek hozzá megfelelő erkölcsi alap megszerzéséhez. A leg-ritkább esetben helyettesítheti a nevelőnő a szülőt; egyrészt azért, mert többnyire hiányzik a megfelelő pedagógiai

felkészültsége, másrészt pedig azért, mert a gyermek nagyon is tisztában van a nevelőnő alárendelt helyzetével, nem tiszteli őt kellőképpen, és így nem engedelmeskedik neki. Amellett a nevelőnő fizetett személy, aki többnyire azon van, hogy gazdái minél jobb véleménnyel legyenek felőle. Így a szülők előtt titokban marad sok minden, aminek nem szabadna titokban maradnia.

Ezzel szemben igaz az is, hogy nagyon sok derék nevelő és nevelőnő működik, akik nem egy gyermeket neveltek derék és kifogástalan emberré. Az anya- vagy apahelyettest tehát igen nagy körültekintéssel válogassuk meg, mivel gyermekeink jövő sorsa függhet tőlük. Fizessük meg őket érdemük szerint, és mindig nekik adjunk igazat — legalább is a gyermek előtt. Mert nem kívánhatjuk, hogy ők tekintélyt teremtsenek maguknak, ha ezt mi tesszük lehetetlenné azzal, hogy a gyermek előtt szidjuk össze azt a személyt, akinek ő engedelmességgel tartozik. Ha mi kellő tisztelettel bánunk a fräuleinnal vagy a nevelő úrral, akkor joggal követelhetjük ugyanazt a gyermektől is.

Az iskolába még nem járó gyermekek napirendjére az itt elmondottakat értelemszerűen kell alkalmazni. Az ő napjuk csupa játék; mégpedig lehetőleg minél több gyermek társaságában. Későbbben kelnek, és korábban fekszenek, de azért nem kell okvetlenül Mátyás király lustáit csinálni belőlük. Nem lehet elégszer ismételni, hogy minél előbb óvodába kell adni a gyermeket, mert ez a számára megfelelő környezet, nem pedig a felnőttek társasága. De ne adjuk idegen nyelvű óvodába: a pici gyermeknek éppen elég gondja van az anyanyelvével. Ügyis elfelejti később azt az idegen nyelvet, amelyet 3—5 éves korában tanult. Bőségesen van még ideje a nyelvtanulásra! Az óvoda célja a játékos foglalkoztatás, a közösségi szellemben nevelés, nem pedig az, hogy akár nyelvekre, akár bánygyű versikékre tanítsák a picikéket. Ellenben igen kitűnő óvodai nevelő eszköz a zene és a tánc; ezt nem lehet elég korán kezdeni.

Lássunk most valamit a szülők és a gyermekek állandó nagy problémájáról: az iskolai tanulásról.

X. fejezet

JÓ TANULÓ, ROSSZ TANULÓ

Minden foglalkozási ágban vannak olyanok, akik az illető mesterséget szívesen művelik, s ismét mások, akik csak ímmel-ámmal teljesítik kötelességüket. Így van ez az iskolában is: a tanulók egy része kiváló sikerrel végzi munkáját, mások meg éppen hogy csak átcúsznak a vizsgán, őszinte rémületére szüleiknek, akik szentül meg vannak győződve arról, hogy gyermekükből sosem lesz teljes értékű ember. Helyénvaló lesz tehát néhány szót beszélni erről a kérdésről is. A jó tanulót nem kell sokat emlegetni, hiszen az ő szénája rendben van, mindenki szereti, dicséri, és követendő példaképpen állítják oda tanuló társai elé. Annál több baj van azonban a rossz tanulóval, és most leginkább róla lesz szó. Annak, hogy egyik-másik tanuló nem tesz eleget iskolai kötelességeinek, két oka lehet. Vagy nem *tud* tanulni, vagy nem *akar*. Ez a két szempont élesen elkülönül egymástól, és így nekürrfc is ezt a felosztást kell követni.

Azok a tanulók, akik valamilyen ok miatt képtelenek iskolai munkájuk elvégzésére, három csoportba oszthatók. Az első az úgynevezett buta gyermek: az a tanuló, akinek elmebeli képességei nem ütnek meg a szükséges mértéket. Valamikor, nem is olyan régen, viták folytak erről a kérdésről; a pszichológusok egy része azt állította, hogy buta gyermek egyáltalában nincs, és a fogyatékos eredmények egyedül a nevelés és a tanítás rovására írhatók. Helyesen nevelt és jól tanított gyermek mindig el fogja érni a megfelelő eredményt — mondották némelyek, különösen olyanok, akik sohasem vettek részt a gyakorlati tanításban, és nem is volt alkalmuk gyermeket nevelni. Ma már tudjuk, hogy ez nem igaz. Igenis vannak gyengébb tehetségű gyermekek, és az ilyenek nem valók

értelmiségi pályára. Az emberi szervezet minden részét velünk született adottságok határozzák meg, és teljesen észszerűtlen volna annak feltételezése, hogy éppen csak az agyvelő fejlett minden embernél egyforma tökéletesen. Vékonycsontú, gyenge szervezetű, tüdőbajra hajlamos gyermekünket legfőljebb megóvhatjuk gondos ápolással a betegségtől, de atlétát sohasem nevelhetünk belőle, mert ilyen irányú igyekezetünknek csak egyféle eredménye lehet: a túleröltetés, betegség és a szervezet elkerülhetetlen összeroppanása. Éppen így a szellemileg túleröltetett gyermek könnyen az ideggyógyintézetben végezheti pályafutását. Ezért minden szülőnek számot kell vetnie gyermeke képességeivel, mielőtt pályát választ számára. És mint ahogy véteknek tartanók a tizennégy éves korában huszonkét kilós fiúcskát kovácsinasnak adni, éppen olyan vétek, ha gyengébb szellemi képességekkel megáldott gyermekünket mindenáron értelmiségi pályára akarjuk kényszeríteni, mivel annak csakis a gyermek fogja később kárát vallani. A szülők általában — érthető és tiszteletreméltó elfogultságból — ritkán hajlandók gyermekeik gyöngé tanulmányi előmenetelét a csekélyebb értelmi képességekkel magyarázni, és ennek következménye a», hogy napjainkban annyi az ideges, túleröltetett, munkával agyonterhelt tanuló. Az értelmiségi pályáknak ma már nincs meg az a csillogó, varázslatos színezete, mint valamikor. A szabad pályák viszont — hála az ügyes ée tervszerű felvilágosító munkának — kezdik elfoglalni a köztudatban az őket megillető kiváló helyet Mindenki másra született, és ez nagyon jól van így, hiszen igen furcsa helyzet állana elő, ha mindenki ugyanazzal akarna foglalkozni.

A tanulni nem tudó gyermekek másik csoportja az úgynevezett ideges gyermek. Különösen nagyvárosokban otthonos ez a fajta: az örökké izgó-mozgó, mindenné» hozzákapó és mindent félbehagyó, egyesületeket alapító, állandóan kivihetetlen tervekkel foglalkozó kisöreg. Az ilyen gyermek hozzáértő, nagytudású és gyakorlott nevelőre szorul, különben felnőtt korában is ilyen marad: jószándékú, de megbízhatatlan, hebehurgya, a valóságokkal soha számot nem vető ember, akinek sorsa csaknem mindig a nyomorúság. Igaz, hogy a lángelmék is ebből a csoportból szoktak kikerülni, de ha figyelembe vesszük,

hogy átlagban 2—3 millió ideges gyermekre esik egy-egy lángelme, akkor megérthetjük, hogy ezt az állapotot általában nem tartjuk kívánatosnak. Az ilyen gyermek állandóan az elhatározott javulás állapotában él. „Holnap-tól kezdve mindent kipótolok” — mondogatja magában, de ez a holnap sohasem következik be, mivel hiányzik hozzá az erő, a kitartás. Az ilyen gyermekből lesz a szenvedélyek rabjává szegődő felnőtt, a gerinctelen, minden képessége ellenére is értéktelen ember.

Az ideges gyermek nemigen hozza magával betegségét a világra, legfőljebb gyöngé idegrendszerrel születik. A már korábban említett rendszertelen nevelésen felül az is oka szokott lenni ennek a kellemetlen bajnak, hogy a gyermek túlságosan korán kerül bele a felnőttek társaságába; túlkorán érdeklődik zsenge gondolatvilágát a felnőtt-gondok és kérdések, agyában össze-vissza helyezkednek el a túlságosan nagy számban megrögződő képzetek, és végül is úgy jár, mint az a fényképész, aki több képet készített ugyanarra a filmre: külön-külön valamennyi kitűnően sikerült ugyan, de az egyiktől nem lehet kivenni a másikat. Ezért, gondosan ügyeljünk arra, hogy gyermekünk ne vegyen részt túlságosan korán a felnőttek társaságában; ne hallgasson végig politikai vagy vallási vitákat, és ne avassuk őt anyagi gondjainkba. Nagyon helyes volt nagyszüleinknek az a szokása, hogy a gyermeket tapintatosan kiküldték a szobából, ha komolyabb dolgokról akartak beszélgetni. Természetes, hogy ezt sem szabad túlzásba vinni, mert az is súlyosan megbosszulja magát, ha a gyermeket elzárjuk a valóságtól. Mindent a maga helyén és idején.

Az idegességnek azonban testi okai is vannak. A vézna, vérszegény, csenevész gyermek hajlamosabb az idegességre, mint erőteljesebb kortársai. A jó öreg csukamájójaj igen hatásos gyógyszer, noha íze nem túlságosan kellemes. Természetesen csakis orvosi rendeletre szabad adagolnunk, és akkor is úgy, hogy a gyermek önszántából vegye be a halszagú folyadékot. Ezt könnyen elérhetjük, ha részletesen, alaposan, de érthetően megmagyarázzuk az orvosság szükséges voltát és hatóanyagának jelentőségét. A gyermek úgyis úton-útfélen hall a vitaminokról, így nem lesz nehéz dolgunk vele. Fontos azután az is, hogy a gyógyszer bevétele (ez egyébként rosszízü orvossá-

gokra is vonatkozik) ne egészen az étkezés végén történjék, hanem az utolsó fogást, lehetőleg a csemeget (ha van) hagyjuk meg utána. Így kellemesebb szájjával búcsúzik el az asztaltól.

Az idegesség nagyon nehezen, fáradságos és gondos pszichológiai munkával gyógyítható. Részben megelőzhető a hatodik fejezetben ismertetett eljárással. Ha úgy találjuk, hogy gyermekünk ideges, forduljunk bizalommal az orvoshoz vagy pszichológushoz. Az ideges gyermek az esetek egy részében kinövi betegségét, de ebben nem bízhatunk teljesen.

A tanulni nem tudó gyermekek harmadik csoportja a koraérett gyermekekből tevődik össze. Nincsenek túlságosan sokan, mégis elég sok gond akad velük. Ezeknek az iskolai tanulmányi anyag nem elég magas színvonalú, s így érdeklődésüket nem köti le eléggé. Jó példája ennek az olyan gyermek, aki az elemi iskola első osztályát már kitudó írással kezdi meg, mivel szülőinek becsvágya annyira fokozódott, hogy három éves korában kezdték írni-olvasni tanítani. Ha túlkorán kezdjük jártani tanítani a gyermeket, elgörbül a lába — ha túlkorán kezdjük művelni agyát, helytelen irányba fog az fejlődni. A kisgyermeknek néhány év alatt úgyis olyan elképesztő mennyiségű ismeretanyagot kell főszednie, hogy ha még ezen felül tanítgatjuk is, csak a későbbi fejlődést lassítjuk vele. Így jár az a gyermek is, aki otthon megtanul németül vagy franciául, és az iskolában már nem figyel, mivel azt hiszi, hogy a nyelvtani szabályokra és olvasmányokra neki már nincs szüksége. Néha a szülők is felháborodottan követelnek magyarázatot: hogy lehet az, hogy gyermekük folyékonyan beszél valamelyik nyelven, és mégis megbukott ebből a tantárgyból. Tudjuk, hogy az iskolai nyelvtanítás célja csak harmadsorban a folyékony beszéd, és így a koraérett tanuló kellemetlen tapasztalatokat szerez az iskolai munka szükségességéről. Ebben a tekintetben nagy hibát követnek el a szülők, ha gyermekük továbbképzését nem alkalmazzák az iskolai munka üteméhez. Az iskola a gyermek életének rendkívül fontos tényezője, és azt sohasem szabad figyelmen kívül hagyni.

Vannak természetesen olyan tanulók is, akiknek nem a tudásuk túlságosan érett, hanem az értelmük és az érdeklődésük. Ezeket nem köti le az iskola rendszeres is-

meretközlése, amely szükségképpen mindig a leggyöngébb tanulók felfogóképességéhez kénytelen alkalmazkodni, ezért az iskolában nem ütik meg a kellő mértéket. Ezekről halljuk azt a tanári fogadóórákon, hogy a tehetség megvan bennük, de a szorgalom hiányzik. Az ilyen tanuló nem egyszer reggeltől-estig a könyveket bújja, szenvedélyesen érdeklí valamely tudományág, és abban igyekszik alaposan kiképezni magát. Közben az iskolai munkát elhanyagolja, noha játszva tarthatna lépést a többiekkel. Ilyen esetben nem kell féltetni a gyermeket. Mihelyt a középiskola változatos és számára érdektelen tananyagával valahogyan végez, és a számára kedves szaktanulmányokban merülhet el, egyszerre kitünteti magát, és az egyetemen vagy főiskolán gyakran a legkiválóbbak közé emelkedik. Az ilyenekből nem lesznek ugyan tudósok, mert az aprólékos kutatáshoz nemigen van türelmük, de elsőrendű gyakorlati szakemberekké válhatnak, ha a körülmények is kedveznek képességeiknek.

Ami a tudósokat illeti, ők bizony többnyire a legjobb tanulókból kerülnek ki. Világhírű elméleti tudósaink között igen sok a királygyűrűs doktor, aki minden tanulmányát kitüntetéssel végezte.

Eddig azokról a tanulókról volt szó, akik valamilyen oknál fogva nem *tudták* iskolai munkájukat kielégítően elvégezni. Most azokról beszéljünk, akik el tudnák, ugyan végezni kötelességeiket, mert sem a képesség hiánya, sem beteges idegállapotuk, sem túlságos érettségük nem gátolja őket ebben, dolgukat azonban mégsem végzik el úgy, ahogyan kellene, szüleik és tanáraik legnagyobb bosszúságára.

Az első ilyen csoport a lusta tanulók csoportja. Gyakran és szívesen mondjuk a rossz tanulóra, hogy pusztán lustaságból nem végzi rendesen munkáját. Pedig vigyázni kell ezzel a kijelentéssel, mert valóban lusta tanuló, aki-nél a lustaságot veleszületett hajlammal magyarázhatjuk, rendkívül kevés van. Leginkább csak a másirányú érdeklődés vonja el az iskolai munkától a gyermeket, aki gyakran igen jelentős szellemi munkát végez, csak éppen nem azt, amit kellene. így lustának bélyegezték szülei Gauss Károly Frigyes, a világhírű német matematikust, amikor diákkorában éjszakákat töltött a legbonyolultabb algebrai feladatok megfejtésével, míg iskolai leckéi meg-

oldatlanul heverték. Lustának vélték Rodin Ágostont, a nagy francia szobrászművészt is, amikor már gyermekkorában szobrokat gyúrt, ahelyett, hogy leckéivel foglalatzkodott volna. A valóban lusta gyermek beteges jelenség. Különösképpen az jellemzi, hogy semmi iránt sem tanúsít érdeklődést. Legszívesebben az ágyban heverne egész nap, minden mozgás és minden munka nehezeére esik. Legtöbbszörre elhízik, noha nem szabad azt hinnünk, hogy minden kövér gyermek lusta is egyúttal, ő maga nem nagyon érzi a kötelességmulasztások káros következményeit; az intéseket, fenytéseket félvállról veszi, és a holnappal egyáltalában nem törődik. Esményi példái ennek a típusnak Mátyás király mesebelű lustái, akik még akkor sem mozdultak el fekvőhelyükről, amikor fejük felett meggyulladt a ház, mivel úgy vélték, hogy majd csak elviteti őket a király, ha szüksége van rájuk. Az ilyen lustaság a gyermek rendellenes belső elválasztásával függ össze, és gyógyítása az orvosokra tartozik. Idővel gyakran kinövi a gyermek ezt a fogyatékos állapotot, de helyes neveléssel, kíméléssel, megértő támogatással pótolni lehet a hiányzó igyekezetet. Ilyen esetben azonban ne kísérletezzünk erkölcsi prédikációkkal tartós eredményt elérni, mivel az úgysem fog sikerülni. A lusta gyermek, csak hogy a kellemetlen beszélgetéstől szabaduljon, mindent megígér, aztán minden ígéretet elfelejt. Csak állandó felügyelettel érhetünk el eredményt, főként akkor, ha a lusta gyermeket ahhoz szoktatjuk hozzá, hogy ha munkáját nem készíti el kifogástalanul, akkor azt kétszer, háromszor kell elvégeznie. Igaz: fontos nevelési elv, hogy tanulmányi munkával sohasem szabad büntetnünk. A büntetési feladatok az egészséges gyermeknél a céllal éppen ellenkező eredményhez vezetnek, mivel a tanuló megutálja azt a tanulmányi anyagot, amelyet büntetés formájában, robotképpen kell elvégeznie. Célunk mindig az, hogy a gyermek szívesen tanuljon. Ha pedig büntetésképpen kell tanulnia, vagy leckét írnia, nem fogja azt szívesen végezni. De csaknem minden szabály alól van kivétel, és a természeténél fogva lusta tanuló éppen ezekhez a kivételekhez tartozik. Nála sohasem érhetjük el azt, hogy munkáját szívesen végezze, és kötelességét csak akkor fogja teljesíteni, ha megszokja azt, hogy a becsületesebb munka jelenti a legkevesebb fáradságot. Ezt

pedig csak állandó ellenőrzéssel tudjuk megvalósítani. A buta gyereken kívül a lusta gyermeknél érhetjük el a legjobb eredményt házitanító alkalmazásával, természetesen csak akkor, ha a házitanító szakképzett és lelkiismeretes nevelő is egyúttal. Mint minden téren, itt is óvakodnunk kell a kontároktól, akik esetleg olcsó pénzért vállalják a munkát, de eredményt nem tudnak elérni.

A tanulni nem akaró gyerekek másik, meglehetősen népes csoportja az elkényeztetett gyermek. Sokan vannak ezek, és tőlük irtózik legjobban a tanító és nevelő. Mert míg a lusta gyermek helyes neveléssel rákényszeríthető arra, hogy munkáját úgyahogy elvégezze, addig az elkényeztetett gyermeknél minden fáradozás hiábavaló, mivel a helytelenül nevelő családi otthon rombadönti az iskola egész munkásságát.

Elkényeztetett tanulókkal főleg a városokban találkozunk. A falusi gyermek korán kikerül az élet iskolájába, és itt kapja meg az életrevaló, noha gyakran szenvedésekkel járó nevelést. A városi lakosság viszonylag jobb életkörülményei lehetővé teszik, hogy a gyermeket jobban kíméljék, hogy megóvják az élet minden kellemetlenségétől, bajától. Ez igen üdvös és hasznos dolog, de csak akkor, ha szakértelemmel vezetett neveléssel párosul. Mert a könnyelmű, kényelmes irányítás csakis elkényeztetéshez vezet.

Miben áll tehát az elkényeztetés? Egyszerűen abból, hogy a gyermeknek sok olyasmit is megengedünk, amit nem volna szabad megengednünk. Abból, hogy hagyjuk menni a maga hajlamainak, szeszélyeinek útján, ahelyett, hogy gondosan irányítanók útját. A korszerű nevelés megengedhetőnek, sőt szükségesnek tartja a szabadságot, de csak addig, amíg abból szabadoság nem lesz. Az elkényeztetett gyermek maga irányítja szüleit, ahelyett, hogy azok irányítanák őt. Ez a legnagyobb nevelési hibák egyike, mert gyakran az elkényeztetett gyermekből lesz az erkölcsi gátlásokat nem ismerő ember, a társadalom ellensége. Szomorú igazság ez, de megcáfolhatatlan. Igaz, hogy a legtöbb gyermek idővel ezt a nevelési hibát is kinövi, de sok csalódás, szenvedés és balsiker árán. Helyes szigorral, szakszerű irányítással elkerülhetjük ezt a hibát.

Elsősorban arra kell ügyelnünk, hogy nevelésünk következetes legyen. Az egyszer kiadott rendelkezést min-

denképpen hajtassuk végre, és a kiszabott büntetést semmiképpen se engedjük el, még akkor se, ha a gyermek javulást fogad. Mert ha elengedjük, az eredmény az lesz, hogy legközelebb megint csak vétkeznek, újra fogadkoznak, és ismét ép bőrrel szabadul. A nagy svájci politikus: Pestalozzi mondotta: „Ne azért büntesd, mert vétkezett; hanem azért, hogy ne vétkezzék többé!”. Természetesen balgaság volna azt hinni, hogy egyetlen büntetéssel megjavítjuk a gyermeket. Hosszú ideig tartó szeretetteljes és következetes munka szükséges ezen a téren is. Szeretetteljes nevelésben persze nem azt az álnok, szemforgató álszeretetet értjük, amikor a szülő brutálisan elveri a szerencsétlen gyermeket, és közben azon sopánkodik, hogy mennyire fáj ez szülői szívének. Jóindulat, megértés, és megint csak megértés, mindenekelőtt pedig következetesség: ezek szükségesek a helyes neveléshez.

Ne ígérjünk jutalmat a gyermeknek azért, hogy elvégzi munkáját. Meg kell szoknia, hogy a kötelességteljesítésért nem jár külön ajándék. Ezzel elérjük azt, hogy nem az ajándékért fog dolgozni, hanem azért, mert megérti, hogy kötelességei vannak. De a megértő dicsérettel ne fukarkodjunk, mert a folytonos korhozás kedvetlenné teszi a gyermeket. Sok szülő azzal is hibázik, hogy jutalmat ígér, és azt aztán valamilyen ürüggyel még akkor sem adja meg, ha a kitűzött feltételt elérte a gyermek. Ez igen nagy hiba, mivel ezzel bizonyosan elérjük, hogy bizalmatlan lesz szülei iránt, és nem hisz az ígéreteknek.

Az elkényeztetett gyermek kívánsága parancs a szülők számára. Gondolkodás nélkül teljesítik akaratát, még ha túlságos költségekkel jár is az. Többnyire az egyetlen gyermek jut erre a sorsra, mivel szülei életük egyedüli célját látják benne, és nem veszik észre, hogy éppen a túlságos engedékenységgel ártanak legjobban neki. Az ilyen tanuló az iskolában ritkán állja meg a helyét. Többnyire másokon élösködik; lemásolja osztálytársainak feladatait, és csalással szerez néha egy-egy jobb feletetet magának. Ez azonban nem mindig sikerül, és intőkonferenciák vagy osztályzások előtt jelentkeznek az iskolában a balsejtelmeiktől gyötört szülők, akik mindenféle ürügyet felhoznak a rossz eredmény megmagyarázására, csak az egyetlen helyeset nem: azt, hogy elvakultságukban elmulasztották gyermeküket kötelességteljesítésre nevelni. Ha

aztán a könyörgés nem használ, és a megvesztegetési kísérlet balul üt ki, sokszor okolják az iskolát, a pikkelő tanárt vagy az elviselhetetlen túlterhelést. Néha, amikor már igazán nagy bajok fenyegetnek, szörnyű büntetéseket helyeznek kilátásba. A gyermek azonban nevet az egészen, mivel tudja, hogy elég lesz egy kis hízelgés, néhány felig komoly ígéret, és a büntetés megint elmarad, kezdődik előről az egész. Vagy ha minden kötél szakad és a felháborodott szülők egyszer-egyszer csakugyan alaposan meg akarják leckéztetni elkényeztetett gyermeküket, akkor jön a csalhatatlan varázsige: „Öngyilkos leszek!”. Erre meglágyul a szülői szigor, a helyénvaló büntetés helyett csókokat kap a pubi, és titokban jót nevet a markába.

A két szülő egyöntetűen neveljen. Egyik félnél se találjon védelmet a gyermek a másik szülő szigora elől. Helytelen és káros babona az, hogy az apának szigorral kell nevelnie, az anyának pedig szeretettel. Egyformán neveljenek mind a ketten: észszerű szigorral és józan szeretettel. Mert különben szükségképpen félre nevelik, elkényeztetik gyermeküket.

Megállapítottuk tehát, hogy a rossz tanulók egy része nem tud, más része nem akar dolgozni. Az eredmény mind a két esetben azonos: rossz bizonyítvány, és az ezzel járó bosszúság, költség, időpocsékolás. Jeles tanuló nem mindenikből lehet, de közepes eredményt minden megfelelő szellemi rátermettséggel rendelkező egészséges gyermek elérhet. Hogy ezt valóban el is érje, ahhoz egyvalami segíthet hozzá: a gondos, fáradságot nem ismerő, de főként szakszerű nevelés.

Az imént megemlítettünk egy manapság igen gyakran hangoztatott kérdést: az iskolai túlterhelés ügyét. Ha már a tárgynál vagyunk, beszéljünk erről is egy keveset.

A gyermek, az iskola és az otthon kérdései napjainkban egyre jobban előtérbe nyomulnak: fontos és mindenki számára hozzáférhető lett a neveléstudomány. És mint ahogy a legtöbb tudomány művelői örülnek annak, ha kedves kérdéseik széles rétegeket érdekelnek, akként örül a nevelő is, ha a nagyközönséggel kell beszélgetnie. Mert «ok feladat vár itt megoldásra, és a szakember legtöbbször éppen akkor döbben rá a maga eljárásának vagy elveinek helytelen voltára, amikor a hozzá nem értő bi-

ráló a maga józan értelmével mutat rá a tudományos eljárás fonákságaira. Ebből a szempontból megbecsülhetetlenek azok a jószándékú levelek, amelyek napról-napra érkeznek az újságok szerkesztőségeibe, és kigyót-békát kiáltanak a tanítókra és tanárookra, főként azért, mert túlterhelik munkával a szegény, jobb sorsra érdemes tanulókat. Nos, a vád így, ahogy hangoztatni szokták, nem felel meg a valóságnak. Az elemi- és középiskolák tanulmányi anyaga úgy van összeválogatva, hogy a tanuló munkáját megerőltetés nélkül el tudja végezni. Igaz: előfordul, hogy néhány nem egészen hivatása magaslatán álló tanerő szükségtelen munkával terheli meg tanulóit. El kell ismerni azt is, amit olyan nem szívesen ismerünk el: hogy a tanárok és tanítók között éppen annyira vannak kiváló és kevésbé kiváló munkaerők, mint bármiféle foglalkozási ág művelői között. A tanári hivatás tragikuma éppen abban áll, hogy a kevesebb rátermettség és hiányos felkészültség sehol annyira kirívó mértékben nem nyilvánul, mint éppen ezen a pályán. A hivatalnok kijavíthatja az elrontott iratot, a mérnök újra kiszámíthatja az elhibázott gépalkatrész méreteit, de a tanár soha ki nem köszörülheti azt a csorbát, amelyet egy félszeg mozdulattal, meggondolatlan szóval vagy pillanatnyi készületlenséggel a saját tekintélyén ejtett. Pedig tekintély nélkül nincs tanító munka; ezt éppen azok tudják legjobban, akik böszülten hadakoznak a tanári tekintély ellen. Nem a nádpálca vagy a körmökre lecsapó vonalzó tekintélye kell az iskolában, hanem az a szereteten, megbecsülésen és tiszteleten alapuló tekintély, amely gyakran elérhetetlen vágya sok pedagógusnak.

Tény ezzel szemben, hogy túlterhelés vajában van. Ennek megszüntetése végett elsősorban azt kell követelnünk, hogy az iskolai tanulót rendezett békeviszonyok között semmi másra ne használják fel, mint iskolai munkájának elvégzésére. Rendkívüli viszonyok rendkívüli teljesítményeket követelnek felnőtől, gyermektől egyaránt, de még ilyenkor is kívánatos, hogy a gyermek legyen az utolsó, akinek vállaira több terhet raknak a szükségszerű intézkedések.

A túlterhelés okai között megemlíthetjük a helytelen munkabeosztást is. Ez lehet a tanár hibája is, de legtöbbször a tanuló bűne ez: a tanulóé, aki csak akkor feszíti

meg munkaerejét, ha felelésre számít, vagy ha elsöprésel fenyegeti tudatlanságának egyre erősödő áradata. Ilyenkor, természetesen, kénytelen éjjel-nappal tanulni, és mivel hibáját szégyelli bevallani, elkeseredetten panaszkodik az iskola ellen, amely túlterheli őt munkával. Ilyenkor jönnek a kétségbeesett szólások: „A Kelemen egyik óráról a másikra feladta az egész grammatikát!” Pedig a latin nyelvtan ilyenkor már legtöbbször éveket óta állandóan oktatott és sulykolt tananyag, és már régen, nagyon régen meg kellett volna tanulni. Dehát emlékezzünk csak vissza a magunk gyermekkorára, amikor ádáz és reménytelen szélmalomharcot vívtunk a jó Pirchala-féle latin nyelvtannal: hogyan halogattuk egyik szünetről a másikra, egyik esztendőről a következőre azzal, hogy: „De aztán egész biztosan megtanulom!”. Egyszer aztán elkövetkezett, hogy Kelemen tanár úr az egyik órán kijelentette: „Holnap pedig nagy felelés lesz nyelvtanból!”. És akkor jaj volt nekünk, és hiába ígértünk 20 fillért Szent Antalnak, ha ezen az órán nem kerülünk sorra a felelésben.

De a tanár és a diák örök harcában mindig föl kell tennünk, hogy az igazság a diák oldalán van, és az ilyen esetek mégsem róhatók föl egészen az ő hibájául. Mert a jó tanárnak mindig tisztában kell lennie azzal, hogy a gyermeknek bizonyos koron alul még nincs felelősség-érzete, és az elvégzendő munkának csak igen csekély hányadát szabad a tanuló lelkiismeretére bízni. Ahol a korszerű tanítási elvek szerint folyik a munka — sajnos, még idő kérdése, hogy mindenütt így legyen — ott egyre ritkább és ritkább a helytelen munkabeosztásból származó túlterhelés.

Talán furcsán hangzik, de nevelői körökben elég gyakran hallani azt a felfogást, hogy egy kis túlterhelés nem árt néhanapján. És ebben igen nagy igazság rejtezik. Az iskola legfőbb törekvése, hogy tanítványait minél tökéletesebben készítse elő az életre. Az életben pedig bizony nyomát sem találjuk annak az egyenletes, túlterheléstől ment munkaütemnek, amelyet az iskolától megkövetelünk. Állandó túlterhelés alatt tart mindannyiunkat a hajszólo élet, és nem árt, ha már az iskolában is eszünkbe juttatják egyszer-egyszer, hogy néha le kell mondani sportról, üdülésről, szórakozásról a munkánk, a

foglalkozásunk kedvéért. Igen ám — szokták mondani fiaink és leányaink — csakhogy az egészen más. Az életben azt csinálom, amihez értek, amihez kedvem van, az iskolában pedig kénytelen vagyok azzal foglalkozni, amit akaratom ellenére reám kényszerítenek. Ilyenkor igazat szoktunk adni a lázadó fiatalságnak. Pedig — tegyük csak kezünket a szívünkre — ugyan hány olyan szerencsés ember akad a világon, aki csupán azzal foglalkozik, amihez kedve van? Az iskolának a maga változatos tananyagbeosztásával éppen az a célja, hogy olyan tárgyak iránt is felkeltse a tanulók érdeklődését, amelyek iránt hiányzik belőle a természetes adottság, az ösztönös figyelem. A jó iskola első és legfontosabb célja nem az anyagi ismeretek halmozása, hanem az úgynevezett formális hatás: a tantárgyak lélek- és értelemformáló munkássága. Túlzás volna azt állítani, hogy a mai iskola minden tekintetben megfelel ezeknek a követelményeknek. Sok ma még a hiba és a hiányosság, de hát mindnyájan emberek vagyunk, és csak aránylag rövid idővel ezelőtt érkezett el hazánk művelődésügye ahhoz az állapothoz, hogy az általános érdeklődés középpontjába került, a fejlesztése a felelős kormányférfiak szívügye lett. A múlttól már semmit sem kívánhatunk, de a jövőtől joggal várhatjuk, hogy teljesítse mindazokat a követelményeket, amelyek a korszerű iskolázás tekintetében felmerülhetnek, és amelyek mostanában kezdenek megvalósulni.

Valljuk be, hogy a régi idők diákjainak sem volt jobb dolguk, mint a maiaknak. Kevesebbet követeltek ugyan tőlük, de nem is igyekeztek azon, hogy minél inkább megkönnyítsék életüket. A régi jó idők iskolamesterei bottal és vonalzóval fegyelmeztek, s közismert fenytetés volt a tintaleves és papírgaluska, valamint az iskolai tömlőc: a karcer is. Nem egy diáknak kellett szabályszerű botbüntetéseket elszenvednie, deresre húzva, nagy nyilvánosság előtt, sokszor egészen jelentéktelen fegyelmi vétségek miatt is. Csakhogy azoknak az időknek a szelleme még durvább volt a mainál, bár ez a durvaság talán inkább őszinteséget és férfiaságot jelentett, szemben a mai idők ideges, finomkodó és mégis embertelenül kegyetlen életütemével. Az ifjúság is erősebb lélekkel tudta elviselni a sors fordulatait, és ismeretlen volt a diáköngyilkosság.

A túlterhelésnek egyik, az iskolán kívül álló oka a különórák halmozása is. Az élet ádáz versenyében minden szülő igyekszik minél több fegyverrel ellátni gyermekét, és nem egyszer képességein felül taníttatja művészetekre, ügyességekre vagy nyelvekre. Kétségtelen, hogy értékes az olyan ember, aki szépen zenél, hat nyelven beszél, művésziesen rajzol, kétszázas ütemben tud gyorsírást, amellet remekül énekel és minden sporthoz egyformán ért, de nem mindannyian vagyunk olyan sokoldalúak, és a legtöbb ember csak egy dolgot végezhet tökéletesen. Éppen ezért csak olyan dolgot tanultassunk gyermekünkkel, amihez kedve van. Fölösleges a kislányt zongorával kínozni, ha nincs kedve hozzá és hiábavaló a francia mademoiselle, ha a gyermek történetesen undorodik a francia nyelvtől. A gyermekkori nyelvtanulás egyetlen komoly eszköze az állandó társalgás, ez pedig nem minden családban valósítható meg. Babona az a felfogás, hogy felnőtt korban nem lehet tökéletesen elsajátítani egy-egy nyelvet. Gondoljunk csak magyar művészeinkre, akik német vagy olasz filmekben szerepelnek, és kifogástalanul mondják szerepüket, holott egy-két évvel ezelőtt egy árva szót sem tudtak németül vagy olaszul. A művészetek iránti hajlam korán megnyilvánul a gyermekekben, és zenére vagy egyéb művészetekre csak akkor taníttassuk őket, ha ez a hajlandóság valóban észrevehető rajtuk.

A sportolás szép és szükséges dolog, főként akkor, ha nem viszik túlzásba. Ne essünk tehát akkor se kétségbe, ha gyermekünk a sport kedvéért nem végzi tökéletesen iskolai munkáját. Ma már a sport is lehet élet-hivatás, és legtöbbször nem kell hozzá jeles érettségi.

Nem túlságosan kívánatos ezen felül a tanuló délutáni elfoglaltsága sem. Ilyen az énekkar, zenekör, önképzőkör, sportkör, mennyiségtani társaságok, sakkor, bélyeggyűjtő egyesület, stb. Ezek azonban jellemképzés szempontjából olyan hatalmas erőforrások, hogy halálos vétek volna megszüntetni őket. Ezek azok az alkalmak, amelyeknek kapcsán az általános műveltségre nevelt diák a maga különleges képességeinek és hajlandóságának megfelelő tevékenységet folytat. De *kötelezővé egyiket sem volna szabad tenni*, és időpontjukat nyugodtabb időre, pl. vasárnap délelőttre kitűzni. Semmiesetre sem helyes azonban, ha a diák nap mint nap $\frac{1}{2}$ 3-kor, vagy

éppenséggel $\frac{1}{2}$ 4-kor érkezik haza holtrafáradtan. A legtöbb, amit az iskola káros következmények nélkül kívánhat a fejlődő gyermektől, 4—5 óra naponta. Gyakori jelenség, hogy egy-egy iskolai ünnepély vagy sportmérkőzés előtt a fél osztály nem tudja elvégezni feladatait, nem egyszer napokon keresztül. Pedig az iskolában első a tanulás és a tanuló érdeke, minden más csak azután következik.

Magát a tanulmányi anyagot évről-évre faragják és csökkentik. Megszüntették a nyelvek lélektelen nyelvtani magolását (azóta sem tanulnak meg gyermekeink tisztességesen latinul), és helyébe a szórakoztató beszélgetve tanulást tették. A mennyiségtanból kirekesztették a nehezen érthető magasabbrendű matematikát. Kirekesztették a középiskolából az ábrázoló geometriát, amely pedig helyes tanítási módszer mellett nem egyszer bizonyult utolérhetetlen értelemfejlesztőnek. Megszorították a latin és a görög tanulmányokat is. Az iskola megteszi a maga kötelességét, legalább is igyekszik azt cselekedni. De a szülőknek is meg kell tenni minden tőlük telhetőt, mert nem mindig az iskola terheli túl a gyermeket, nem a túlságosan sok tanulni való, hanem mindnyájunk közös rab-szolgatartója: az egyre nehezebbé és egyre kegyetlenebbé váló élet.

XI. fejezet

NEVELÉS ÉS IDOMÍTÁS

Amikor a cirkuszban pompásan betanult ragadozókat látunk, egy pillanatig sem jut eszünkbe, hogy ezek nevelés útján tettek szert különleges ismereteikre. Nem is mondja ezt senki, hiszen nyilvánvaló: a vadállatok nem szívesen teszik, amit csinálnak. Bószülten fújnak idomítójukra, mancsukkal is feléje csapnak, és csakis azért végzik el mutatványaikat, mert különben vár rájuk az ostor, a tüzes vas, a hegyesvégű bot. Beszélnek ugyan arról, hogy újabban a ragadozókat is a szeretet eszközeivel bírják rá mutatványaik elvégzésére, de még ezek a tudósítások sem tagadják, hogy a legemberségesebb állatnevelés eszközei között is ott szerepel az éheztetés.

Az állatok idomítása tehát egyedül testi ráhatással történik. És ennek egyszerű oka van: az ember nem képes az állattal olyan lelki kapcsolatot teremteni, amely a pszichikai ráhatást lehetővé tenné.

Egészen más azonban a helyzet az emberek nevelése terén. Itt már nemcsak lehetséges, hanem szükséges is az a lelki kapcsolat, amely minden nevelésnek alapja, ha ugyan a nevelés szóra igényt akarunk tartani a gyermekkel való bánásmód terén. Mert idomítani lehet az embert is; ha egyszerűen megfelelő módon rábírjuk arra, hogy véghezvigyen bizonyos cselekedeteket, amelyeknek értelméről és céljáról sejtelve sincs. Valamikor igen divatos nevelési mód volt ez, és bizony még ma is gyakran találkozunk szülőkkel, akik ezt az egyetlen módszert alkalmazzák.

A testi fenyítés birodalmába érkezünk el: a legkényesebb területre, amelyen a gyermekneveléssel kapcsolatban járhatunk.

Egy kiváló szociálpedagógus (Székely Béla) írja: „A verés nem nevelési, hanem — hatalmi kérdés. A verésnek egyetlen jogcíme lehet: én vagyok a hatalmasabb, én vagyok az erősebb, tehát nekem szabad...”

Tehát: a verés nem jog, hanem — ököljog!

A nevelés célja: testileg és szellemileg tökéletes ember kialakítása. Ezt a célt soha, senkinél el nem lehet érni, s a nevelőnek nagyon meg kell elégednie, ha növénydélke testileg ép és egészséges, szellemileg pedig a saját akaratából, az erkölcsi törvények józan és önkéntes belátásából teszi a jót és kerüli a rosszat. A szenge gyermekkorban sem az a jó gyermek ismertetőjele, hogy szépen eszik, nem piszkolja össze magát, kecses „pukkedlit” csap a vendégeknek, megeszi a spenótot, és ügyesen mondja el a német versikét. Jó gyermek az, aki minél kevesebbet árt másoknak és saját magának, cselekedeteit az erkölcsi célok vezérlik, kifejlődött kötelességérzete van, és minél önállóbban cselekszik a maga és mások jóvoltára. Hyen gyermek azonban nincsen. Hiszen ha volna, nem kellene a nevelés. Mondottuk, hogy a gyermek társadalomellenesnek születik, és ezt az állításunkat most sem szándékozunk megcáfolni. A gyermeki társadalomban jaj a testileg gyöngébbnek, ott a legkegyetlenebb ököljog uralkodik, ridegen elutasítva minden olyan kísérletet, hogy a gyöngének vagy a csupán szellemileg felsőbbrendű egyénnek valamilyen előnyt juttassanak a testileg jobban fejlettek. A lemondást, önfeláldozást, türelmet és megbocsátást alig ismeri a gyermek, és ezt tőle nem szabad rossz néven venni, hiszen nem tehet róla.

Nézzük meg, milyen szerepe lehet a testi fenyítésnek a nevelés két színhelyén: a családban és az iskolában.

A neveléstudományban csakis olyan büntetésnek lehet szerepe, amely nem megtorolni, hanem javítani akar. Ezért nem szabad büntetni olyan vétségeket, amelyek a gyermek akaratán kívül, véletlenül történnek (és vétkes gondatlanság nem játszott bennük szerepet), valamint olyanokat sem, amelyeknek természetes következménye önmagában is elég büntetés.

Testi fenyítés a verés, éheztetés, megerőltető torna gyakorlatok elvégeztetése, szabadságkorlátozás. A testi büntetés mindig megalázóbb a többinél. Ezért vigyázn!

kell arra, hogy csakis olyan személy hajtsa végre, akinek részéről minél kevésbé érvényesül a testi büntetés önértetromboló hatása. Ilyen személy csakis a szülő lehet, vagy olyan szeretett nevelő, akinek tekintélyét nem rombolja le a verés kiosztása. Mert sohasem szabad elfelejteni, hogy a testi büntetés nemcsak a gyermek önértetét sérti mélységesen, hanem a büntető tekintélyét is ugyancsak megcsorbítja, különösen akkor, ha a gyermek azt látja, hogy a felnőtt magáról megfélemedkezve, elvakult dühében ront neki a gyöngébbik félnek. Nagy szeretetnek és megértésnek kell lenni gyermek és nevelő között, hogy ez a tekintélycsökkenés ne következzen be a kiosztott verés nyomán! Jól tudták ezt a jezsuiták, akik kétháromszáz esztendővel ezelőtt, amikor még az iskolában is ugyancsak divatos volt a nyolc-tíz pálcák kiutalása, intézeteikben lehetőleg kerültek a testi fenyítést, és ha alkalmazását multhatatlannak vélték, még akkor is erre hivatott világi férfit bízta meg a botütések kiszolgáltatásával. Az iskolai nevelésnél sohasem tudhatjuk előre, milyen kapcsolat fejlődik ki a tanító vagy tanár és növendéke között, éppen ezért elvként fogalmazhatjuk meg, hogy a testi fenyítésnek csakis a családban lehet helye, az iskolában mindenképpen kerülendő és üldözendő.

A továbbiakban azt fogjuk megvizsgálni, hogy a családi nevelésben mikor jogos és szükséges a testi fenyítés alkalmazása. Meg kell jegyezni, hogy csak az enyhe ráverés, az „atyai pofon” számít testi fenyítésnek, az éheztetés, bezárás vagy vadállati ütlegelés nem más, mint a szülő erőszakos hajlamainak levezetése a legcsekélyebb ellenállás irányában, s így ostoba és céltalan kegyetlenségnek számít. Általában sohase nyúljon a szülő gyermekéhez akkor, ha dühös, mert olyankor méregtől elvakítva, nem tud mértéket tartani, és könnyen okozhat olyan sebeket a gyermek lelkén, amelyek sohasem gyógyulnak be tökéletesen.

A nevelésnek két fontos ága van: a szoktatás és az erkölcsi nevelés. A szoktatás olyan dolgokkal kapcsolatban történik, amelyeknek semmi erkölcsi vagy elvi alapja nincsen, amelyek csupán egy sok évszázados fejlődés következtében, szokásszerűen jöttek létre. Ilyen az, hogy a levest nem szabad szűrölni, hogy a villát bal, a kést jobb kézben kell tartani, az idősebbnek baloldalán kell

haladni, kést tilos a szájba venni, és még ezer más apróság, többnyire olyanok, amelyek az illendőség körébe vágnak.

A szoktatás a születésnél kezdődik, és tart addig a korig, amíg a gyermek be nem látja azt a fontos tény, hogy a társas együttlét nemcsak jogokat ad, hanem kötelességeket is ró az emberre, s így mindenki saját jól fel-fogott érdekében cselekszik, ha teljesíti azokat az előírásokat, melyeket társadalmi helyzete megkíván. Körülbelül négy esztendeig tart tehát a szoktatás, és bizony nem egyszer tekintélyes feladatot ró szülőre és nevelőre egyaránt. Az ilyen szoktatási feladatoknál megengedhető rossz a testi fenyítés, sőt szükséges és elkerülhetetlen. A verés kora azonban feltétlenül és legkésőbbben megszűnik az iskolába járás kezdetekor. A hat évesnél idősebb fiút vagy leányt már nem szabad megverni, mivel időközben kifejlődött, illetve helyes neveléssel kifejlesztett önértékét súlyosan károsítjuk ezáltal. Általában: minél kisebb a gyermek, annál inkább kell és lehet testi fenyítést alkalmazni.

A már említett népszerű gyermekgondozási szakkönyv azt tanácsolja, hogy a gyermeket csakis a hátsó felén fenyítsük meg. Hát éppen ezt ne tegyük! Igen sok esetben vált ez már sexuális kéjgerjesztővé felnőttel, gyermeknél egyaránt. „Az ülő tájék idegeinek izgatása is (megfenyítés, korbácsolás) fölkeltheti a libido sexualist. Ez a tény fontos bizonyos kóros jelenségek megítélésénél. Megegyezik, hogy a gyermeknél a podexen való fenyítés ébreszti a nemi érzés első izgalmaival, és ezáltal masturbatiókra (önfertozesre) ösztönzi; oly tapasztalat, amelyet a nevelők kell, hogy szem előtt tartsanak. Sőt, tekintve azon veszélyeket, amelyeket a fenyítés ezen formája okozhat, kívánatos lenne, ha a szülők, tanítók és nevelők teljesen felhagynának vele.” — írja a nemi kérdés egyik legkiválóbb, világhírű ismerője, az elmegyógyászat és idegbajok tanára a bécsi egyetemen. A fenyítés, ha már semmiképpen sem kerülhetjük el, csakis kézzel történjék, és pedig leginkább a gyermek kezére. Sohase legyen azonban annyira erős, hogy órák múlva is nyoma maradjon. Nemcsak nevelési szempontból súlyos vétség az ilyesmi, hanem a szülőket sem tünteti fel valami kedvező színben mások előtt.

Erkölcsei dolgokban, mint például a magántulajdon elve, az élet és a testi épség sérthetetlensége, a kötelességteljesítés elve, stb., soha, semmi körülmények között sincs helye a testi fenytésnek. Erkölcsi kérdésekben mindenképpen a moralitás fokát kell elérnünk: azt, hogy a gyermeket az erkölcsi törvények józan belátáson alapuló, önkéntes tisztelete készítse a jó megtevésére és a rossz kerülésére. Ilyenkor a testi fenytés, általában a kényszer, csak azt eredményezi, hogy a gyermek kerülni fogja a rosszat mindaddig, amíg látják, de megteszi azonnal, mihelyt úgy gondolja, hogy tette következmények nélkül marad. Azonnal megvilágítom egy példával a dolgot.

A mama észreveszi, hogy Ferike megdézsmálta a kamrában elhelyezett beföttet. Úgy cselekedte ezt, hogy egy csomó üveget kinyitott, valamennyinek a tetejéről elcsent két-három szemet, aztán újra visszatekerte a kötözözsineget, úgyhogy anyukája csak akkor szerzett tudomást a műveletről, amikor a szép beföttek sorban penészedni kezdtek. Anyuka vallatóra fogta Ferikét, és Ferike rövidebb-hosszabb inkvizíció után vállalja a tettet és annak következményeit.

A mama két nagy pofonnal nyugtázza a vallomást, ebédnél elmondja a gonosztettet apukának is, Ferike megkapja a másik két pofonját, és ezzel a dolog el van intézve. Néhány perces bögés után Ferike úgy érzi, hogy négy pofonért megvette magának az elfogyasztott cseresznye- és barackszemeket, s elégtételt adott az okozott kárért. Legközelebb, ha beföttre éhezik, gondolkozni fog, vajon megér-e négy pofont az élvezet. És egyáltalában nincs kizárva, hogy úgy találja: megéri. Akkor megint sorra bontogatja az üvegeket, esetleg abban a reményben, hogy most csoda fog történni, és anyuka nem veszi észre az újabb merényletet. A gyümölcs azonban természetesen újra penészedni kezd, és kezdődik minden előlről.

Anyukának kézen kellett volna fogni Ferikét, és bevezetni a kamrába. Ezt kellett volna mondania:

„Fiacskám, nézd meg, milyen kárt csináltál. Nemcsak azzal a pár szem gyümölcscsel lett kevesebb, hanem tönkretetted ezt a sok finom beföttet, amit pedig úgy szeretsz. Most tíz üveggel kevesebb maradt. Ez annyit jelent, hogy egy hónapig nem ehetünk este beföttet, nem süthetek cseresznyés rétest, sem meggyes lepényt. Máskor jobban

kell vigyázni, fiacskám, mert az ilyen csacsiság miatt az egész család szenved.”

Ezzel elintéződött a dolog egyik fele. Mert a másik fél csak ezután következik. Egy hónapig csakugyan ne legyen befőtt az asztalon, semmilyen formában. Vigyázni kell természetesen, hogy a gyermek testi jóléte és egészség ne szenvedjen ezáltal. Általában ételmegvonással nem szabad büntetni, legföljebb a csemegék elvonásával.

Néha-néha megkérdezheti apa: „Miért nem eszünk soha befőttet?” Mire anya ezt válaszolhatja: „Nem lehet, sajnos! Ferkó csacsi módon tönkretett tíz üveget, most várni kell, amíg utolérjük magunkat!”. Ez a társalgás azonban minden harag és neheztelés nélkül történjék, mosolyogva, könnyedén, és nem túl gyakran, nehogy a gyerek észrevegye, hogy szülei csak az ő kedvéért játszanak színházat. Viszont a szülői szereteten egyáltalában nem esik csorba akkor, ha a mama és a papa történetesen elfogyasztanak közben egy-egy üveg cseresznyét, amikor Ferkó és a többi gyermek nincs odahaza. De nagyon kell vigyázni az ilyesmivel, és még az edények eltakarítására is gondosan kell ügyelni, mert ha a gyermek észreveszi ezt, nagyon elkeseredhetik.

Még valamit meg kell jegyezni az efféle társalgások technikai lebonyolításánál. Nehogy könnyes jeleneteket rendezzen a mama, önmagát mártírnak tüntetve föl, aki reggeltől napestig dolgozik a csaláért, és ezért, te szívtelen gyerek, ez a hála! Általában sohasem szabad, hogy a gyermek vértanút lásson a szülőben, akkor sem, ha tényleg így áll is a dolog. Mert a gyermek társas érzése nem annyira fejlett, hogy az önfeláldozást értékelni tudja.

Az egyhónap eltelvén, minden ünnepélyesség és megbocsátó figyelmeztetés nélkül megjelenik a befőtt az asztalon, esetleg a rendesnél többször, hogy Ferike megérezze a különbséget a befőttes és befőttelen időszak között. Ferkó biztosan nem fogja többé megdézsmálni az üvegeket, mert látja, hogy tettének olyan következményei vannak, amelyeket nem érnek meg a pár perces torkoskodás gyönyörűségei. Belátta, hogy lopni nemcsak azért nem szabad, mert utána megpofozzák az embert, hanem azért, mert az egész család szenved miatta. A legalitás foka helyett eljutottunk a moralitás fokára, elérvén ezzel a legnagyobb nevelési eredményt.

Iserősöm tizenöt éves kislánya elment délután egyik barátjánőjéhez. Este hétre mondta, hogy hazajön, de negyedikilenc volt, mire beállított. A mama rátámadt: „Hol csavarogtál?”⁴¹ A kislány megrémül, és hazudik valamit, kisiklott villamosról vagy hasonlóról. „Még hazudsz is?” Két csattanós pofon, pár visszafojtott könnycsepp, dacos hallgatás, másnap a mama büszkén mesélte, milyen szigorúan neveli ő a lányát.

Nagyságos Asszonyom! Az Ön tizenöt éves lánya már felnőtt ember, akit megütni nem szabad soha és semmi körülmények között. Mert lehet: a pofon elriasztja attól, hogy máskor későbben jöjjön haza, bár valószínűbb, hogy legközelebb csak ügyesebben fog füllenteni. De ha Ön beelátott volna gyermeke lelkébe, nagyon furcsát vehetett volna észre ott a pofonok utáni percekben. Abban a kis lélekben megszűnt minden szeretet Ön iránt, az fenéig volt gyűlölettel és keserűséggel. És — no, valljuk csak be őszintén — szívesen visszaütött volna, ha mer. Ez a gyűlölet aztán elpárolog, de nyoma megmarad sokáig, esetleg örökké. Mert hiszen nem csinált semmi rószszat, elfeledkezett az időről, jól mulattak, későbben jött haza. Ez azonban nem megengedhető dolog, egyrészt, mert a pontosság fontos erény, másrészt pedig az édesanya rettenetesen aggódott ezalatt a hetvenöt perc alatt. „Kislányom, — kellett volna mondani — miért jössz későn haza?” „Olyan jól mulattunk” — válaszolta volna a kicsi. „Elhiszem, fiacskám, de tudod, mennyire aggódom miattad.” Ezzel intéződjék el a dolog — aznapra. Nincs veszekedés, nincs gyűlölet és erőszak. De másnap vagy harmadnap jöjjön a mama másfél óra késéssel haza. Olyan helyről persze, pl. moziból, ahonnét pontos időre várják. A papa természetesen előre tud a dologról. Amikor aztán anyuka ijedt és aggódó kislányt talál otthon, jegyezze meg: „Látod, fiacskám, én is így drukkoltam érted tegnapelőtt!”

„Aki nincs otthon este nyolc órakor, nem tisztességes lány!” — mondja nem egy anya vagy apa. Istenem, de sok kislány gondolta erre megbántottan: „Ha már nem vagyok tisztességes, mert nyolc óra után jöttem haza, akkor jó, akkor úgyis minden mindegy!” Bizony, nem egyszer esett meg, hogy ilyenkor odadobta magát egyik-másik az első jöttmentnek.

„Engem még huszonkét esztendő koromban is megpofozott az anyám, ha későn mentem haza” — mondta ön egyszer, Nagyságos Asszonyom. Nos, emlékezzék csak vissza, és mondja meg, de őszintén: akkor, huszonkét éves korában is olyan büszke volt azokra a pofonokra?

A spártaiak részeg rabszolgákat mutogattak gyermekeiknek, hogy megóvják őket az iszákosságtól. Valahogy ilyenformán kellene ezt minden családban tenni: megmutatni a bűn kellemetlen következményeit, amelyek egyaránt károsak a családra, a büntetésre és a szélesebb körű családra: az emberi társadalomra is. A gyermek csínytevéseit nem mindig vesszük észre, és ha nem arra neveljük, hogy szabad akaratából, lelkiismeretének szavát követve tegye a jót és kerülje a rosszat, akkor állandóan ott állhatunk mellette, zsandárként őrizhetjük minden mozdulatát, mert mihelyt elfordítjuk fejünket, azonnal tilosba téved a bárányka. De jaj annak az embernek, aki csak akkor nem lop, ha látja a rendőr! Amellett a családban teljesen kivihetetlen ez az eljárás, az apa, és anya többnyire elfoglalt emberek.

Az esetleg tényleg bekövetkező természetes büntetés nem mindig áll arányban a véték nagyságával. Így például, ha a gyermek gyufával játszik, meggyújtja ruháját és harmadfokú égési sebeket szenved, esetleg kínhalált hal, akkor kis helytelenségért rettenetesen bűnhődött, semmiképpen sem igazságosabban, mintha szülei egy-két nyaklevessel rászoktatták volna arra, hogy hagyja békében a gyufát.

Említettük, hogy a gyermeknek elrettentésül meg kell mutatni vétkének káros következményeit. Ez azonban ne történjék tanulságos mesekönyvek formájában, se úgy, hogy mindenből, akármilyen történik is a házban vagy a külvilágban, mondvacsinált tanulságot vonunk le. A gyermek kitűnő kritikus, és megérzi az erőszakolt dolgokat. A tanulságos mesén nevet, az örökös példálózást pedig teljes joggal tartja megalázónak önmagára és szüleire nézve. Az előbbi példa, a beföttes üvegekkel, rámutat arra, hogyan kell a természetes következményeket kiszínezni és enyhén túlozni, mindenesetre úgy, hogy a gyermek éles szeme észre ne vegye a színjátászt.

Némelyeket talán meghökkent ez az eljárás, hiszen látszatra ellentétben áll a pedagógia egyik legfontosabb és

alapvető tételével: „Sose hazudj gyermekednek!”. De az ellentét csak látszólagos. E módszer az igazságot mutatja be, mindenesetre kissé rikító színekkel. Erre azonban szükség van, mert a gyermeknek nincs sok érzéke a finom árnyalatok iránt. Tudjuk, nehéz *dolog* így foglalkozni a gyermekkel, terheesebb és tovább tart, mint a pillanatnyi harag levezetése egy csattanós pofonnal. De a szülői hivatás nem ismeri a kényelmet, csak a súlyos, de mindig kedves kötelességteljesítést és önfeláldozást.

A testi fenyítés tehát helyénvaló és szükséges az egészen kis gyermeknél olyan esetekben, amelyek külsőségek, és az ember jellembeli sajátágaival nem-igen vannak összefüggésben, amelyek tehát a szoktatás körébe tartoznak. Teljesen elhibázott dolog azonban veréssel kényszeríteni olyan dolgokra a gyermeket, amelyek már erkölcsi megítélés alá esnek. Az ilyen kérdésekben úgy kell alakítani a körülményeket, hogy a gyermek tettének természetes következményeit tanulmányozhassa, esetleg kissé túlzott formában, hogy ezekből lássa, mit szabad és mit nem szabad tenni, miért szabad és miért nem szabad ezt vagy azt cselekednie.

XII. fejezet

KÖTELESSÉG, MUNKA, JOG

Az eddigiekben igen gyakran volt szó a kötelességről; nem egyszer említettük, hogy a gyermeket kötelességteljesítésre kell nevelni. Igaz: idomítani is lehet valakit kötelességének elvégzésére, vagyis testi vagy lelki kényszerrel szorítani arra, hogy megtegye azt, amit tenni köteles. Ez a mód azonban semmiképpen sem lehet alapja a lelki nevelésnek, most tehát igyekezni fogunk részletes és pontos tanácsokat adni arra, hogy miképpen neveljük gyermekeinket kötelességük önkéntes és feltétlen teljesítésére.

Mindenekelőtt meg kell határoznunk a kötelesség fogalmát. Egy más természetű munkámban a következő definíciót szerkesztettem a kötelesség meghatározására:

kötelesség mindama feladatok összessége, amelyeket az értelmes emberi lény, mint helyzetéből és állapotából erkölcsi törvény alapján következőket, minden egyéb tevékenységét megelőző fontossággal, mindenáron elvégezni tartozik.”

A filozófiai nyelvben járatlan kedves olvasóim számára valószínűleg kissé nehéz ezt a definíciót azonnal átérteni, szükségesnek látom tehát, hogy részletesen megbeszéljük a benne előforduló fogalmakat.

Az első, amit meg kell jegyeznünk, hogy a kötelesség: feladatok összessége, elvégezni való dolog. Nem állapot tehát, és nem is valami elvont eszme, mint sokan gondolják, hanem nagyon is kézzelfogható valami: teljesítmény, munka, helyesebben teendők elvégzésére irányuló határozott parancs.

A következő fontos tartalma ennek a meghatározásnak az, hogy csakis értelmes emberi lénynek lehetnek kötelességei. Így nincsenek kötelességei a pólyás csecse-

mőnek, sem pedig a gondolkozni nem tudó hülyének. Ebben a meghatározásban az is benne foglaltatik, hogy mindenkinek a kötelessége ott végződik, ahol az értelme: nem lehet senkit olyan kötelességek elmulasztásával vádolni, amelyeknek értelmi felfogására az illető nem képes. Hiába követeljük például az önmérséklet és önzetlenség kötelességének teljesítését a két éves gyermektől: az még nem képes ennek a kötelességnek megértésére, tehát ez neki nem is kötelessége.

Magától értetődik, hogy ezek szerint állatoknak sincsenek kötelességeik.

„*Mint helyzetéből és állapotából következőket*”... Ez annyit jelent, hogy van egész sereg kötelesség, amelyek nem minden emberre egyformán vonatkoznak, hanem csak arra, aki e kötelességeket magára vállalta azaz, hogy bizonyos helyzetbe és állapotba kerülését önszántából megvalósította. így például a polgárembernek nem kötelessége, hogy más életét saját életének komoly veszélyeztetése által megmentse. A tűzoltó viszont köteles erre, helyzetéből és állapotából következően.

Mi a különbség helyzet és állapot között? Igen egyszerű. A rendőr például, helyzete szerint, köteles akár életének kockáztatása árán is elfogni a rablógyilkost, akinek elfogására parancsot kapott, De előfordulhat, hogy állapota ezt lehetetlenné teszi: pl. súlyos beteg, nem tud fölkelni az ágyból. Ebben az esetben csak helyzete szerint köteles a fenti parancs teljesítésére, de állapota szerint nem, így nem követ el kötelességmulasztást, ha ágyban marad.

„Erkölcsi törvény alapján...” Igen, ez nagyon nehéz kérdés. A törvény ugyanis kétféle: emberi és isteni, más néven erkölcsi. A kétféle törvény között igen könnyen lehetnek ellentétek. *Az emberi törvény teljesítése csak akkor kötelesség, ha az nem áll ellentétben valamelyik isteni törvénnyel, sőt ellenkezőleg, azokon alapszik.* Ellenkező esetben lehet ugyan teljesíteni, ha valaki úgy látja jónak, de teljesítése az isteni törvény szerint bűn, végrehajtása pedig földi szempontból még akkor sem kötelesség, ha megszegéséért szigorú büntetés jár. Ismét csak példával világítjuk meg a dolgot. 1572 augusztus 23-án Medici Katalin francia anyakirálynő elrendelte, hogy az összes hugenottákat (kálvinistákat) le kell gyilkolni. Ab-

ban az időben a királyi személyek szava volt a törvény, mégsem mulasztotta volna el kötelességét a tömeggyilkosság végrehajtására kiszemelt személyek valamelyike, ha nem teljesíti a parancsot, mivel ha az emberi törvény isteni törvénnyel kerül ellentétbe, gondolkodás nélkül az isteni törvénynek kell eleget tenni.

Minden egyéb tevékenységét megelőző fontossággal ...” Ez annyit jelent, hogy amikor szükséges, a kötelesség teljesítése mindennél, főképpen minden egyéni érdeknél előbbre való.

„*Mindenáron...!*” Tehát, ha kell, az élet feláldozása árán is.

Meg kell még jegyezni, hogy vannak önmaguktól adódó és szabadon vállalt kötelességek. Így például a szülők, helyzetük és állapotuk következményeképpen, erkölcsi törvény alapján kötelesek vállalkozni gyermekeik gondozására és felnevelésére. Az állampolgár köteles vállalkozni a haza megvédésére. De ha a rendőr nem akarja életét kockára tenni a gonosztevő üldözésénél, egyszerűen kilép a szolgálatból.

A kötelességre való nevelésnek eszerint első célja az, hogy a gyermekkel megértessük: az embernek vannak feladatai, amelyeket el kell végeznie.

A gyermeknek először is látni kell azt, hogy a család nem az egyik szülő önkényére és szeszélyére felépülő abszolutisztikus hatalmi állam, hanem alkotmányos ország, amelyben mindenkinek megvannak a maga sajátos, körülhatárolt jogai. Alkalomadtán, megfelelő és a gyermek értelméhez szabott stílusú beszélgetésekben, apránként rá kell vezetni a gyermeket arra, hogy csupa jogokból nem állhat a társadalom, mert ahhoz, hogy az egyik egyén jogokat birtokolhasson, a másoknak legtöbbször le kell mondania valamiről, vagy éppenséggel termelnie kell valamit. Ez természetesen megfordítva is érvényes. Ez így igen bonyolult hangzik, de mindjárt roppant egyszerű lesz, ha egy kis ilyen beszélgetési példával fogjuk megvilágítani.

Istvánka most már 7 éves.

Istvánka: Apu, éhes vagyok.

Apuka: Pedig még sokára lesz uzsonna.

Istvánka: Anyu, kérek enni.

Anyuka: Nem lehet, szívem, még nincs itt az ideje.

Istvánka: Nem baj, azért adhatsz enni.

Apuka: Anyuka fáradt, egészen mostanig dolgozott. Hagyd pihenni.

Istvánka: De ha én éhes vagyok!

Apuka: Hiába vagy most éhes, anyuka nem ad neked külön enni. Most neki pihenni kell. Máskor egyél többet ebédnél.

Istvánka: Nem szeretem a borsófőzeléket.

Apuka: De én szeretem, anyuka is szereti. Nem lehet Mindig csak azt főzni, amit te szeretsz, mert más is van a világon, és mindenkinek egyformán kell teljesíteni a kívánságát. Igazságos volna az, ha mindig csak az volna, ami neked jó, másnak meg kellemetlen?

Istvánka: Mér nem lehet az, hogy mindenkinek jó legyen?

Apuka: Mert az emberek sokfélék. Egyiknek az a jó, ami a másiknak rossz. Te kicsi vagy, én nagy vagyok, ecért te kis széken ülsz, én meg nagy széken. Akinek rossz a szeme, az visel szemüveget, a másik meg nem visel.

Istvánka: Annak úgy kéne lenni, hogy én legyek a király. Mert akkor mindenkinek azt kell csinálni, ami nekem jó.

Apuka: Az csak a mesében van úgy. Nem is lehetne úgy élni, mert ha sok embernek rossz az, ha egy embernek jó, az nem igazságos dolog, és az a sok ember, akivel igazságtalanság történik, elkergeti azt az egy rossz embert.

Istvánka: És sehogy sem lehet úgy, hogy mindenki-Bek jó legyen?

Apuka: Nem bizony. Gondolkozz csak egy kicsit. Ki készíti neked a cipőt?

Istvánka: A cipész bácsi.

Apuka: Hát a ruhát?

Istvánka: A szabó bácsi, az az öreg kövér, aki úgy dünnyög.

Apuka: Hát ha ők egész nap csak feküdnének meg játsEanáknak, az jó volna-e nekik?

Istvánka: Persze, hogy jó volna nekik. Feküdni meg játszani, az nagyon jó.

Apuka: Akkor miben járnál te télen?

Istvánka: Hát mással csináltatnál cipőt meg ruhát nekem.

Apuka: De hátha a világon mindenki csak pihenne meg játszana?

Istvánka: Az nem lenne jó, mert akkor nem lehetne kimenni ródlizni, mert télen nagyon hideg van, és nagyon hó van, és nagyon fázik az ember, és nagyon beteg lesz.

Apuka: Látod, hát a szabó bácsinak, meg a cipész bácsinak nem lehet mindig nagyon jó, mert akkor neked nagyon rossz volna.

Istvánka: De ha nem dolgoznának, akkor nem is adnák nekik pénzt, és akkor ők sem vehetnének a kisfiúknak semmit, meg maguknak sem, és nagyon szegények volnának.

Apuim: Úgy van. De nem volna jobb, ha azon a sok pénzen, amit én keresek, mind csak neked vennénk játékot meg cukort?

Istvánka: Nekem jó volna, de neked meg anyunak nem volna jó.

Apuka: Hát ha mind elköltenék anyuval a sok pénzt, és neked semmit sem vennénk rajta?

Istvánka: Az nektek nagyon jó volna, de nekem nagyon rossz volna.

Apuka: Látod, az emberek között úgy van, hogy nem lehet mindenkinek egyszerre jó, mert ami az egyik embernek nagyon jó, az a másiknak esetleg nagyon rossz, így hát az a szokás, hogy inkább mindenki vállal egy kis nem egészen kellemes dolgot, hogy a másiknak amiatt jó legyen. Ezért cserébe a másik is vállal egy kis nem egészen kellemes dolgot, hogy az egyiknek legyen jó.

Istvánka: És az embereknek muszáj ezt így csinálni?

Apuka: Az emberek mind egyforma nyelven beszélnek?

Istvánka: Nem. A Bözsiék frejlejnje csak németül tud. Te is tudsz németül. De vannak másképpen beszélő emberek is, vannak olaszok, meg franciák, meg angliák.

Apuka: Meg még nagyon sokféle nyelv. Az egy nyelvet beszélő emberek össze szoktak beszélni, hogy ok a világ egy bizonyos részén együtt fognak élni. Jó az, hogy az egyforma nyelvet beszélő emberek élnek együtt?

Istvánka: Persze, hogy jó. Másképp bemennék a boltba, és papírost kérnék, és festéket adna. De mondd, apa, úgy-e, ezek a népek már régen összebeszéltek így?

Apuka: Nagyon, nagyon régen. Sokkal régebben, mint ahogy nagypapának a nagypapája született. De te magad mondtad az előbb, hogy az egy nyelvet beszélő embereket együtt népnak nevezzük. Hol hallottad ezt?

Istvánka: Sokszor hallom a rádióban, hogy magyar nép, meg német nép, meg francia nép,, meg anglia nép.

Apuka: Tehát minden nép megállapodott valamikor régen abban, hogy miképpen osszák el egymás között a munkát meg a szórakozást úgy, hogy lehetőleg senkinek se legyen nagyon rossz. Amikor a gyerekek felnőnek, választanak maguknak valami foglalkozást. Erről már beszélgettünk, úgy-e?

Istvánka: Persze. Én mozdonyvezető leszek.

Apuka: Mármost aki amilyen foglalkozást választ magának, olyan munkát kell neki végeznie. Vájjon jó az, ha valaki nem akarja elvégezni a munkáját?

Istvánka: Nem jó, mert a többiek már számítanak arra, hogy ő megcsinálja áztat, és ha nem csinálja meg, akkor másnak abból rosszja lesz.

Apuka: De vannak olyan munkák is, amelyeket mindenkinek el kell végeznie, ha akarja, ha nem. Így például mindenkinek kell tanulnia gyermekkorában, mert ha nem tanul, nem tud semmiféle munkát elvégezni, másoknak kell őt eltartania. Azután minden férfinak kell katonászkodást tanulnia, mert ha nem tanulná, nem volna, aki megvédje a hazát. Azokat a munkákat, amelyeket mindenkinek meg kell csinálni, meg azokat a tennivalókat, amelyekre az ember akkor vállalkozik, amikor pályát választ, együttesen kötelességeknek nevezzük. Nekem például mi a kötelességem?

Istvánka: Neked? Te már tanultál gyerekkorodban, meg katona is voltál. De azért ha háború van, neked is kötelességed, hogy megvédd a hazát. Meg te tanár vagy, kötelességed, hogy taníts az iskolában.

Apuka: De ha valaki becsületesen elvégzi a kötelességét, akkor az másoknak jó. Viszont ezért megkívánhatja, hogy más is elvégezze a kötelességét, hogy az neki legyen jó. Nem igaz?

Istvánka: Persze, Az igazgató úrnak kötelessége, hogy pénzt csináljon, azt neked adja, hogy nekünk az jó legyen.

Apuka: A pénzt nem az igazgató úr csinálja, az másnak a kötelessége. Az ő kötelessége az, hogy elmenjen érte oda, ahol csinálják, és nekem ideadja. Nekem jogom van a pénzre, mert megdolgoztam érte.

Istvánka: Mi az, hogy jogod van? A jog az a sok mindenféle jó, amit azért kap az ember, hogy megteszi a kötelességét?

Apuka: Az bizony. Neked például mi a kötelességed?

Istvánka: Hogy tanuljak az iskolában, meg hogy mi-sére menjek vasárnap, meg hogy vigyázzak a ruhámra, meg hogy ne egyek csúnyán.

Apuka: Űgy van. Hát mit gondolsz, milyen jogaid vannak, ha becsületesen megteszed a kötelességedet?

Istvánka: Kapok szép ruhát, meg meséskönyvet, cukrászsüteményt, meg káposztás palacsintát ebédre. Kapok téli kesztyűt is.

Apuka: Hát anyukának mi a kötelessége?

Istvánka: Ő főzi az ebédet, meg takarít az Ágnessel, meg a piacra jár, meg szoptatja az Évi babát, meg varr nekem nyári ruhát.

Apuka: Nagyon jól mondod. Ezzel szemben joga az, hogy ne zavarjuk a délutáni pihenésében. Az nem baj, hogy nem ettél borsófőzeléket, mivel jogod van arra, hogy otthagyd, ha valamit nagyon nem szeretsz. Viszont kötelességed, hogy ezzel ne okozz kellemetlenséget másoknak. De most már biztosan tudom, hogy úgy sem akarsz külön étkezési időt bevezetni.

Istvánka: Mondd, apu, muszáj eztet mindnekinek így csinálni, ezzel a joggal meg a kötelességgel?

Apuka: Mindenkinek így kell csinálni, másképp nem lehetne együtt élni azzal a sok emberrel, akik mind hozzánk tartoznak. Most már majd megfigyelhetsz mindenkít, miképpen teljesíti kötelességét.

Istvánka: Nem baj, apu, még soká lesz uzsonna, addig megírom a leckémet, akkor nem fogom érezni, hogy éhes vagyok.

Ez a kis beszélgetés mondhatni szószerint így játszódtott le, nem is olyan régen. Istvánka persze nem felejtette el aztán ezt a kérdéscsoportot, és a legváratlanabb

helyzetekben hozakodott elő a joggal és a kötelességgel. Néhány hét alatt azonban végkép és teljesen megemész-
tette a dolgot, úgyhogy nemsokára örömmel leste ki
apuka, mint magyarázta a jog és kötelesség bonyolult
viszonyát egyik ifjú barátjának.

A gyermeknek, megfelelő módon, mindent meg lehet
magyarázni. Csak arra kell ügyelni, hogy gyermekkel be-
szélünk, és így nem a szabatosság a fontos, nem is az,
hogy apró tárgyi tévedésekbe vagy hibás általánosítá-
sokba kapaszkodjunk bele, és fogalmi tisztaságra töre-
kedjünk. Nagy vonásokban kell vázolni a dolgokat, és
egyszerre lehetőleg csak egy dolgot megvilágítani. Apuka
például más alkalommal fogja megmagyarázni Istvánká-
nak, hogy az a nép nem anglia, hanem angol, valamint
hogy „eztet” nem egészen helyes szó. Ne olyankor tiszto-
gassuk a körmünket, amikor mindkét kezünkre szüksé-
günk van más, nehezebb munka elvégzésénél.

A gyermek akkor tanulja meg gyakorlatban, a saját
bőrén a kötelesség fogalmát, amikor az iskolába kerül.
Ezen a napon már belép a dolgozó emberek sorába, és
most már nem szabad őt kisgyermeknek tekintenünk, ha-
nem annak, ami: apró dolgozónak, aki megteszi a köte-
lességét, és így munkája árán is megilletik azok a jogok,
amelyeket eddig csak születése jogán követelhetett.

Közismert mondás az, hogy a gyermek magának
tanul, így semmiféle dicséretet sem érdemel azért, ha ki-
fogatlanul elvégzi munkáját. De ha igaz így, akkor
igaz fordítva is: nem érdemel büntetést azért, ha nem
dolgozik, nem tanul. Úgy-e, így már kissé furcsábban fest
a dolog? A gyermek nem felelős lény, aki saját távoli
hasznát állandóan szeme előtt tudná tartani akkor, ami-
kor éppen leckéjét kell csinálnia, és barátai golyózni hív-
ják. Hiába mondtuk neki előtte való nap, hogy önmagá-
nak tanul, most mégis meg fog szokni a tanulóasztaltól,
és fölkeresi a bartáságos utcacsatornát, ahol olyan nagy-
szerűen gurul a golyó. Kötelességre csakis úgy lehet
szoktatni a gyermeket, ha az ő életébe is tevékenyen
belevisszük a kötelesség fogalmát és annak gyakorlati
alkalmazását.

Hogyan történik ez? Az emberi életben a kötelesség
teljesítése árán élünk, ezen az úton szerezzük meg min-
den szükségletünket; pénzt keresünk, mert a pénzen min-

den szükségleti tárgyat meg tudunk venni. Legtöbbször munkánk arányában jutunk hozzá a javakhoz, bár ez a tétel csak akkor lesz egészen érvényes, ha valamilyen Úton-módon teljesen megszűnik a ma még ugyancsak sűrűn előforduló munka nélküli jövedelemszerzés lehetősége. A gyermekkel azonban *nem* szükséges azonnal megismertetni társadalmi életünk minden árnyoldalát, ezért általában az szokott helyes lenni, ha úgy tanítjuk: minden ember munkája arányában részesül a társadalomban megszerezhető javakból. És ezt kell gyakorlatilag megvalósítani az ő életében is.

Az anyagi javak általában a pénz fogalma alatt egyeíthetők, hiszen pénzért normális viszonyok között többé-kevésbé minden anyagi jószág megszerezhető. Így helyes, ha a gyermek, munkás életének kezdetekor, vagyis az iskolába lépés idején, megismerkedik a pénz, a járandóság fogalmával. Erről egy kissé bővebben kell most beszélgetnünk.

XIII. fejezet

A GYERMEK ÉS A PÉNZ

Korunk legnagyobb hatalmassága a pénz. Manapság nagyon megfogyatkozott azoknak a száma, akik pusztán eszményeikért harcolnak; annyira megfogyatkozott, hogy mutatóba is alig-alig akad ebből a fajtából. Az ember és a pénz viszonya többnyire ellenséges: többé-kevésbé mindenki ádáz harcot folytat a „disznófejű Nagyúrral” és ebben a tusában nem mindig az ember győzedelmeskedik.

A gyermek és a pénz viszonya tekintetében két nézetet kell megemlítenünk. Az egyik azt vallja, hogy a gyermeknek fölserdült kora előtt nem szabad kapcsolatba jutni a pénzzel, mert önzővé, anyagiassá nevelődik különben; elveszti eszményeit és magasabb törekvéseit. Az ilyen mevelők nem adnak pénzt neveltjeiknek; arra szoktatják őket, hogy mindent kérniük kell, és kívánságaik vagy teljesülnek aztán vagy nem. A másik felfogás az ellenkező végletbe esik: hivei rendszeres havidíjjal látják el gyermekeiket, és ebből kell a gyermeknek fedeznie iskolaszereit, szórakozását, sőt nem egyszer étkezését és kisebb ruházati cikkeinek beszerzési költségeit is. Mind a két felfogásnak vannak előnyei és hátrányai; nem árt, ha futtában végighaladunk ezeken a szempontokon.

Az első nézet követői arra hivatkoznak, hogy a gyermek zsenge lelkének kárára van, ha túlságosan korán avatjuk bele a mindennapi élet kevésbé szép és semmi esetre sem kívánatos titkaiba. Ez így is van, mint ahogyan elvitathatatlan az is, hogy az élet gondjai a mi egészségünknek, idegállapotunknak sincsenek hasznára, és a létért való küzdelemmel kapcsolatos tömérdek idegizgalom senkinek sem hosszabbítja meg az életét. Ezek «sok a szükséges rosszak, amelyektől senkit sem kímél-

hetünk meg teljesen, még forrón szeretett gyermekünket sem. Az üvegházban nevelt gyermek ügyetlen és félszeg lesz, lelkének kevés kapcsolata lesz a valóságos élettel, és éppen az ellenkezőjét érzük el annak, amit akartunk: a gyermekkorban elkerült szenvedések és kiábrándulások később következnek be: akkor, amikor már sokkal súlyosabb következményeik lehetnek, mint az egyszerű illúzióvesztés. Ezzel szemben igaz az, hogy a gyermek sokkal inkább rászorul az irányításra és a nem egyszer erőszakos vezetésre, mint a felnőtt, és a korlátozásoktól mentes túlságos szabadság nem egyszer nagyobb veszélyeket rejt magában, mint az egyszerű elnyomás. Éppen ebben tévednek a másik felfogás követői is, akik beosztást, önállóságot, előrelátást követelnek meg a gyermektől olyan korban, amikor ezek a tulajdonságok még nem is lehetnek meg benne. Nem kívánhatjuk, hogy a gyermek jói sáfárkodják a reábizott pénzzel, főként azért nem, mert értékvilága merőben különbözik a miénktől, és pénzt esetleg olyan dolgokra adja ki, amelyek a mi szemünkbe» értékteleneknek látszanak, viszont elhanyagolhat egyéb fontos, de az ő számára értéktelen szükségleteket. Az életben a pénzzel bánni tudásnak rendkívüli jelentőség« van, de mint többé-kevésbé mindent, ezt is tanulni kell. A helyesen nevelt gyermek játszva tanul, életét állandó derű övezi, és tapasztalatait maga szerzi meg magának. A játék az életet utánozza, levezeti az emberben születésétől fogva jelenlévő tevékenységi vágyat, és egyszer» mind előkészít a későbbi küzdelemre. A játékhoz azonban játékszer is kell, és a gyermek csak úgy tanulhat meg bánni a pénzzel, ha játékszerként valódi pénzt adunk kezébe. Szívesen játszik utánzott vagy régi, értékét veszített pénzzel is, de ez a játék nem hasznos, nem értékes, mert a játékpénzből hiányzik a lényeg: a vásárló erő. Hiszen a bádogból sajtolt gépkocsi vagy mozdony is akkor válik becsessé, ha a való élethez hasonlóan robbogni tud sínjein vagy a képzelt országúton. Adjunk tehát valódi pénzt gyermekeink kezébe, de csak annyit, amennyi az életet mímelő játékhoz szükséges; annyit, amennyit szabadon elkölthet saját kedvteléseire. Erről a pénzről ne számoltassuk el; az elszámolási kötelezettséggel adott összeg gátolja a gyermek önálló ítélőképességének kifejlődését. Arra természetesen számítanunk kell, hogy kez-

detben haszontalanságokra fog elmenni a zsebpénz; ez azonban ne aggasszon bennünket, hiszen mindannyian saját kárunkon tanultunk meg élni. A gyermeknek azonban meg kell tanulnia, hogy könnyelmű és céltalan költsékezésének következménye van: az, hogy más, kívánatosabb dolgokra nem telik. Ezért soha, semmiképpen, semmiféle ürüggyel ne ajándékozzunk több pénzt neki, mint az előre megállapított heti vagy havi zsebpénze. De ne is szidjuk össze, ha történetesen színes papírt vásárolt tanulmányos mesekönyv helyett, vagy mozira költötte pénzét és nem múzeumi belépőjegyre. Sohasem szabad elfeledkeznünk arról, hogy minden gyermek más és más egyéniség, akinek jellemképe esetleg homlokegyenest ellenkezik a miénkével. Nagy és helyrehozhatatlan vétket követ el az a szülő, aki erőszakkal a maga képére és hasonló tosságára akarja formálni gyermekét. Ha a magunk egyéniségét annyira értékesnek tartjuk, hogy gyermeünkben a magunk folytatását akarjuk látni, akkor ezi csak egyetlen úton mozdíthatjuk elő bizonyos mértékig jó példával kell elől járnunk. A többit aztán bízunk a gyermekre. Ha a mi példánk megfelel az ő egyéniségének, úgyis követni fogja azt; ha nem, akkor erőszakos lélekformáló kísérleteinkkel csak gyűlöletessé vagy legjobb esetben nevetségessé tesszük magunkat saját gyermeünk előtt. Nem igaz, hogy egyéniségünket készen hozzuk magunkkal a világra, de az sem igaz, hogy a születő ember lelke tabula rasa: fehér lap, melyre a nevelés írja rá később azt a szöveget, melyet jellemnek nevezünk. A hajlam és a nevelés együttesen alakítja ki az ember lelki képét, és szomorú csalódás lesz annak osztályrésze, aki elvakultan, pusztán a nevelés erejével erőszakot akar tenni gyermekének veleszületett lelki alkatán.

A zsebpénz összegét a szülők anyagi helyzete és a gyermek kora határozza meg. Természetes, hogy a kis gyermek igényei kisebbek, mint a felnőtt ifjúéi, és így kevesebb pénzzel is beéri. Ezen felül a kis gyermek sokkal többet adna ki hiábavalóságokra, és ezáltal fölöslegesen pazarolná azt a pénzt, amelynek megszerzése szüleinek annyi gondba, fáradságba és munkába került. Hozzávetőleges útbaigazításként megjegyezzük, hogy a 6 éves gyermek szülei jövedelmének $\frac{1}{2}$ %-át kaphatja zsebpénzül, az érettségiző ifjú pedig szülei jövedelmének

$\frac{2}{3}$ %-át. Természetes, hogy ez csak az általános elv, és ezen belül a szülők anyagi helyzetének igen nagy szerep jut a zsebpénz megállapításánál.

A rendszeres zsebpénzadást igen korán kell bevezetnünk. Leghelyesebben akkor cselekszünk, ha azon a napon adjuk gyermekünknek az első zsebpénzt, amikor az iskolába kezd járni. Ezzel egyszersmind azt is elérjük, hogy a gyermek összefüggésbe hozza az iskolát a zsebpénzzel, és féligmeddig úgy érzi, hogy munkájának ellenértékét kapja meg ezáltal. Ez serkenteni fogja az iskolai munkában, és rászoktatja arra is, hogy a munkát nemcsak azért végezzük, mert nemesít, hanem főként azért, mert pénzt lehet vele keresni. Így a gyakorlati, üzleti szellemet fejlesztjük benne, és ezzel elősegítjük vonzódását a ma annyira kívánatos szabad pályák felé.

Figyelemmel kell azonban arra is lenni, nehogy az iskolás gyermek szegényebb társainál irigységet keltsen föl zsebpénzével. Ez nem fog bekövetkezni akkor, ha a hencegést helyes nevelései eltüntettük életéből,

A zsebpénz nevelő hatását azzal is fokozhatjuk, ha nem adjuk egészen ingyen. Az iskolaidő alatt természetesen nem követelhetünk ellenszolgáltatást érte, hiszen az iskolai munka amúgy is igénybe veszi a tanulót. A szünidőkben azonban nem árt, ha valamilyen munka, lehetőleg erősítő és testedző munka elvégzéséhez kötjük az anyagi javak kiszolgáltatását. Ilyen munka pl. kisebb gyermeknél a főzésben, takarításban való segítség, nagyobbaknál a vízhordás, favágás, stb., ami nemcsak hogy sokoldalúvá, mozgékonyvá teszi az egyhangú iskolai munkához szokott tanulót, hanem egyszerűbb nyaralóhelyen komoly segítséget is jelenthet.

Ennek a rendszernek azonban nem szabad odáig fajulnia, hogy a gyermek csak akkor dolgozzék szüleinek, ha megfizetik érte. Megfelelő ügyességgel itt is elkerülhetjük a felmerülő nehézségeket.

Kezdetben, mondjuk 13 éves korig, hetenként adjuk a zsebpénzt. Ennek az a jelentősége, hogy a kis gyermek eleinte nem tud hosszabb időre számolni, és a beosztás szempontjából előnyösebb az ilyen módszer. Az egy hétre számított zsebpénzt szombaton este, üzletzárás után adjuk ki, amikor már nem rohanhat vele rögtön a boltba,

hanem marad ideje a megfontolásra is. Az egész hónapra szánt összeget a hónap elején, pontosan meghatározott napon szolgáltatassuk ki, mégpedig mindig külön kérés nélkül. Nagyon rossz hatást tesz a gyermekre, ha zsebpénzét mindig csak hosszú harcok vagy elodázási kísérletek után kaphatja meg.

Igen jó hatása van a viszonylagos zsebpénz rendszernek, ami abból áll, hogy a gyermek elvégzett munkájának arányában jut pénzhez. Vigyázzunk azonban arra, hogy az ítékezésnél igazságosak legyünk. Leghelyesebb, ha valamilyen rendszert állítunk fel, amelyet a gyermek is ismer és megért, és amelyhez munkáját, viselkedését alkalmazhatja. Így mondhatjuk, hogy ha bizonyítványa színtiszta jeles, akkor ennyit meg annyit kap havonta, míg ha megbukik, akkor semmit. E két határ között aztán az elért eredményhez képest állapítjuk meg a zsebpénz összegét.

A megállapított összeg teljes elvonásának csak nagyon indokolt esetben van helye. Így például, ha a gyermek egyáltalában nem végzi iskolai munkáját; ha valamilyen főbenjáró bünt követ el, ha feltűnően tiszteletlen, vagy — és ez sem a legkevésbé fontos — ha valamilyen kárt okoz szüleinek. Ilyen esetben nem büntetésből esik el zsebpénzétől egy időre, hanem azért, mert hozzá keli «soknia a tudatos felelősségvállaláshoz. Teljesen elegendő azonban, ha az okozott kárnak csak egy részét térítettük meg vele, hiszen előfordulhat az is, hogy olyan nagy kárt tesz, hogy évekig sem vonhatnók le a zsebpénzéből. Ennek pedig már semmi nevelő hatása sem lenne, hiszen bizonyos idő után a gyermek egyszerűen elfelejtené, hogy »eki tulajdonképpen zsebpénze is van.

Nem lehet azonban elégszer ismételni, hogy a gyermekek zsebpénzének kérdését elsősorban a szülők anyagi kelyzete szabályozza, és csak azután jöhetnek szóba a neveléstani megfontolások. Ha a szülők nélkülöznek, vagy jövedelmük éppen csak a mindennapi szükségletek fedezésére elegendő, a gyermeknek is meg kell elégednie azzal, hogy ezeket a szükségleteit kielégítik. Ilyen esetben azonban nem szabad hamis ürügyet keresni az esetleg korábban élvezett zsebpénz megvonására, hanem meg kell mondani a valódi okot, természetesen a gyermek értelmi fejlettségéhez alkalmazott formában.

Igen célszerű, ha a gyermeket takarékosagra neveljük. Sohasem szabad azonban a takarékoságot a fukarsággal összetéveszteni. Takarékoskodni nem annyit jelent, hogy a pénzt nem szabad kiadnunk, hanem annyit, hogy észszerűen kell azt felhasználnunk. A takarékoskodásnak legyen valami határozott célja. A felnőtt ember öreg napjaira takarékoskodik, vagy kocsi, családi házra gyűjt, esetleg más olyan javakra, amelyek számára kívánatosak. Erre neveljük gyermekünket is. De nem szabad megfélemlenünk arról, hogy az ő értékrendszere más, mint a miénk, és kívánságai a mi szemünkben esetleg fölöslegesnek tűnnek. Ez azonban nem jelenti azt, hogy valóban fölöslegesek is. A serdületlen gyermektől nem várhatjuk azt, hogy ruházkodásra vagy tankönyvre gyűjtjön. Ha a neki adott összeg ilyesmire kell, inkább ne adjunk zsebpénzt a gyermek kezébe, mert nem szabad egyik kezünkkel elvenni azt, amit a másikkal neki ajándékoztunk.

A gyűjtést ne takarékperselyben hajtsa végre a gyermek. Maga a persely is pénzbe kerül, az abban őrzött pénz nem kamatozik, amellet az ilyesmi állandó kísértést jelent a gyermek számára: hogyan lehetne kipiszkálni a cserépmalac hasából a kétfilléreseket. A postahivatalokban úgynevezett takaréklapokat vásárolhat a gyűjtő; ha apránként bizonyos összegű postabélyeget ragaszt rá, takarékkönyvet válthat érte. A takarékbetétek kamatoznak is, és ennek jelentősége nem abban a csekély összegben rejlik, amelyet kamatképpen a betevő javára írnak, hanem abban, hogy a gyermek korán megtanulja, hogy a tőke hasznosítható valami. Természetesen figyelmeztetnünk kell arra, hogy időnkint adja be takarékkönyvét a kamatok kiszámítása végett. A takarékkönyv komoly dolog, amely sokkal inkább ösztönzi takarékosagra a gyermeket, mint a persely.

Ha csak nem elkerülhetetlenül szükséges, ne kérjünk kölcsön gyermekunktól, még akkor se, ha nagy kamatot adunk a kölcsönvett összeg után. Ezzel egyrészt rossz példát mutatunk, mivel saját beosztóképességünk tökéletlenségét bizonyítjuk be, másrészt tekintélyünket romboljuk vele, és az aránytalanul nagy kamatokkal esetleg a könnyű pénzszerzés: az uzsora lehetőségét csillogtatjuk meg előtte.

Igyekezzünk ügyeskedésre nevelni gyermekünket.

Tanítsuk meg arra, hogy a pénzért végzett munka vagy a becsületes üzlet nem szégyen. A házi lim-lomok gyűjtésével, hulladékok értékesítésével, ügyes bélyegcserével, esetleg rosszabbul tanuló osztálytársaink tanítgatásával csinos összeget kereshet az élelmes gyermek, és az ily módon keresett pénz nemcsak valóságos értékével válik hasznára, hanem növeli benne a kereskedelmi ügyességet is, a nagy lehetőségeket ígérő szabad pályák utáni vágyat, amelyekre nagy szüksége van a társadalomnak.

Adjunk korán szerszámot a gyermek kezébe, és tanítsuk meg arra, hogyan végezheti el önállóan a ház körül előforduló apróbb munkákat, javításokat. Ezzel életre valóságra, okos takarékoságra neveljük, és az esetleg benne rejlő műszaki képességek felébresztésével egészséges, nagy lehetőségekkel biztató hivatások felé terelhetjük. Ne féltsük a gyermek testi épségét a szerszámoktól. Millió gyermek között is alig akad egy, aki ilyen okból komoly sérülést szenvedett volna. Megvágja, megszúrja az ujját? Körmére koppint a kalapáccsal? Sebj! Legalább felnőtt korában nem vall szégyent, ha egy szöget kell beverni a falba, vagy ki kell cserélni a kiegészítő biztositékot. Számúzzuk azt az elavult, káros álokoskodást, hogy: „Kés, villa, olló nem gyerek kezébe való!”.

Ha a gyermek már eredménnyel ügyeskedik, és komoly hasznát tudjuk venni a ház körül, jutalmazzuk meg fáradozását zsebpénzén kívül is néhány fillérrel. Munkakedvet, iparkodást oltunk ezzel belé, és megint csak azt a megbecsülhetetlen értékű felfogást, hogy semmiféle becsületes munka nem szégyen, még akkor sem, ha pénzért végzi az ember.

Arra azonban mindig vigyázzunk, hogy saját kényelmünk érdekében ne végeztessünk céltalan és fölösleges munkát a gyermekkel. Nem egy háziasszony megteszi, hogy egy-egy délelőtt nyolcszor-tízszer futtatja boltba a szünidőző gyermeket, azzal a felkiáltással, hogy: „Hiszen úgy sincs semmi dolga!”. Igaz: helyes, ha fölös idejében néha igénybe vesszük a gyermek munkaerejét. De ne felejtjük el, hogy a szünidő a pihenésé, a szórakozásé, és nem utolsó sorban azé az öröme, hogy a gyermek végre egy kicsit önmagának éljen, saját kedve szerint. Ezért jól tesszük, ha meggondoljuk, mi minden kell aznap a boltból, és egyszerre hozatjuk el.

Az ilyesféle munkára való felszólítás mindig udvarias legyen. Általában, bármilyen utasítást adunk is, kezdjük lehetőleg úgy, hogy: „Légy szíves...” Az udvarias, nyugodt, fegyelmezett beszédmodor igen sok összehúzásnak, ingerült jelenetnek veszi elejét. Persze: itt is kerüljük a túlzásokat. Teljesen fölösleges magázni, vagy pláne önözni a gyermeket. Ne mosolyogjunk: láttunk már ilyesmit.

Ha már itt tartunk, említsük meg a szülők megszólításának kérdését is. Töbnyire magától alakul ki, hogy a gyermek tegezi-e szüleit vagy más, tiszteletteljesebb megszólítást használ. Véleményünk szerint semmi baj sem történik, ha tegezi őket. A tisztelet úgyis meglesz, ha a szülő egyénisége erre alkalmat ad. Hiába kényszerítjük formai tiszteletadásra a gyermeket, ha aztáa magatartásunkkal ellenkező hangulatot ébresztünk benne.

Általános tapasztalat, hogy a gyermekek nagy része zsebpénzének tetemes hányadát édességre költi. Ennek igen egyszerű magyarázata az, hogy a gyermeki szervezetnek sokkal nagyobb szüksége van a cukorra, mint a felnőtteknek. Ebből az a tanulság, hogy ezt a fölöslegesnek látszó kiadást megtakaríthatjuk, ha minden ebéd és vacsora után adunk valami édességet a gyermeknek.

Ami a zsebpénzek másik nagy ellenségét, a mozit illeti, itt egyetlen orvosság van: gyakran kell szórakozni vinni a gyermeket. Így legalább okosan ellenőrizhetjük a szórakozását, és képzelőerejét értékes filmek vagy színdarabok emléke fogja alakítani, nem a fantasztikus filmek együgyű rémmeséi. Erről különben később még bővebben lesz szó.

Jutalmazzuk meg a gyermeket, ha holmiját az átlagos kívánalmaknál jobban kíméli. De ezzel szemben csökkentenünk kell zsebpénzét akkor, ha felszerelését hanyagságból vagy gondatlanságból túlságosan hamar tette tönkre. Ennek a tanulságnak nagy hasznát fogja venni akkor, ha saját költségén kell majd szükségleteiről gondoskodnia.

Jó, ha minden kényszer nélkül, elsősorban saját példánkkal, rászoktatjuk gyermekeinket arra, hogy bevételeikről és kiadásairól naplót vezessenek. Kitűnő előgyakorlat ez az élet későbbi nehézségeire. Növeli a gyermek előrelátását, takarékosági érzékét, és — nem utolsó sor-

ban — rendre, pontosságra neveli. Ez a pénztári napló azonban legyen az ő kincse, amelyhez másnak nem szabad nyúlni — még szüleinek sem. Közismert tapasztalat, hogy a gyermek saját holmiját sokkal jobban rendben tartja akkor, ha nem ellenőrzik állandóan, ha saját szakrénye, fiókja van, ahová másnak nincs bejárása. Így van ez itt is: a megkövetelt, kényszerű elszámolásnál értéke-
sebb a szabad akaratból, jóindulatú igyekezettel végzett kedvesen együgyű könyvvitel.

Mindennapi életünk egyik legégetőbb kérdése az ember és a pénz harca. Az elkövetkező nemzedéknek könnyebbé tehetjük ezt a viadalt, ha idejekorán és helyesen ismertetjük meg gyermekünket minden földi dolgok mozgatójával: a pénzzel.

A pénzen kívül fontos mozgató ereje a gyermek életének az ajándék. Sok szülő állandóan ajándékokkal tömi gyermekét; még több ajándékot ígér neki, de nevelési fáradozásának még sincs semmi eredménye. Miért van ez? Azért, mert a felnőtt ember is csak akkor örül az ajándéknak, ha ritkán, meglepetésként kapja, ha olyat kap, amire vágyódott, aminek hasznát veheti. Tehát csak akkor adjunk ajándékot, amikor annak itt az ideje: nagyobb ünnepek alkalmából; születésnapra, névnapra.

De itt meg kell említenünk valamit az ajándékokkal kapcsolatban. „Sose hazudj gyermekednek” — ez a tétel a nevelés minden vonatkozásában érvényes, tehát a Jézuskával, a Mikulással kapcsolatban is.

Amikor a gyermek a Jézuskától kéri és neki köszöni meg a karácsonyi ajándékot, esetleg nagyon szép és igen megható dolgot művel, de kissé túlságos önzetlenség a sérülők részéről, ha a Jézuskára háritják azokat a kedveskedéseket, amelyekkel ők, többnyire nehezen összekuporgatott pénzükön, meglepik a kicsit. A gyermeknek jó, ha minél hamarább tudomást szerez az élet nehézségeiről is, és nemcsak a napos oldalt látja maga előtt. Ne féltjük a gyermek lelkének harmatát a valóságtól; gondoljuk csak meg, mennyivel több nagy ember lett azokból a gyermekekből, akik idejekorán megismerkedtek a szegénységgel, esetleg a nyomorral is, mint azokból, akiket vatta közé pólyálva neveltek, és gondosan őriztek a valóságnak még a lehelletétől is. Való igaz, hogy szebb gyermekora van annak, akit álmok és mesék ködében rin-

gátanak, de sohasem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy a gyermekség nem öncél, csak előkészület az élet későbbi harcaira. A Jézuskával levelező gyermek esetleg túlságos igényekkel lép fel, és akkor kénytelenek vagyunk azt mondani, hogy Jézuska szegény, nincs pénze. Ez pedig, valljuk be, kissé furcsa indokolás. Amellett ha Jézuska lehet szegény, miért nem lehet szegény Apuka is? Nem is szólva arról, amikor előre megtárgyalják a gyerekekkel, hogy Inna néni Jézuskája gazdag, Ella néni Jézuskája szegény. Szegény gyerek azt sem tudja, mit gondoljon, hány Jézuska röpköd karácsony tájékán ide-oda. Az sem túlságosan kívánatos beállítás, hogy a Jézuskával azért jó jobban lenni, mert szép ajándékokat kapunk tőle. Sokkal szebb és az Üdvözítő iránt is tiszteletteljesebb, ha azt mondjuk: „Ezen a napon született a Jézuska, ez a nap nekünk, keresztényeknek a legnagyobb ünnep, ennek öröme megajándékozzuk egymást, és megköszönjük Jézuskának, hogy hozzásegített az ajándékozás öröméhez.” így végül mégis csak Jézuskának köszöni meg a gyermek az ajándékokat, de úgy, ahogyan az a valóság-nak megfelel. így nem kell elszenvadni azt a kínos helyzetet sem, amikor a gyermek először mondja szemünkbe: „Miért csaptatok be, hiszen úgyis tudom, hogy nem a Jézuska hozza a karácsonyfát!”. Sok gyermek lenéző mosollyal teszi magát éveken át tudatlannak, abban a reményben, hogy így gazdagabb ajándékokkal fogják elhalmozni.

Mondani sem kell, hogy ugyanez vonatkozik a Mikulásra, a húsvéti nyuszira, és a némely helyen elkélt túlásként bevezetett születésnap tündérre is.

Nézzük meg tehát most részletesen, milyen ajándéknak örül a gyermek, mit vegyünk neki akkor, amikor eljön az ajándékozás ideje.

Mindenekelőtt gondolnunk kell arra, hogy a felnőtt és a gyermek értékrendszere lényegesen különbözik egymástól, és nem elég, ha azt vesszük meg gyermekünknek, aminek mi magunk is örülnénk, mert könnyen keserves csalódás érhet: a drága ajándék nem szerez örömet. Ilyenkor nagyon hamar kiszalad a szánk: „Hálátlan vagy, szegyeid magad!” Pedig nincs igazunk: a gyermek nem hálátlan, csak éppen olyasvalamit kapott, ami az ő számára nem jelent értéket.

Hasonló esetre számtalan példa van a felnőttek világában is. Az 1900-as évek elején George Thomas Ellings angol pénzügynök valami nagy szolgálatot tett a japán császárnak, és a mikádó jutalmul tetemes összegről szóló csekkel akarta megajándékozni. A nyilvános fogadáson, amelyen az átadásnak meg kellett volna történnie, jelen volt még egy megajándékozandó is: Yokata, a híres énekes színész. A két borítékot valaki véletlenül összecserélte. Yokata halálsápadtan látta, hogy az idegent tüntették ki a mikádó mindennél becsesebb arcképével, míg őt hitvány pénzzel fizették ki. Ellings is bosszankodva nézte a képet, hiszen nem erre számított. Ha a császár észre nem veszi a tévedést, ki tudja, mi lett volna a dologból!

A gyermeknek is értéktelen lehet sok minden, ami számunkra igen becses. Így például elsősorban nem jelent értéket a kisgyermek számára a gyakorlati célú használati tárgy. Különösen a kisfiúk nem tudnak örülni az új ruhának, cipőnek, fehérműnek. Emlékezzünk vissza a magunk gyermekkorára, amikor sírni szerettünk volna az effajta ajándék megpillantásakor. Az a gyermek, akiben szülei kifejlesztették a rend és csinoság iránti érzéket, örül, ha új és tiszta holmokban ünnepelhet, de nem érzi azt ajándéknak, mivel — és ez az ajándékozás legfontosabb elve — csak azt tartja méltó meglepetésnek, ami valami szokatlant, újat, nem mindennapit és nem közvetlenül szükségeset jelent számára. Fölösleges dolgok teszik széppé az életet — ez az igazság felnőtteknél és gyermekeknél egyaránt érvényes.

Emellett a gyermek számára nem is mindig öröm az új ruha, mert hiszen ez igen gyakran kényelmetlenséget jelent számára: nem játszhatik benne gondtalanul, kedve szerint.

Mindebből az a tanulság, hogy a 14—15 éven aluli gyermeknek ne vegyünk használati cikket ajándékba. Még az ennél idősebb ifjúnál és leánykánál is legyen a hasznos ajándék mellett valami nem feltétlenül szükséges, örömkeltő ajándék is.

Másként áll a dolog azonban akkor, ha a szülők anynyira szegények, hogy a gyermeknek az év nagy részén át nélkülöznie kell a kielégítő ruházatot. Ilyenkor nagyon fog örülni a hasznos ajándéknak is, mivel ez az ő szá-

mára fényűzés, több, jobb és szebb, mint a hétköznapi szükségletei.

Mi legyen tehát az, ami a hasznos cikkekkel általában kielégítően ellátott gyermeknek örömet szerez?

Elsősorban — a játékszer.

A játékszerek kiválasztásánál ne az vezessen bennünket, hogy mivel tanulhat legtöbbet a gyermek. A gyermek úgyszólván mindenből tanul, és van bőségesen tanulni valója iskolában és életben egyaránt. Inkább arra igyekezzünk gondolni, hogy minek örülne legjobban. A fűrészfűrész szerető fiúcskának szerszámos ládát vagy lombfűrészelt vegyünk. Ne rettegjünk a forgácstól és fűrészportól! A vegyészkedő gyermek szülei válogathatnak a veszélytelen vegytani játékok között. Nagyon kérjük őket: ne féljenek attól, hogy felrobban a ház! Általában szoktassuk a gyermeket korán ahhoz, hogy olyan helyen pepecseljen (pl. konyhában), ahol nem okozhat kárt.

Óriási öröm a gyermeknek a fényképezés is. Már olcsó pénzért kaphatunk használható fényképezőgépet, amelyet bátran adhatunk a tíz éves gyermek kezébe. Nagyon kedveltek a különböző fém-, fa-, és kőépítőszerkezetek. Ezekből mindig olyat vásároljunk, amelyet később kiegészítő készletek vásárlásával nagyobbítani lehet. Verhetetlenül népszerűek ezenkívül a felhúzható, mozgó játékok is.

Lányoknak a baba, babakocsi, babaruha, varrógépek, kivarró játékok, apró edények, babaszoba és konyha — mindkét nembeli apróságok számára a fűszerüzlet, piciny, de használható hangszerek, ólom-, fa- és papírfigurák jelentenek marandandó örömet. Ha valamilyen miniatűr hangszert vettünk a kicsinek, azon legyen, hogy egyszerűbb dallamokat meg is tanuljon azon. A szájharmónika, furulya, kicsiny zongora és a facimbalom: valamennyi kitűnő eszköze a gyermek korai zenei nevelésének.

Minden nemű és korú fiatalság kedves barátja a könyv. A kemény képeskönyvtől az „Egri csillagok”-ig megszámlálhatatlan szebbnél szebb és jobbnál jobb könyv között válogathatunk. Csak olyat ne válasszunk, amelyet valaminő tanulság végett írtak. Mert a gyermek mindenféle könyvből tanul, csak éppen abból nem, amely csöpög a tanulságtól.

És még valami: örömet akarunk szerezni, tehát csak olyan gyermeknek vegyünk könyvet, aki szeret olvasni!

A sporteszközök (kerékpár, szánkó, sí, korcsolya, súlyzó, teniszütő, ping-pong készlet, stb.) szintén nagyon kedvelt ajándékok, de csak annak a gyermeknek, aki szeret is velük foglalkozni.

Mint igen nagy örömforrást kell megemlíteni a mozi-vetítő gépet, megfelelő számú filmtekerccsel együtt. A legnagyobb öröm azonban minden korú és nemű gyermeknek az a játék, amelyet valamelyik szülőjének segítségével maga állított össze. Az ifjúsági irodalomban szép számmal kaphatók magyar és német nyelvű könyvek, amelyek megtanítják barkácsolni a papákat, mamákat és gyermekeket.

Apa: Mit feleljek erre, fiam? Olyan ez, mintha azt kérdeznéd, hogy én vagyok-e, vagy te magad létezel-e.

István: Nem egészen, apa. Mert téged látlak, hallak, tapintalak, magamat is, az Istent pedig sem látni, sem hallani, sem tapintani nem lehet.

Apa: A múltkor láttam, hogy egy könyvet olvastál, amely az anyag legapróbb elektromos részecskéiről szólt. Ezt sem tudod érzékelni, mégis elhiszed?

István: Ez hihető, mert valószínű. De Isten nem valószínű. Olyan szépen megmagyaráz mindent a tudomány. Minden az anyag, azon kívül semmi sincsen.

Apa: Mi emberek is pusztán anyagból vagyunk?

István: Abból. Sejtek, kromoszónák, gének, hormonok.

Apa: Ismered Lavoisier tételét az anyag megmaradásáról?

István: Ismerem. A világegyetem anyagjainak mennyisége állandó, az anyagok sem nem keletkeznek, sem meg nem semmisülnek, csak átalakulnak.

Apa: De ki teremtette azt az állandó anyagmennyiséget?

István: Senki. Megvan öröktől fogva. Ahogy feltehetünk egy öröktől fogva létező Istent, éppennygy ezt is mondhatjuk.

Apa: Rendben van. írjuk fel tehát erre a papírosra: „Az anyag öröktől fogva változatlan mennyiségben megvan, és ugyanezen mennyiségben mindig fenn is fog maradni.” De mondd meg nekem, fiam, honnét van* az az értelem és célszerűség, amely a világrendszerben kimutatható? Ez is egyedül az anyag törvényszerűségeiben leli magyarázatát.

István: Abban.

Apa: Akkor írjuk ide a papírra ezt is. „Az anyag értelmes és célszerű.” De hadd kérdezzek tovább. Bennünk, emberekben, ha nem is mindenkiben túlságos mértékben, de feltétlenül van bizonyos fokú jóság és igazságosság. Az a, végtelen mennyiségű jóság és igazságosság, amely az eddig élt és ezután születendő sok milliárd emberben összesen volt, van és lesz, mind szintén az anyagban van?

István: Az anyagban. Ha az Istenben lehet, miért ne lehetne az anyagban is?

Apa: Igazad van. írjuk fel tehát: „Az anyag hozzánk képest végtelenül jó és igazságos.” De ezek szerint a világegyetemben tapasztalható jelenségeket egyedül az anyag hozza létre. Így van?

István: Így van, apa. Te is mondd, hogy igazam van.

Apa: Minden szavad igaz. De hadd írom ezt is föl. Így ni. Az imént a sejtekről beszéltél. Azt is tudod, hogy sejt csakis más sejt osztódása útján keletkezhet. De akkor az első, a legelső sejtet teremtette valaki, vagy az is az anyagból keletkezett?

István: Az anyagból. Eljön az ideje, hogy laboratóriumban fogják gyártani mázsaszámra az élő sejteket.

Apa: Lehet. De hadd írom még ezt is fel: „Az anyag képes lényeket teremteni.”

István: Mit akarsz mindig ezzel a felírással?

Apa: Tudod, hogy szeretem a pontos munkát. Várj, felolvasom, hogy mit állapítottunk meg eddig. „Az anyag örökkévaló, értelmes és célszerű; hozzánk képest végtelenül jó és igazságos, létrehozza a világegyetemben tapasztalható jelenségeket, és képes lényeket is teremteni.” Így van?

István: Így van.

Apa: No de mondd, az anyagnak ezeket a kitűnő tulajdonságait tapasztaltad te már valamilyen anyagon? Láttál már értelmes fahasábot, célszerűen cselekedni képes ta játékipát, jó, sőt végtelenül jó borotvaszijjat, végtelenül igazságos habverőt? Vagy láttál már bármilyen anyagi testet, amint csak egyet is önmagától okoz a világegyetem jelenségei közül, vagy akár a legegyszerűbb egysejtű lényt létrehozta?

István: Még nem láttam egyet sem ezek közül. De lehet az anyagnak valami olyan létformája vagy halmazállapota, amelyet mi nem tudunk érzékszerveinkkel felfogni, és ebben vannak mindezek a tulajdonságok.

Apa: Egészen bizonyos, hogy így van. Tehát egyelőre ott tartunk, hogy van valami, amit mi az érzékszerveinkkel nem tudunk felfogni, ami vagy aki örökkévaló, értelmes és célszerű; hozzánk képest végtelenül jó és igazságos, létrehozza a világegyetemben tapasztalható jelenségeket, és teremti az összes lényeket első össejtjük megalkotásával. Így gondolod?

István: Nem gondolhatom másképpen.

Apa: Ez a valami tehát, mivel végeredményben minden élőlényt ő teremt, ugyanazon anyagi jellegű, mint az élőlények?

István: Ő is anyag, az élőlények is anyagok.

Apa: Van valami kifogásod az ellen, hogy az élőlényeket ennek ellenére továbbra is élőlényeknek nevezük?

István: Teljesen egyre megy. Akkor is csak anyagok.

Apa: Persze, hogy azok. És mivel teljesen egyre megy, azt a természetfölötti őanyagot is nevezhetjük élőlénynek, hiszen ő sem más, mint azok az anyagi létezők amelyeket élőlényeknek nevezünk.

István: Nyugodtan nevezhetjük az anyagot is élőlénynek, ha feltesszük, hogy nem csak az a létformája van meg, amelyet mi érzékelni tudunk.

Apa: Együtt vagyunk, fiam. Mert az a lény, aki érzékszerveinkkel fel nem fogható, aki örökkévaló, végtelenül bölcs, jó és igazságos, aki a világot mozgatja és az élőlényeket teremti, akinek szükségszerű létezéséhez Isten létének tagadása útján jutottunk, senki más, mint maga az Isten.

Ez a beszélgetés is pontosan így játszódott le néhány-szor, csak éppen nem apa és fia, hanem tanár és serdülő tanítvány között.

A vallás szükséges jó: minden nevelés alappillére, mert egyedül Istenbe vetett hittel tudjuk kiegyensúlyozni a világ igazságtalanságait, és ezzel megteremteni azt a bizakodást, amely elengedhetetlen feltétele a sikeres nevelésnek. Persze itt is példát kell mutatni: nem követelhetjük a gyermektől, hogy szívesen menjen templomba, ha mi magunk, amikor csak lehet, ellustálkodjuk a vasárnapi istentiszteletet.

A vegyes házasság — valljuk be — nem túlságosan kedvező a gyermekek vallásos életére. Ha az összes gyermekek valamelyik szülő vallását követik, feltétlenül kevésbé becsülik meg a másik szülő vallását. Ha egyik gyermek ilyen vallású, a másik meg amolyan, rendszerint valamennyi a hitbéli közömbösség sajnálatos állapotába kerül. Legrosszabb azután az, ha a szülők között tör ki a vallásháború, mivel így a szerencsétlen gyermek — két malomkő között őrlődve — nem tudja, mit cselekedjék, és előbb-utóbb vagy egyoldalú és szélső-

ségés rajongóvá válik, vagy a hitetlenség győzedelmeskedik rajta.

Ne kezdjük a vallásos nevelést túlkorán. 3 ½ —4 éves kora előtt ne is nagyon beszéljünk a gyermek fülehallatára Istenről. Úgysem érti, csak torz, zavaros fogalmakat alkot róla. Isten sokkal magasabbrendű eszme, mintsem, hogy egy 2—3 éves gyermek fogalmat tudna róla alkotni. Ez igen bölcs felnőtteknek sem sikerül tökéletesen. De ha kérdezősködik felőle, válaszoljuk mindig az igazat, de soha se többet, mint amennyire ő választ akar kapni. Legokosabb, ha egy évvel az iskolás kor elérése előtt kezdjük ímeg a rendszeres vallási nevelést, persze nem száraz hitelvek bemagoltatásával, hanem Isten feltétlen uralmának érzékeltetésével.

Marika, hogy betörő bácsi járt a lakásban, ki akarta fosztani a szekrényeket, de ő rákiáltott, és a betörő hanyatt-homlok elmenekült. Ebben az esetben álmódott valamit a gyermek, vagy egy korábban hallott bűncselekmény emléke terhelte meg képzeletét, de semmiesetre sem rosszindulatból hazudott, mivel ítélőképessége még nem fejlődött ki, és így nem ismeri az igaz és a nem igaz közötti lényeges különbséget. A kisgyermek kitűnően bele tudja magát élni a mesevilágba, és ha mesél, nem szabad durván megszegényíteni azzal, hogy: „Ne hazudj!”. Hiszen ilyesformán mi is sokat hazudunk a gyerekeknek, vagyis olyan dolgokat mondunk neki, amelyeknek valótlanágáról teljesen meg vagyunk győződve. Amikor anyuka este hosszú ideig mesél ágyban fekvő gyermekének (elég helytelenül!), ugyancsak megsértődnek, ha a kicsi egyszerre csak rászólja: „Ne hazudj, anya!”.

A mesélő gyermeket nem szabad hirtelen kirántanunk a mesélés langyos fürdőjéből a valóság jeges hidegére: nagyon könnyen megfázhatik a lelke. „Tényleg elkergetted a betörőt, Pistike?” — kérdezhettük volna félig komolyan a kicsitől, majd elbeszélgettünk volna vele részletesen: milyen volt a betörő bácsi, mi volt a kezében, hol jött be, stb. Előbb-utóbb belezavarodik, akkor aztán nagyot lehet nevetni, de semmiesetre sem gúnyosan, hanem vidáman, kedvesen. És akkor megjegyezni: „Jól van, Pistike, már egészen ügyesen tudsz mesélni.” Bizonyos, hogy a kicsi velünk fog nevetni, és ez a kis eset hozzá fog járulni ahhoz, hogy jobban megismerje a mese és a valóság közötti különbséget. Vagy, válaszként a betörő-esetre, mondjunk el mi is valami tréfás rémtörténetet, amelyről a gyermek rögtön észreveszi, hogy mese. Ekkor is nevetés lesz a dologból, derű és szórakozás, amellelt pedig hasznos tanulság is. Ha azonban a gyermek görcsösen ragaszkodnék meséjének igaz voltához, először is azt nyomozzuk ki alaposan, nincs-e véletlenül mégis igaza. Az élet sok hihetetlen dolgot termel, és gyermekekkel is történhetik valami rendkívüli. Ha azonban megbizonyosodtunk róla, hogy nem mondott igazat, vigyázzunk nagyon, és figyeljük a továbbiakban ebből a szempontból erősen a gyereket. Ha ilyesmi gyakrabban előfordul, és előbb említett eljárásaink csődöt mondanak, bizonyosak lehetünk abban, hogy a gyermeknél idegrendszerbeli zavarok

okozzák ezt a jelenséget. Ilyenkor forduljunk valamelyik gyermeklélektani intézethez, pszichológushoz vagy szakorvoshoz.

Harmadik életévének betöltése után a gyermek, különösen a fiú, gyakran hazudik azért, hogy *önmagát* bátrabbnak, erősebbnek, ügyesebbnek, főleg pedig tapasztaltabbnak tüntesse fel. Az ilyen hazugságok már nem annyira ártatlanok, mint az egészen kis gyermek mesélgetései. Ettől főként abban különböznek, hogy igen mély, legtöbbször sajnálatos lelki okaik vannak. A fejlődő gyermek szükségét érzi az izgalomnak, változatosságnak. Ha erről szülei nem gondoskodnak vagy nem gondoskodhatnak kellőképpen, ő maga csinál magának szenzációt. Mindennapos eset, amikor iskolából hazajövet azt meséli a gyermek, hogy szörnyű balesetet látott: egy embert elütött a villamos, és mind a két lábát levágta. Utólag derül ki, hogy ebből egy szó sem igaz, a gyermek egyszerűen kérkedett a nevezetes esemény látásával. Az ilyen mesélgetésnek oka lehet a minden gyermekben jelenlévő kegyetlenkedési hajlam is, melyet képzeletbeli vérengzéssel vezet le, na meg az is, ha környezete — teljesen fölösleges módon — az esetleg valóban látott ilyen szerencsétlenséget a gyermek előtt tárgyalja meg részletesebben, megtöltve annak amúgy is gazdag képzeletvilágát az efféle rémségekkel. A gyermek attól kezdve borzalommal szemléli a villamost, és minden rajta utazót azzal a gondolatmal szemlél, hogy: „Ennek is levághatja a lábát a villamos”. Ezért vigyázzunk arra, hogy sohase beszéljünk a serdületlen gyermek előtt olyasmiről, ami őt fölöslegesen felizgathatná.

A hencegő hazudozásnak az izgalmak keresésén kívül oka lehet az is, hogy a gyermek otthon vagy társai körében megaláztatásokat kénytelen elviselni. A gyöngye testalkatú gyermek, akit iskolatársai állandóan ütnek-remek, egyszer csak azzal tér haza, hogy úgy megverte ezt vagy azt a társát, hogy elájult, és a mentők vitték haza. Amikor azután a megrémült szülők az iskolába rohannak, akkor derül ki, hogy az egészből egy szó sem iga«.

Egy második elemista kislány osztálytársainak azzal dicsekszik, hogy az éjszaka gyermeke született. A többiek hiszik is, meg nem is, mindenesetre azonban jelentik

a nagy eseményt a tanítónéninek. A tanítónő, aki szerencsére igen képzett és a gyermeki lélek rejtelmeiben jártas hölgy, előveszi a kisleányt, és négy szemközt beszélget vele. Kiderül, hogy a családban valóban született nemrég egy kisgyermek, és a szóban forgó leányka nagyon megirigyelte az ifjú anya helyzetét, aki a család érdeklődésének és gondoskodásának középpontjába került. A dolgok élettani részét még nem ismerte, s így ő is mint ifjú anya akart feltűnést kelteni társai között.

Ezer ilyesféle esetet lehetne felsorolni. Mindegyik efajta hazugság mögött meg lehet találni a feltűnésre törekvést. Az orvosság pedig igen egyszerű: gondoskodjunk arról, hogy a gyermek ne unatkozzék odahaza, Ha pedig valamiben elmarad társai mögött, és emiatt kell szenvednie, irányítsuk figyelmét ama tehetségeire, amelyeknek segítségével kitűnhet társai közül. Minden egészséges gyermekben vannak bizonyos irányú képességek, és ha ezeket helyesen kiaknázzuk, hamarosan meg fog szűnni a gyermek alacsonyrendűségi érzése. Ehhez természetesen az is szükséges, hogy el tudjuk hitetni a gyermekkel, hogy az a terület, amelyen ő erős, fontosabb, mint az, amiben alul marad. Amikor például a sportrajongó család gyermeke gyöngé és csenevész, hiába vigasztaljuk azzal, hogy a legjobb számoló az osztályban, és ez nagyon szép dolog, amikor otthon azt látja, hogy szülei egy-egy labdarúgó győzelmet mindennél többre tartanak.

A mesélésen és a nagyzólo hazugságon kívül harmadik fajta a védekező hazugság. Ez talán a legismertebb és legjobban üldözött faja a valóságtól való eltérésnek. Iskolából jön haza a gyermek, és szülei megkérdezik, felelt-e. „Nem feleltem” — hangzik a válasz, és már meg is történt a hazugság. Ilyen és ehhez hasonló esetek százával és százával fordulnak elő naponta, és amikor az igazság kiderül, a büntetést még szigorúbbra szabjuk azzal a megokolással, hogy a hazugságért is bűnhődni kell. Azt hisszük: a büntetéssel elejét tudjuk venni a későbbi hazugságoknak. Pedig minél szigorúbb a büntetés, annál gyakoribb lesz a hazugság, és a gyermek végül is teljesen elveszti erkölcsi érzékét ebben a tekintetben. Nem a gyermek hibázik, ha azért hazudik, hogy megmeneküljön a büntetéstől. Lám: a világ összes államainak jogszolgá-

tatása megengedi a vádlottnak, hogy saját érdekében büntetlenül hazudjék. Sőt nem egy államban a kihallgatáskor még külön figyelmeztetik is a vádlottat, hogy vigyázzon, mert amit most fog mondani, leírják és bizonyítékul használják fel ellene. A gyermek tökéletesen hasonló helyzetben van, amikor védekezésből hazudik, azzal a különbséggel, hogy az ő bírái, azaz szülei nem is mindig annyira elfogulatlanok, indulatoktól mentesek és következetesek, amilyenek az eszményi bírákat képzeljük el. A hazudozásnak ezen a legközönségesebb formáján aránylag a legnehezebb segíteni, mert a védekezés módszere sok éven át tartó következetességet, türelmet, megértést, szeretetet, önfegyelmet és nevelői tudást követeli a szülőktől. Olyan tulajdonságok ezek, amelyeknek kifejlesztésére az élet szörnyű gondja közepett nagyon kevés szülőnek van elég ereje. Pedig talán ez a nevelés egyik legfontosabb része.

A gyermeket őszinteségre kell nevelni. Ez nem történhet sem szidással, sem pofonokkal, sem pedig egyéb büntetéssel. A gyermeknek a szülőben sohasem szabad ismeretlen törvények komor végrehajtóját látni, hanem nála idősebb, erősebb, okosabb és tapasztaltabb, de segítségre állandóan kész és mindig megértő pártfogót. Óriási hiba az, ha a gyermek bajában menekül a szülő elől, ahelyett, hogy hozzá menekülne. Az ilyen gyermek szörnyű egyedüllétben éli a maga nehéz, megalázottságokkal és váratlan veszélyekkel telt életét, szüleitől nem várhat és nem kaphat megértést, és nem lehet csodálni, ha végül is ott keresi a megértést, ahol találja: rossz társaságokba kerül, és elzúllik. A gyermekbíróságok szomorú ügyiratai jóformán kivétel nélkül a bűnbeesett gyermekek szüleit vádolják, akik megértés és szerető támogatás nélkül, csak szigorral és ridegséggel közeledtek gyermekükhöz. De nemcsak a bűnöző gyermekek múltjában találhatjuk meg ezt a nevelési mozzanatot, megvan ez úgyszólván minden felnőtt bűnöző szomorú emlékei között is. Pedig nevelni olyan egyszerű; csak egy dolog kell hozzá: a megértés.

A védekező hazugságok oka a büntetéstől való félelem. Kiküszöbölése rendkívül egyszerű: ne kelljen a gyermeknek sohse félnie, akkor nem is fog hazudni. Ez nem jelenti természetesen azt, hogy minden botlása felett egyszerűen napirendre térjünk. Sajnos, ezt a hibát is nagyon

sok szülő követi el, és ennek a nevelési eljárásnak eredménye aztán az elkényeztetett gyermek, aki semmiképea sem fogja megállani helyét az életben. A gyermeknek igenis tudomására kell hozni, hogy nem cselekedett helyesen, de már legelső életéveiben hozzá kell szoktatni ahhoz, hogy szüleinél megtalálja a segítő támogatást hibáinak kiküszöböléséhez. Őszinteséget csak attól várhatunk, aki tudja, hogy őszinteségéért jóindulatot kap cserébe. Rosszul tanul a gyermek? Büntetéssel, fenyegetéssel, durvasággal nem tudunk ezen segíteni. Ilyesmivel csak azt érzük el, hogy eltagadja a leckéit, nem számol be az iskolai balsikerekről, és mi csak akkor tudjuk meg a szomorú valóságot, amikor megérkezik az intő, vagy a megdöbentő bizonyítvány. Ilyenkor aztán van sírás-rívás és fogak csikorgatása. Csak éppen eredmény nincs, mivel a családi büntetőhadjárat lezajlása után kezdődik minden előről. Mennyivel helyesebb volna, ha piciny korától kezdve helyes neveléssel rászoktattuk volna a gyermeket arra, hogy kötelességeit mindig pontosan teljesítse, és ha nehézségei vannak, bizalommal forduljon szüleihez, mivel azoknál mindig segítséget, megértést, éé támogatást találhat, nem pedig ridegséget és elutasítást.

A gyermekkori bűncselekmények második csoportjába azok az apró csalások tartoznak, amelyekkel a gyermek valaminő anyagi előnyt igyekszik magának megszerezni. Mindennapos dolgok ezek, mégsem lehet szó nélkül elmenni mellettük, mivel állandó ismétlődésük erkölcsi lazaságra szoktatja a gyermeket, és előbb-utóbb esetleg komolyabb bűncselekmények elkövetésére ösztönzi. Elsősorban az apróbb pénzügyi műveletek körül történnek csalafintaságok. Anyuka almáért küldi Pistikét a boltba, ő pedig azzal jön haza, hogy az alma 5 dekával nehezebb lett, a boltos bácsi így valamivel többet számított. Másnap új füzet kell az iskolában. „Tudod, Anyu, ezt be kell adni a tanító bácsinak!”. Harmadnap kirándulásra mennek Pistiek az iskolával és pénzt kell vinni a költségekre. És így tovább: egyszerre csak észreveszi anyuka, hogy Pistikének gyönyörű új üveggolyói vannak. Honnét? Kapta. Kitől? Lacitól. Miért? Csak úgy. Anyukának gyanús lesz a dolog, felgöngyölti az egész hazugság-arcvonalat, és minden kiderül: az alma, a füzet, a kirándulás és a többi. Pistike csalt. Nagyobb korban természetesen

nagyobb összegekben számol Pista, és bizony néha nagyon érzékenyen megkárosítja szüleit.

Az orvoslást Pistikénél kell elkezdni, mert Pista már sokkal nehezebben gyógykezelhető. Először is a kisgyermek minden lépését ellenőrizni kell. De roppantul vigyázzunk arra, hogy ezt az ellenőrzést ő meg ne sejtse valahogyan, mert nincs megalázóbb és fájdalmasabb a gyermekre nézve, mint az, ha észreveszi, hogy állandóan kémkednek utána. Ezért ne kössünk bele minden cselekedetébe. Hagyjuk őt szabadon, amennyire csak lehetséges, és csak akkor álljunk elő értesítéseinkkel, ha arra okvetlenül szükség van. Anyukának például meg kellett volna mérnie az almát, aztán nevetve elvenni Pistitől az elsikkasztott aprópénzt. Meg kellett volna tudnia valamilyik jó barát osztálytárstól a titokzatos füzetet és a kirándulást. És minden esetben megghiúsítani a becestelen vagyonszerzést. De mindezt mosolyogva, kedélyesen. Nem lehet nagyobb hiba annál, mint ha a megsértett erkölcsi világrend zordon képviselőjeként magasztos szónoklatot tartunk a reszkető bűnösnek, javítóintézzettel vagy éppen börtönnel fenyegetődzünk. Társadalmi szabályaink nem önmaguktól keletkeztek, hanem azokat az emberek alakították ki. Így a gyermektől nem követelhetjük, hogy ezeket ismerje és kövesse, ha előzőleg alapos és szemléltető, egyes alkalmakhoz fűződő oktatással meg nem tanítottuk rájuk. Általában: nem hibáztathatjuk addig, amíg a helyes cselekvés módjára ki nem oktattuk. És minden esetben óvakodjunk a megalázástól, mert a gyermek legnagyobb fájdalma a megaláztatás, és ezzel csak azt érjük el, hogy zárkózottá válik, semmit sem közöl szüleivel, és mindent várhatunk tőle, csak nem őszinteséget.

Ha Pistikét előzőleg már őszinteségre szoktattuk, könnyű szerrel kivethetjük volna belőle azt is, hogy mire kellett volna neki az a pénz. És akkor büntetésképpen — megvettük volna neki az üveggolyókat. Mert csak így szoktathatjuk ahhoz, hogy hozzánk forduljon, ha szüksége van valamire. Ez természetesen nem azt jelenti, hogy mindent megveszünk neki, amit csak kíván. De arról sem szabad elfeledkeznünk, hogy a gyermeknek az ellátáson kívül egyéb szükségletei is vannak, mégpedig első-Borban a játék. Általában: mondtunk, hogy az iskolába

járó gyermeknek már nyugodtan adhatunk csekély zsebpénzt, amelynek összegét aztán az évek múlásával és a jól teljesített kötelesség mértékével arányosan növeljük, így nem kell a gyermeknek csalnia, hogy apró szükségleteit kielégíthesse.

A másik gyermekkori bűncselekmény a lopkodás. Ennek oka ugyanaz lehet, mint az előbbi vétéké: a gyermek meg akar magának szerezni valamit, és pénze nem lévén, így akar hozzájutni. Ennek orvoslása ugyanaz, mint az előbbié: őszinteségre szoktatás és zsebpénz.

Az egészen kis gyermek még nem ismeri a más tulajdonjogát, csak a sajátját, amelyet úgy értelmez, hogy mindent igyekszik megszerezni, amihez hozzájut, a magáéból pedig senkinek sem hajlandó adni. Amikor a 2—3 éves gyermek elveszi a más játékát, nem szabad nekironítani, és tolvajt kiabálva, jól kiporolni. Általában, sohasem szabad a gyermekkel indulatosan bánni, mert a hangos, goromba szó számára sokkal súlyosabb büntetés még a testi fenytésnél is, de mélyebb és elmúlhatatlanabb nyomot is hagy annál. Az apró gyermek „lopásaidnak legjobb ellenszere: egyszerűen elveszük tőle azt, ami nem az övé, és szemeláttára visszaadjuk jogos tulajdonosának. Azért kell ezt lehetőleg a tettes szemeláttára cselekedni, nehogy azt találja hinni, hogy nekünk van szükségünk a tőle elkobzott holmira. A gyermekek minden rosszat elhisznek a felnőttekről, és, valljuk be, nem egyszer némi joggal! Természetes azonban az is, hogy ha a gyermeket arra szoktatjuk, hogy a más tulajdona szentség, nem szabad csupa kedvtelésből elkérni a süteményét azzal, hogy: „Nem adsz a néninek?”. Bizony, előfordul, hogy ökelme nem akar adni, és kész a sértődés, botrány. Az önzetlenség igen szükséges erény, sőt a társadalmi élet egyik alapja, de az apró gyermeknek erről még nem lehet fogalma.

A gyermekkori lopkodás nem egy esetben semmi más, mint a gyermek öntudatlan bosszúállása szüleiével szemben. Ez első pillanatra hihetetlennek látszik, de a lélek mélységeiben járó kutatás sok száz esetben állapította meg ezt az okot, és a baj azonnal megszűnt, mihelyt a családi környezet a gyermek számára valamilyen módon kedvezőbbé vált. A gyógykezelés itt is egyszerű. A gyermek azért lopott másoktól, hogy ezáltal szegényen

hozzon szüleire, akikre valami miatt haragszik. A büntetés itt sem segít semmit, sőt még az is nagyon káros szokott lenni, ha a gyermek előtt fölfedjük cselekedetének öntudatlan indítékát. Szeretettel és megértéssel kellembesebbé kell tenni számára a családi környezetet, és ha az okot megszüntetjük, az okozat magától elmarad.

A kamaszodó fiú esetleg azért botlik meg, mert ártatlan szerelmének, eszményképének apró ajándékokkal akar kedveskedni. A helyesen irányított, okosan nevelt fiú kamaszkori szerelme nem szokott káros lenni, sőt serkenti őt a tanulásban, munkában. Ha tehát meggyőződünk arról, hogy semmi veszedelem nincsen, előzzük meg a bűnt azzal, hogy hozzásegítjük őt valamilyen apró pénzkeresethez, ő is jobban fog örülni ennek, mintha lelkiismeretfurdalásokkal kellene fizetnie a pillanatnyi örömkért.

A szerelmes kamaszfiú vagy bakfislány érzékeny lelkét nem szabad súlyosan megsebezni azzal, hogy komoly kis érzelmeit kigúnyoljuk. Tilalmakkal *meg éppen* azt érjük el, hogy titokban fogja tartani gondolatait és eselekedeit, vagy éppen hazugságra kényszerül. Megfelelő vigyázattal és jóindulattal elejét vehetjük minden bal-esetnek, anélkül, hogy nevelési hibát követnénk el.

Lehet a lopkodás ellenállhatatlan kényszer eredménye: kleptománia. Ilyen esetben az őszinteségre nevelt gyermek vallomására ne azzal válaszoljunk, hogy: „Majd kiverem én belőled ezt a kényszert!”, mert ezzel könnyen elmeógyógyintézetbe juttathatjuk gyermekünket. Hanem vigyük el pszichológiai rendelésre, és engedjük, hogy a szakember állapítsa meg a bajt, és írja elő a gyógykezelést.

Minden gyermek nevelhető a jóra, ha csak nem örökölt kiírthatatlan bűnöző tulajdonságokat ősitől. Óriási tehát a felelősség, amely a szülőkre és nevelőkre nehezedik, de mindennél értékesebb fáradozásuk eredménye és egyben jutalma is: a boldog gyermek, és a belőle kifejlődő boldog ember!

A rádió hírei után igen gyakran szót kér a rendőrség is, hogy egy-egy eltűnési hírt jelentsen be. Ez és ez, tizennégy éves polgári iskolai tanuló eltűnt szüleinek itt és itt lévő lakásáról... 146 cm magas, barnaszemű,

barnahajú. Eltűnésekor ilyen és ilyen ruhát viselt. Aki tud róla...

Sok gondunk, bajunk van a mindennapi étellel, és bizonyosan nem mindenki figyel ezekre a szürke és bizony nagyon is gyakori hírekre. Pedig ha tudnók, mennyi tragédia rejtőzik egy-egy ilyen eltűnés mögött!

A megszökött gyermek száz eset közül kilencvenkilencben megkerül aztán. Rongyosan, kiéhezetten, nem egyszer betegen. A szülők boldogok, hogy megtalálták, egyideig kissé talán változik otthon az élet, de minden csoda három napig tart, és nemsokára megint csak úgy van minden, mint azelőtt, csak éppen hogy a gyermek most már megszökni sem mer, hiszen úgyis tudja, hogy minden hiába, nincs hová, nincs kihez menekülnie... Talán még egyszer-kétszer megpróbálkozik vele, de azután belefásul a küzdelembe, magába zárkózik, emberkerülő, alakoskodó, hazug és társadalomellenes lesz. Aki látott már csavargásból hazakerülő gyermeket, aki látta arcán a pánikszerű kétségbeesést, a támasztalan rémületet, az nem fog ellentmondani, ha azt állítjuk: a csavargás a legszörnyűbb gyermekbetegség, amely évekig lappang a fejlődő lélekben, hogy aztán egy merész és esztelen elhatározásban kitörve, csakhamar megint visszahúzódjék az elfojtott állapotba. De a legközelebbi krízis már nem csavargás alakjában fog beállani, mert mire annak az ideje elérkezik, a gyermekből már felnőtt lesz, aki, szabad akarata lévén, oda megy, ahová neki tetszik. A felnőtt ember kilengései már büntetőjogilag is nagyobb jelentőségűek, mint a gyermekéi, mivel munkakerülésben, lopásban, rablásban, gyilkosságban szoktak végződni. Most tehát arról fogunk beszélni, mi az oka annak, ha gyermekünk csavargóvá válik, és hogyan akadályozhatjuk meg ezt a balesetet.

Van a csavargásnak egy igen különös fajtája, amelyről kevesen tudnak. Ez az úgynevezett poriomania, csavargási kényszer, amely bizonyos vonásaiban hasonló a szélesebb körben ismert kleptomániához, a lopási kényszerhez. Sem ez, sem az nem függ az egyén akaratától, és sem büntetéssel, sem más erőszak alkalmazásával nem szüntethető meg. A csavargási kényszer távoli rokona az epilepszia nevű idegbajnak, amelyet tévesen szív-bajnak szoktak nevezni, noha a szívhez semmi közvetlen

köze sincsen. Ennek a betegségnek még több ilyen távoli rokona is van, amelyek ismeretében a szakértő orvos vagy pszichológus mindjárt meg tudja mondani, vajjon öröklött, epilepsziával kapcsolatos csavargási kényszer-ről van-e szó, vagy pedig egyszerű nevelési hibáról. Ha a családban akad több migrénes, dadogó, balkezes, ez már nagyon valószínűvé teszi az öröklött poriomániát. Mindenesetre legjobb, ha a csavargásra hajlamos gyermeket elsősorban idegszakorvossal vizsgálztatjuk meg, és csak azután nézünk a további kezelés után. A csavargási kényszer beteges jelenség, és mint ilyent, csakis orvos kezelheti eredményesen.

A szülői háztól elbujdosott gyermekeknek azonban csak igen kis százaléka hagyja el otthonát beteges kényszer hatására. Sokai nagyobb azoknak a gyermekeknek a száma, akik valamely megoldhatatlannak látszó helyzetből menekülnek akkor, amidőn félredobják egész eddigi életüket, belevetik magukat a bizonytalan jövőbe, és inkább a nélkülözést, nyomort, üldöztetést választják, mintsem hogy tovább tőrjék a családi életnek számukra elviselhetetlennek látszó terhét. Jól és helyesen nevelt gyermek sohasem válik csavargóvá, hacsak nem betegség indítja erre. Nézzük meg most tehát, melyek azok az okok, amelyek a szülői otthon elhagyására kényszerítik a gyermekeket.

A csavargás leginkább fiúknál fordul elő, azoknál is a kamaszévek alatt (13—17 éves korban) a leggyakrabban. A kamaszodó fiú már embernek érzi magát, sőt bizonyos fokig felnőtteknek. Hiszen gondolatai és érzései — legalább is saját megfigyelései szerint — nincsenek messze a felnőttek gondolataitól és érzéseitől, nemi érettsége is többnyire bekövetkezik már ebben az időszakban, testi ereje is kezdi megközelíteni a nagyokét; így minden igazi vagy vélt sérelmet sokszoros túlérzékenységgel vesz tudomásul.

A kamasz korban amúgy is rendkívül érzékeny a fiú és leány egyaránt, mégis a fiúk azok, akik jobban megszenvedik ezt az átmeneti időszakot. Emlékezzünk csak vissza a magunk kamaszkorára, milyen szomorú állapot volt ez számunkra is! Sem nem gyermek, sem nem felnőtt — ide-oda hányódik a kamaszfiú a két szembenálló tábor között. A gyermekek közé már nem akar tar-

tozni, a felnőttek pedig még nem fogadják be. Sőt — és ez a legnagyobb hiba — még ki is nevetik, meg is szégyenítik nem egyszer. Pedig a kamaszfiúk önérzete sokkal fejlettebb és sokkal, de sokkal érzékenyebb, mint a felnőtteké. A kamaszfiú eszményi világban szeretne élni, és azt kell tapasztalnia, hogy a világ bizony csöppet sem veszi figyelembe az ő vágyait, sőt ellenkezőleg: kiközösíti magából. Pedig ő már szeretne a világhoz tartozni; szeretne mindenkivel jót és szépet cselekedni, valami nagyot ée hatalmasat alkotni. „Valaki” akar lenni, és kénytelen mindig csak azt látni és tapasztalni, hogy: „Te még senki vagy, te még semmi sem vagy!”.

Szinte csodálatos, mennyire értetlenül áll a felnőttek társadalma a serdülő gyermek problémáival szemben. A civilizálatlan, vad népek sokkal jobban megértik a kamaszsorsot: a 13—15 éves fiút férfivá avatják, nem egyszer nehéz, fáradságos és fájdalmas szertartások után. A serdülő fiú azonban szívesen tűr mindent, hiszen minden vágya, óhaja éppen ez: megmutatni, hogy ő már teljesítményekre képes, hogy ő már valaki, hogy őrá már lehet számítani.

A civilizált társadalomban lehetetlen ez a módszer, hiszen az európai embernek sokkal többet kell tanulnia, míg felnőtté érhet, mint a boldog és tudatlan vadembernek. Kultúránk és civilizációnk évről-évre, sőt napról-napra új és újabb anyagot hord a tudnivalók hatalmas épületéhez, és bizony, ha valaha, hát most igazában igaz a régi mondás, hogy: „A jó pap holtig tanul”.

A gyermek pedig mindig több és több terhet kénytelen vállára venni. Ezek a terhek észrevétlenül, homokszemekként sokasodnak hatalmas sziklatömbökké. A gyermek mindinkább bekapcsolódik a tevékeny életbe, és bizony a gondtalan gyermekkor lassan-lassan a múlt emléke lesz; a mai gyermek már, sajnos, felnőtt-gondokkal és felnőtt-kötelességekkel birkózik. Ezt tudomásul kell vennünk, mert segíteni nem tudunk rajta. De azt már nem szabad cselekednünk, hogy helytelen nevelési eljárásunkkal mi magunk tesszük lehetetlenné a súlyos terhek elviselését, és végzetes lépések elkövetésére kényszerítjük gyermekünket.

Beszéljünk most néhány szót a gyermek szórakozásáról is. Itt mindennél jobban érvényes az a szabály, hogy

ne a magunk mértékével mérjük, amikor a gyerekekről van szó. A mi szórakozásunk nem az övé, és ne tekintjük tiszteletlenségnek vagy hálátlanságnak, ha ezt ki is nyilatkoztatja. A felnőtt rokonoknál tett látogatások nem elégitik ki a gyermek szórakozási vágyát, ugyancsak az sem, ha mi felnőttek sétálni megyünk vele, vagy leereszkedünk hozzá, és társasjátékra hívjuk. A gyermekek társasága az igazi szórakozás számára, azt mozdítsuk elő minden lehetséges alkalommal, mégpedig szabadon, lehetőleg felügyelet nélkül. Az már az általános neveléshez tartozik, hogy nyugodtan hagyhassuk magukra gyermekeinket anélkül, hogy felfordítanak a házat.

Az olvasni szerető gyermek szórakozásáról már beszéltünk röviden, most valamit a legfőbb szórakozási alkalomról: a moziról.

Mindenekelőtt hangsúlyozni kell, hogy nem általában a mozi ellen fogunk beszélni. A színház és ennek mechanizált társa, a mozi, ősi eredetű, talán a legősibb művészi kifejező forma, amely lelki élményt vagy legalább is szórakozást nyújt nézőinek. Lehetne vitatkozni azon, hogy mennyire felel meg a színház ősi hagyományainak az a seletjes fércművekre alapozott mulattató-ipar, amely helyenkint és időnkint a színház és a mozi nevét bitorolja, de ez nem tartozik a tárgyunkhoz, mivel most a bűnös gyerekekről írunk, ez pedig, legalább is közvetlenül, nincs kapcsolatban a felnőtt szórakozási igényeivel. Csak arról lesz szó, hogy miképpen válik a mozi a bűnözésre vetemedő gyermek bűnének okozójává.

Sok filmalkotás van, közöttük nem egy igen értéke is, amelyet a cenzúrabizottság, tárgya miatt, csak 16 éven felülieknek engedélyez. Idáig rendben is volna a dolog: a gyermek ne lásson és ne halljon olyat, ami nem neki való. Van éppen elég baja és problémája — ne terheljük meg amúgy is érzékeny fantáziáját fölösleges dolgokkal. Kérdés azonban, hogy azok a filmek, amelyeket a tizenhat éven aluli gyermek akadálytalanul megnézhet, tényleg neki valók-e.

Nem struccpolitikát hirdetek! Nem azt, hogy a serdülő ifjúval szemben görcsösen fenntartsuk a gólyamesét még akkor is, midőn már az iskolában egyébről sem beszél osztálytársaival, mint a nemi kérdésekről. Hirdetem igenis azt, hogy a gyermekkel már korán, azonnal, mi-

helyt érdeklődni kezd, meg lehet és meg kell beszélni ezeket a dolgokat, természetesen mindig értelmesen, és az ő színvonalához mért előadásban. Sokkal jobb, ha a szülőktől tanul, mintha a cselédlánytól vagy idősebb barátaitól érdeklődik. De azért mégsem tartom helyesnek azt, ha válogatás nélkül engedjük olvasni és moziba járni a gyermeket.

Mért?

A kisgyerek gyakran játszik úgy, hogy magára veszi apja vagy anyja ruháját, cipőjét, azokban lejt végig a lakáson, mindenki legnagyobb mulatságára. De látunk aztán szomorúbb dolgokat is: szegény gyermekeket, aki felnőttek számára készült ruhákba, cipőkbe öltözöttek csoszognak a téli utcákon. Nem tudnak járni, csak csoszogni, mert a nem reájuk szabott cipő különben leesnek a lábukról.

A felnőttek számára készült könyvek, vagy filmek éppúgy nem használhatók a gyermek céljaira, mint ahogyan a nagypapa cipője sem alkalmas a kis unoka lábaira. Túlságosan nagy: elesik benne.. Jární pedig egész bizonyosan nem tud úgy, ahogyan kellene.

Nézzük, milyen filmek közkedveltek ifjúságunk körében? Melyek azok, amelyeknél zsúfolásig van a mozi a vasárnapi első előadáson kipirult arcú, lázban égő szemű, izgatottan közbekiáltozó 8—16 éves gyermekekkel?

Elsősorban a vadnyugati filmek vonzzák a gyerek-sereget. Van itt postarablás, lövöldözés, bankfosztogatás, pisztolypárbaj, üldözés lovon, kocsin és vonaton; versenyfutás, vad musztángok megfékezése, nőrablás, tetovált mellű marhatolvajok, gitározó cowboy, és főleg szerelem, szerelem. Első számú közkedvenc a fiatal helyettes sheriff, akinek bizonyára ezerlövetű pisztolya van, mert mindig tüzel de sohasem tölt; akinek minden lövése talál, de őt magát nem fogja a banditák golyója, és aki bizonyára kitűnően ért lonyelven, mert az üldözés közben csak belesúg valamit kedves lovának fülébe, mire az egyszerre szárnyakat kapva, porfelleg és a nézőtéri gyerek-sereg ujjongása közepett eltűnik üldözői szeme elől. Ez a fiatalember az, aki főnökéről, a nagyképű első sheriff-ről kideríti, hogy az a fő marhatolvaj, mire minden rendbejön, a szerelmesek egymáséi lesznek, és már kezd is kiabálni a cukrosfiú, aki szintén azért árulja naphosz-

szat a cukrot és bukik meg emiatt az iskolában, hogy minden filmet végignézhesen, még a „tizenhat éven felülieket” is.

Nagyon kedveltek ezután az amerikai gengszterhistóriák az ingujjas és kalapos, mindig izzadó és mindig gumit rágó detektívekkel. Itt a géppisztoly, az autó és a repülőgép játssza a főszerepet; a végső tűzharc többnyire valamelyik garázsban vagy repülőgépszínpán játszódik le. A főhős megsebesül ugyan, de félkarjával boldogan öleli át megmentett szerelmesét, miközben a nagy világlap tulajdonosa ötjegyű számról szóló csekket dug a dadalmas hős zsebébe.

Nagy élvezettel nézik meg gyermekeink a dzsungelfilmeket is. Kedvencük Tarzan, aki hangosan jódlizva hintázik a mesterséges liánokon, amelyek éppen ott nőnek, ahol kell, és pontosan olyan hosszúak, amilyenek lenniök szükséges. Ezekben a képekben kerül elő a dzsungeli leányzó is, akit valamelyik farkas, esetleg oroszlán vagy krokodilus nevelt föl csecsemőkorától kezdve. Valószínűleg ő látta el himlőoltással is, amelynek nyomai karján virítanak, de azt már nehezebb eldönteni, hogy melyik fodrásznál bárányította ki a haját, és lakkozta a vörösre körmeit az őserdő rejtekében. Itt szerepel a ázsungel mélyén eltemetett néptörzs, amelynek remek civilizációja, csodálatos fegyverei és irányítható villámai végeznek Tarzanék ellenségeivel.

A főattrakció aztán a grandguignol. A megelevenedett háromezeréves múmia ugyan ki másnak okozhatja feszült izgalmakat, mint elemista és középiskolás diákoknak? Kik támogatnák otthon kapott, összekoldult vagy elcsent filléreikkel Drakulát, ha nem a kalandra szomjas serdületlen gyermekek? Miből vásárolna autót és villát Hollywoodban a panoptikum megelevenedett viaszbábujja, ha nem a mérsékelt helyárból, amelyeket a huszadrangú mozi nézőterének első széksoraiban izguló srácok fizettek? Igaz: ma már a felnőttek is szeretik a képtelenségeket, hogy egy kissé kiszabaduljanak a mindennapi gondok szorongató börtönéből. De a védjegyzett ostobaságok legigazibb élvezője máig is a gyermek. A gyermek, aki csomagot hord, otthon könyörög, utcán koldul, virágot árul, hazudik, lop vagy csal azért, hogy megnézhesse az éneklő cowboyt, a mesterdetektívet vagy

Drakula professzort, aki tízméteres villámok fényében kelti életre a lefejezett holttesteket.

Mindezt nem az éneklő cowboy, nem a mesterdetektív, vagy Drakula professzor a hibás, nem is az író, aki megrendelésre írja az együgyű forgatókönyvet valamelyik hollywoodi kávéházban, nem is a cenzúrabizottság, amely tiszteletre és elismerésre méltó munkát végez, s amelynek tekintettel kell lennie arra is, hogy sok mindenféle igény vár kielégítésre. Még csak nem is a mozi a hibás, mely üzleti vállalkozás lévén, olyan filmeket ad, amelyeken keresni tud. Egyetlenegy a hiba: sok olyan film van, amely 16 éven felüliek számára készült, de kevés olyan, amely csak 16 éven aluliak számára készült volna!

Az iskolában kiderül valamelyik tanulóról, hogy lopott. Ellopta szomszédjának a töltőtollat, eladta, és az árért moziba ment. Megnézte Drakulát vagy a Pampák Fiát. Miért nem kért otthon? „Mozira nem ad Apa; azt mondja, az nem nekem való.” A tanári testület nem tehet egyebet: első esetben megbünteti a tolvajt, még másodszor is megmenti valahogy, de harmadszor már ki kell zárnia az iskolából. Egy élet elindult a lejtőn lefelé. Drakula miatt.

Hányszor találkozunk gyermekekkel, amint az utcán koldulnak! Ha azt kérdezzük, mire kell a pénz, azt mondják: kenyérre. Különös, hogy majdnem mindig valamelyik mozi közelében az első előadás előtt szölongatják meg a járóelőt ezek az alkalmi kéregetők. Én meg szoktam állni, és beszélgetek velük. Még eddig minden esetben kiderült, hogy mozira kell a pénz. Isten bocsássa meg bűnömet: oda szoktam adni a legolcsóbb jegy árát. Mert Buffalo Jim még mindig jobb időtöltés, mint az utcán csatangolás.

Igen: a gyermeknek kell a szórakozás. De teremtsük is meg számára ennek a lehetőségét. Ne engedjük, hogy felnőttek számára készült, óriási cipőkben csoszogjanak! Induljon meg a filmgyártás; készüljenek filmek csak 16 éven aluliak számára! Ha azután lesz olyan mozi, ahol csak ilyen képeket fognak pergetni, nyugodtan eltilthatjuk a gyermekeket a felnőttek számára készült filmek látogatásától. Mert az sem megoldás, amit valahol olvastam, hogy egyáltalában ne készítsenek más filmeket, csak

olyanokat, amelyeket a gyermekek is nyugodtan megnőhetnek. Mások a felnőttek igényei, és mások a gyermekéi. Cipők is különböző nagyságokban készülnek: az sem volna kellemes állapot, ha csupa gyerekcipőket gyártanának.

Addig pedig, amíg a gyermekfilm-gyártás megvalósul, igenis engedjük gyermekeinket gyakran moziba! De csak olyan filmhez, amelyet már megnéztünk, és számára is engedélyezhetőnek tartunk. Ilyenkor legjobb, ha egyedül nézi meg az előadást; utána megbeszélhetjük vele a látottakat, és Apukának vagy Anyukának sem kell kétszer jegyet váltania.

Ne várjuk meg, amíg a szórakozás utáni éhség kényszeríti bűnre a gyermekeket! Ha étvágyukat kielégítjük élvezhető és emészthető ételekkel, nem rontják el a gyomrukat romlott hulladékkal.

Ha úgy tavasz felé, hétköznap délután, a kevésbé előkelő utcákon sétálunk, gyakran látunk fogócskázó, folyózó, pénzező gyermekeket. Mindennapos látvány az is, amikor az utca gyermekei a kocsiúton rúgják vagy dobálják a rongylabdát. Az ütközőkön „zónázó” gyerek sem túlságosan ritka, nem is beszélve a virágot áruló vagy csomagot cipelő, cipőt törülgető vagy kolduló gyerekekről. Ezeknek egész élete, helyesebben egész szabad ideje az utcán telik el, és az utca népe nagy demokrata: nem válogatja meg a társait, pajtásait, barátait. Így történik azután, hogy egy-egy külvárosi iskola tanítói vagy tanárai valamilyen véletlenül kipattanó fegyelmi vétség kapcsán egész bünszövetkezeteket göngyölítenek föl nem egyszer. Kiderül, hogy erről vagy arról a betörésről vagy áruházi tolvajlásról a legváltozatosabb korú gyermekek egész hada tudott anélkül, hogy idejekorán feljelentették volna. Természetes, hogy az utca gyermekei aztán egymást viszik bűnre; az otthoni eltitkolásokon kezdve, egészen a súlyos kriminális bűncselekményekig halad sok gyengébb ellenállású emberpalánta, akiket bizonyára meg lehetett volna menteni az elzülléstől, ha nem az utca neveli őket a gondos szülői kéz helyett.

Joggal kérdezhetjük: miért engedik hát a szülők, hogy gyermekeik az utcán nevelkedjenek; miért nem tesznek valamit az ellen, hogy a már züllöttebb utcagyerekek elrontsák, behálózzák, bűnre vigyék a kisebbeket, ártatlanabbakat? A felelet egyszerű: a szülők nem tud-

nak ügyelni gyermekeikre. Nem tudnak vigyázni rájuk, mert egész nap, többnyire mind a ketten, dolgozni járnak. Este fáradtak, ingerültek. Örülnek, hogy az egész napi robot után megpihenhetnek néhány percre, mielőtt ki-merülten az ágyba roskadnának. Az anya még ilyenkor végzi el a háztartási munkákat is, már amennyire erejéből telik. Bizony, gyakran arra sem jut idő, hogy megkérdezzék: „Hol voltatok egész nap, gyerekek, mit csináltatok?” Sokszor előforduló fájdalmas jelenség, hogy a hosszú idő óta rendszeresen és súlyosan vétkező gyermek szülei csak a gyermekbíróságon tudják meg, mit művelt a reményteljes csemeték bünszövetkezete esetleg hosszú hónapok óta! Az utca gyermekeinek szülei többnyire ipari munkások, napszámosok, vagy hasonló, keveset kereső emberek. Szükség van tehát arra, hogy az anya is keressen valamit, akár mint háztartási munkás, akár mint ipari munkásnő. A gyermekkel, természetesen, senki sem foglalkozik. Így aztán csak az a csodálatos, hogy mégis szép számmal kerülnek ki az elhagyatott felnövő gyermekek közül munkás, derék, - erkölcsös, sőt nem egyszer kiváló honpolgárok. De még így is éppen elég sok a fiatalkorú bűnöző; a gyermekbíróságok szomorú ügyiratai tudnának erről legtöbbet beszélni.

Az elemi iskolás gyermek részére, legalább is a fővárosban, ahol legnagyobb az utca erkölcsi veszedelme, napközi otthonokat rendeztek be. Nagyon jó tehát, ha a dolgozó szülők még akkor is beiratják gyermekeiket a napközi otthonba, ha úgy vélik, hogy nem fenyegeti őket a közvetlen züllés veszedelme. Mindig jobb túlságosan óvatosnak lenni, mint egyszerre csak észrevenni, hogy itt a baj.

Más azonban a helyzet a vidéki gyermekeknél, meg a fővárosban is, a polgári és egyéb iskolai tanulóknál. Igaz, hogy vidéken veszélytelenebb az utca, amellet a vidéki életmód jobban kedvez a gyermek erkölcsi kialakulásának. Vidéken is vannak azonban nagyobb városok, és bizony nem egy helyen leselkednek súlyos kísértések a gyermekekre. A fővárosban pedig bizony a polgári iskolai tanulók tekintélyes része tölti szabad idejét az utcán.

Ezen csak a szülők összefogása segíthet. Mint ahogyan a falusi gazdák megosztják egymás között a csőszködést, ha nincs annyi pénzük, hogy állandó csősz fo-

gadjanak, úgy kell 8—10 egész nap dolgozó szülőnek összebeszélni, hogy valamelyikük mindig felváltva ügyeljen a kis közösségbe összekovácsolt gyerekseregre. De meg lehet ezt a kérdést úgy is oldani, hogy a dolgozó szülők egyikének sem kell az értékes munkaidőt elvesztegetnie. Csak egy szülőnek vagy tanárnak kell elkezdenie; a tapasztalat szerint gyönyörű eredményeket lehet elérni. A fiúk, lányok összegyűlnek valamelyikük lakásán, esetleg felváltva, hol az egyiknél, hol a másikinál. És egyesületesdit játszanak! Nekik nem is kell tudni, hogy mi a célja ennek az egész csoportosulásnak; meg fognak elégedni annyival, hogy, mondjuk, tagjai a „Fehér Szegfű” diákkörnek, és minden délután összejönnek, mint a felnőttek a klubokban, kaszinókban. Egy nagyobb fiú vagy lány a felelős elnök; ő irányítja a 8—10 diák munkáját és szórakozását; szabadon választott tisztikarral gondoskodik arról, hogy először is a leckéket tanulják meg, és csak azután következzen a szórakozás. Persze, vigyázni kell arra, nehogy rablóbandává fejlődjen a klubosdiáték, nehogy egy-egy züllöttebb gyermek minden rendet felborítson, és rossz útra terelje az egész mozgalmat.

De ez a tapasztalat szerint, nem szokott megtörténni; a 8—15 éves gyermekek nagyon szívesen játszanak egyesületesdit, és nem egyszer bámulatos eredményeket érnek el egymás hibáinak leküzdésében. Az is magától értetődik, hogy az ilyen tanuló-szórakozó köröknek nem szabad eredeti céljukon kívül semmiféle működést kifejteniük; ez nem valódi egyesület (ahhoz szabályok kellene, és engedély szükséges hozzá), csupán együttes munka és hasznos időtöltés. A tanuláson kívül pompás szórakozás szokott lenni az ilyen összejöveteleken a bélyegezés, számoló-cédula- és egyéb gyűjtemények rendezése és csereberélése, hangos olvasás, zene (szájharmonika és facimbalomzenekarok), előadások rendezése, kirándulások, stb. Nagyon kívánatos, hogy szép időben az összejövetel szórakozási része a szabadban játszódjék le.

Jobb azonban, ha a leckét még otthon megtanulják a „klubtagok”, így kevesebb a lehetőség a „lógásra”. De igen jó módszer az egymás kikérdezése: néha bámulatos fejlődésen megy át egyik-másik tanuló az ilyen közös munka folyamán. Igen fontos azonban az egészben a vezetők helyes választása, kijelölése; a szabad választások

csak idősebb gyermekeknél szoktak eredményre vezetni; az egészen kicsinyeknél helyesebb, ha valamelyik tanár vagy tanító jelöli ki a vezető személyeket, természetesen az idősebbek közül. Ha egy-egy iskolában megalakulnak ezek a klubok, nem egyszer tanulmányi versenyek fejlődnek ki a gyülekezetek között; ennek mindjárt megmutatkozik a kedvező eredménye, mihelyt a bizonyítvány ideje elérkezik.

Hosszú, talán nem mindenütt unalmas oldalakon át foglalkoztunk a bűnös gyermek megmentésének súlyos, égető kérdésével. Foglalkoztunk a gyermek hazudozásával, csalásával, lopkodásával, csavargásával. Megismerkedtünk a bűnre vezető alkalmakkal is, és mindig igyekeztünk megjelölni a helyes utat. A gyermeklélek kutatójának azonban pontosan az a helyzete, mint az orvosé: hiába ír kötetekre menő könyveket a különböző betegségekről, gyógyítani csak akkor tud, ha megvizsgálhatja a beteget. Ma még, sajnos, nincsenek oly nagy számmal a szakértő gyermekismerők, hogy legalább is minden gyermek, életében legalább egyszer, szakértő pszichológus kezébe kerüljön. Addig is, amíg ez a kívánatos időszak elérkezik, a szülőknek kell a gyermeklelkek orvosává válniuk: megtanulni a helyes nevelés tudományát, és elővenni a minden bajra alkalmas orvosságot: a megértést.

